

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Lukáš Prskavec

**Vztah České strany sociálně demokratické a
Komunistické strany Čech a Moravy po
roce 1989**

Diplomová práce

Praha 2009

Autor práce: **Bc. Lukáš Prskavec**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Just**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PRSKAVEC, Lukáš. *Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 128 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Just.

Anotace

Diplomová práce „Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy“ pojednává o vztahu těchto dvou stran po pádu komunistického režimu v Československu. Na úvod nastiňuje rozdíly mezi sociálně demokratickým a komunistickým hnutím. Poté sleduje vývoj sociální demokracie a od roku 1921 komunistické strany na českém území. Popisuje nelehký vztah obou levicových stran v první, druhé i třetí republice. Roku 1968 a snaze o obnovu sociální demokracie se věnuje samostatná kapitola. Po roce 1989 popisuje vývoj a pozici obou stran ve stranickém systému. Komunistická strana neprošla transformací a zůstala tak v izolaci v pozici extrémní levice, zatímco ČSSD se stala jednou ze dvou nejsilnějších stran v zemi a dominantním subjektem na levici. Postupně dochází k oslabování izolace KSČM a k užší spolupráci s ČSSD. Na závěr je uvedena jedna kapitola o demografii voličů KSČM a jedna kapitola o její transformaci.

Annotation

Diploma thesis „The relationships between Czech Social Democratic Party and the Communist Party of Bohemia and Moravia after 1989“ deals with the relation between these two parties after the communist regime in Czechoslovakia collapsed. First of all, basic differences between social democratic and communist movement are defined. Even though both ideologies have common roots they separated rather quickly. Then it describes development of Czech Social Democratic Party and since 1921 is examining Communist Party of Czechoslovakia till 1948. The effort of renewal of social democratic party in 1968 has its own chapter. Development of party system and position of both left-wing parties examine the second main part of this diploma work. Communist party of Bohemia and Moravia was not transformed and stayed in the political isolation. Czech Social Democratic Party became strongest party on the left

and one of the two most influential parties in the Czech Republic. Communists move from the isolation to cooperation with social democrats. Finally, demography of voters and transformation of Communist Party of Bohemia and Moravia are described.

Klíčová slova

Česká strana sociálně demokratická, Komunistická strana Čech a Moravy, ČSSD, KSČM, vztah, stranický systém, volby

Keywords

the Czech Social Democratic Party, the Communist Party of Bohemia and Moravia, ČSSD, KSČM, relations between, party system, elections

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. 5. 2009

Lukáš Prskavec

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce PhDr. Petru Justovi za příkladné a obětavé vedené práce a za věcné postřehy, které mi k mé diplomové práci sdělil. Dále bych rád poděkoval také Prof. JUDr. Zdeňku Jičínskému, DrSc. za jeho ochotu podělit se se mnou o jeho názory a postřehy k tématu mé práce.

Obsah

1. Sociálně demokratické a komunistické hnutí	9
2. Zrod české sociální demokracie, rozpory a vyčlenění Komunistické strany Československa	20
2.1. Zrod české sociálně demokratické strany	20
2.1.1. Československá sociálně demokratická strana dělnická	21
2.2. Vztah ČSDSD a KSČ	24
2.2.1. Vnitrostranický spor v ČSDSD	24
2.2.2. Otevřený rozkol ČSDSD	25
3. ČSDSD A KSČ DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	27
3.1. ČSDSD po odštěpení komunistického křídla	27
3.2. Vznik KSČ a její vnitrostranické frakce	28
3.2.1. Důsledky vnitrostranického boje pro KSČ	29
3.3. Charakteristika vztahů ČSDSD a KSČ v první republice	30
3.3.1. Boj o odbory	30
3.3.2. Možnosti a meze spolupráce	31
4. Od zániku první republiky k zániku třetí republiky	34
4.1. Od zániku první republiky po vznik třetí republiky	34
4.2. ČSSD a KSČ v systému třetí republiky	35
4.3. Od voleb 1946 až ke sloučení stran	38
4.2.1. Příprava KSČ na převzetí moci	38
4.2.2. Komunistický převrat a sloučení stran	40
5. Pokus o obnovu sociální demokracie v roce 1968	41
6. Formování KSČM a ČSSD v letech 1989 - 1992	43
6.1. Vnitrostranický vývoj KSČ a KSČM	44
6.1.1. Mimořádný sjezd KSČ v roce 1989	44
6.1.2. První svobodné volby jako potvrzení legitimacy KSČ	46
6.1.3. Spor o další směřování KSČM a její transformaci	47
6.1.4. Parlamentní volby 1992	49
6.1.5. Poslední pokus o reformu KSČM a 3. sjezd	50
6.2. Vnitrostranický vývoj ČSSD	52
6.2.1. Problematická obnova ČSSD	52
6.2.2. První svobodné volby jako neúspěch strany	53
6.2.3. Kádrová expanze ČSSD	54
6.2.4. Vnitrostranické frakce ČSSD a sjezd v roce 1993	56
6.3. Vztahy ČSSD a KSČM v prvních letech demokratického Československa	57
7. Stabilizace KSČM a nástup ČSSD (1993 – 2002)	60
7.1. Odmítnutí reformy a nekomunistická politika KSČM	60
7.1.1. Zánik Levého bloku a jeho důsledky	60
7.1.2. Politika KSČM na půdě poslanecké sněmovny v letech 1992 – 1996	61
7.2. Politika ČSSD pod vedením Miloše Zemana	62
7.2.1. Tři kroky k ovládnutí levice	62
7.2.2. Bohumínské usnesení	65
7.3. Nárůst vlivu ČSSD a přetrvávající izolace KSČM	67
7.3.1. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996	67
7.3.2. Povolební vyjednávání a teoretický model Sjedené levice	68
7.3.3. Revolta proti Zemanovi	71
7.3.4. Postoj ČSSD a KSČM k NATO	72

7.4. Volby 1998 jako zlom v polistopadovém vývoji stranického systému	73
7.5. Menšinová vláda ČSSD.....	74
7.5.1. Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí.....	75
7.5.2. Volební reforma a její případné důsledky	76
7.5.3. KSČM v roli opoziční strany vůči vládě ČSSD	77
7.6. Před volbami do Poslanecké sněmovny	78
7.6.1. Dopad „opoziční smlouvy“ na stranické preference ČSSD a KSČM	78
7.6.2. Změna ve vedení ČSSD.....	79
7.6.3. Předvolební strategie a očekávání	80
8. ČSSD a KSČM: od konkurence ke spolupráci?	83
8.1. Přelomové volby 2002.....	83
8.2. Vláda sociální demokracie v čele s Vladimírem Špidlou.....	84
8.2.1. Konec Vladimíra Špidly	86
8.2.2. Minimální spolupráce	87
8.3. Vláda Stanislava Grosse	87
8.3.1. Komunisté rozhodují o vládě.....	88
8.4. Vláda Jiřího Paroubka a odbourávání exkluze KSČM.....	90
8.4.1. Změna ve vedení KSČM	90
8.4.2. Parlamentní koalice ČSSD a KSČM	91
8.5. Volby 2006 a Topolánková vláda.....	92
8.5.1. Výsledek voleb a jejich důsledek	94
8.5.2. Prezidentská volba.....	97
8.6. Volby do zastupitelstev krajů	98
9. Demografie elektorátu KSČM.....	101
10. KSČM: transformace a demokratizace?	103
Summary.....	114
Použitá literatura a prameny	116
Literatura	116
Programové dokumenty a stranické materiály	120
Internetové zdroje	122
Novinové články.....	123
Seznam příloh	125
Příloha 1	125
Příloha č. 2	126
Příloha č. 3	127

Institut politologických studií FSV UK v Praze

Projekt diplomové práce

Předkladatel: Lukáš Prskavec

Téma: **Vývoj vztahů mezi ČSSD a KSČM po roce 1989 do současnosti**

Navrhovaný vedoucí práce: PhDr. Petr Just

Datum předložení projektu: 2. 6. 2008

Nástin tématu:

Ve své diplomové práci bych se chtěl zaměřit na vývoj vztahů mezi dvěma politickými stranami – Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) a Komunistickou stranou Čech a Moravy (KSČM).

V České republice jako jediné postkomunistické země nedošlo k zreformování komunistické strany. Zároveň zde však vznikla (obnovila činnost) a brzy získala velmi silné postavení sociální demokracie. Blízkost v některých tématech a s tím související výrazný podíl společných potenciálních voličů, postoj k minulosti a další faktory utváří velmi zvláštní vztah mezi těmito dvěma levicovými stranami. Kdy na jedné straně, je spolupráce pro obě strany přínosná, ale zároveň je ohrožuje. Nejen proto považují toto téma za tolik zajímavé. Kvůli přítomnosti komunistické strany a jejímu nulovému koaličnímu potenciálu je velmi obtížné řadit český stranický systém mezi umírněné multipartismy. V posledních letech však můžeme sledovat narůstající spolupráci mezi těmito levicovými parlamentními stranami v České republice. Ačkoliv ani jedna ze stran toto spojení veřejně nedeklaruje, je dle mého názoru posun ve vzájemných vztazích patrný. Je otázkou, nakolik je v nejbližší době pravděpodobná otevřená spolupráce, třeba i na vládní úrovni, mezi ČSSD a KSČM. Přesto však je vývoj vztahů těchto levicových subjektů velmi podstatný pro celou českou politickou scénu. Vymanění se KSČM z izolace (alespoň oficiální) a rozšíření jejího koaličního potenciálu by ovlivnilo nejen povolební vyjednávání. Proto si myslím, že by bylo přínosné toto téma blíže zpracovat a případně se pokusit predikovat další vývoj vztahů mezi ČSSD a KSČM.

Ve své diplomové práci budu analyzovat stranické dokumenty, které se dotýkají výše nastíněné problematiky. Stejně tak bych chtěl použít záznamy o hlasování v parlamentu České republiky. V čem a nakolik se hlasování poslanců a senátorů za ČSSD a KSČM shoduje, respektive rozchází. Podstatnou částí mé práce by měly tvořit rozhovory s předními politiky těchto dvou stran. Chtěl bych oslovit zástupce KSČM a po dvou zástupcích ze sociální demokracie. Jedním by měl být zastánce a druhým odpůrce spolupráce s KSČM.

Na úvod své práce stručně nastíním vývoj vztahů těchto stran před rokem 1989. Zmíním tedy především odloučení komunistické strany ze sociálnědemokratické v roce 1921. Poté jejich opětovné sloučení v roce 1948 a posledním významným milníkem předlistopadových vztahů byl rok 1968 a snaha sociálnědemokratické strany o osamostatnění.

Další kapitolou bude období od roku 1989, tedy přechodu k demokracii, až do přijetí Bohumínského usnesení ze strany ČSSD v roce 1995. V této kapitole bych chtěl zaznamenat snahu části vedení KSČM o zreformování této strany, ukončenou až vítězstvím konzervativního křídla v čele s Miroslavem Grebeníčkem. Stejně tak vývoj znovuobnovující se ČSSD a nástup Miloše Zemana je důležité zachytit pro pochopení vztahů mezi KSČM a ČSSD.

Hlavní část mé práce bude tvořit období po roce 1995 do současnosti. V tomto období docházelo k poměrně výrazným výkyvům ve vzájemných vztazích, což bylo způsobeno také měnícím se vedením v ČSSD. Na pomyslnou stranu odpůrců spolupráce s KSČM můžeme zařadit například bývalého předsedu ČSSD Vladimíra Špidlu, na stranu druhou můžeme pak například Stanislava Grosse nebo Jiřího Paroubka, jejichž vztah ke spolupráci s KSČM již zdaleka není tak striktně odmítavý.

Předběžný seznam zdrojů:

- Aron, R. (1993): *Demokracie a totalitarismus*. Brno, Atlantis.
- Barša, P.; Císař, O. (2004): *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno, CDK.
- Cabada, L. (2005): *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890–1938*. Plzeň, Aleš Čeněk.
- Dahl, R. (1995): *Demokracie a její kritici*. Praha, Victoria Publishing.
- Fajmon, H.; Balík, S.; Hloušková, K. eds. (2006): *Dusivé objetí: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno, CDK.
- Fiala, P. (1999): *Komunismus v České republice: vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice*. Brno, MPÚ.
- Havlík, P. (2005): *Politika z obou stran: česká politika 1989–2005*. Praha, Ivo Železný.
- Holzer, J.; Balík, S.: (2007): *Postkomunistické nedemokratické režimy: studie k proměnám politické teorie v posttranzitivním čase*. Brno, CDK.
- Hloušek, V.; Kopeček, L.; Urubek, T.; Strmiska, M. (1999): *Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita*. Brno, MU.
- Kárník, Z.; Franklová, Z.; Kyloušek, J. (2005): *Bludné cesty sociální demokracie: studie, rozhovory, názory*. Praha, Prostor.
- Kubát, M. (2000): *Komunistická strana Čech a Moravy v politickém systému České republiky*. In: *Komunismus v nás: cesta do minulosti nebo budoucnosti?* Brno, ONF.
- Kubát, M. (2003): *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*. Praha, Dokořán.
- Novák, M. (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, Sociologické nakladatelství.
- Janýr, P. (1998): *Neznámá kapitola roku 1968 : zápas o obnovení činnosti Československé sociální demokracie*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Luža, R. (2001): *Československá sociální demokracie : kapitoly z let exilu 1948–1989*. Brno, Doplněk.
- Malíř, J.; Marek, P. a kol. (2005): *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. II. díl, Období 1938 – 2004*. Brno, Doplněk.
- Meyer, T. (2000): *Transformace sociální demokracie: strana na cestě do 21. století*. Brno, Doplněk.

- Nechvátal, M. (2002): *15.5.1921 založení KS : ve službách Kominterny*. Praha, Havran.
- Prokš, P. (1999): *Politické programy československé a československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*. Praha, Historický ústav ČR.
- Pšeja, P. (2005): *Stranický systém České republiky: politické strany a jejich vývoj 1989–1998*. Brno, CDK.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, CDK.
- Tomeš, J. (2004): *Průkopníci a pokračovatelé: osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878–2003*. Praha, Demos.
- Veselý, Z. (2005): *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha, Professional Publishing.
- Vlachová, K. (2000): *Stranická identifikace v České republice*. Sociologický ústav AV ČR.

KSČM na přelomu tisíciletí. Staženo dne 25.5.2008 z
<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1296>.

Provolání k bývalým členům KSČ, vyloučeným a vyškrtnutým po období 1968–69 (mimořádný sjezd KSČ 20. prosince 1989). Staženo dne 25.5.2008 z
<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2730&item=26459>.

Stanovy Komunistické strany Čech a Moravy. Staženo dne 25.5.2008 z
<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1296>.

Zpráva o činnosti klubu KSČM v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR pro VI. sjezd KSČM. Staženo dne 25.5.2008 z:
<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1296>

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolil *Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy po roce 1989*. Zmapování vztahu těchto dvou levicových stran může být, dle mého názoru, přínosné jak pro pochopení některých kroků které tyto strany učinily v minulosti, tak pro jejich případné chování v budoucnu. Zvláště při malém počtu politologických prací na toto téma. To jsou, spolu s dlouhodobým zájmem o tuto problematiku, hlavní důvody, proč jsem si zvolil toto téma. Nemám ambice svou diplomovou prací způsobit zásadní změnu v pohledu na tuto problematiku, ale spíše přinést ucelený nástin vztahů ČSSD a KSČM, který by mohl být později dále rozpracován.

Ve své diplomové práci se budu zabývat vztahem ČSSD a KSČM na půdě Poslanecké sněmovny. Spolupráci v Senátu, s ohledem na slabé zastoupení KSČM, jsem vynechal. Stejně jako komunální úroveň přesto, že zde můžeme již delší dobu nalézt příklady přímé spolupráce mezi ČSSD a KSČM v městských zastupitelstvech a radách. Komunální úroveň je však, dle mého názoru, natolik specifická a řídí se odlišnými pravidly, že jsem nepovažoval za vhodné zařadit ji do své práce. Naopak do své diplomové práce zahrnu poslední volby do krajských zastupitelstev z roku 2008, jež lze označit za určitý mezník spolupráce těchto dvou levicových stran. ČSSD, jako vítěz voleb, poprvé v historii České republiky umožnila KSČM vstoupit do krajských vlád.

Přestože již v názvu mé diplomové práce je odkaz k roku 1989, dle mého názoru, je nutné věnovat pozornost sociálním demokratům a komunistům hluboko před tímto rokem. Jedna ze základních tezí mé diplomové práce totiž je, že vysvětlení specifického vývoje ČSSD, KSČM a jejich vztahů po pádu komunistického režimu v Československu, souvisí s vývojem těchto stran před rokem 1989. Z tohoto důvodu se, v první části své práce, budu věnovat historii sociálně demokratické a komunistické strany na našem území od jejich počátku.

První část mé diplomové práce bude mít především kompilační charakter. Neklade si za cíl hlubokou analýzu tohoto období, ale spíše nástin vývoje a vzájemných vztahů sociálně demokratické a komunistické strany. Budu zde vycházet z politologických a historických publikací, z nichž bych zvláště zvýraznil tři. Jako první se jedná o rozsáhlou a propracovanou publikaci z roku 2005 od autorů Malíř, Marek a

kolektiv: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Dále bych zmínil od J. Rupnika *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku do převzetí moci z roku 2002* a od L. Cabady kapitolu *Vztahy sociálních demokratů a komunistů v období první a druhé československé republiky* ve sborníku *Dusivé objekty* (2006).

Na úvod první části nastíním základní rozdíly mezi komunistickou a sociálně demokratickou ideologií. Přes společné kořeny v socialistickém hnutí, došlo posléze k dosti zásadnímu názorovému střetu a k rozdělení do dvou svébytných politických proudů.

Poté již budu v jednotlivých kapitolách sledovat vývoj nejprve sociálně demokratické strany v Rakousku – Uhersku a následně v nově vzniklém Československém státu. V roce 1921 dochází na našem území ke vzniku komunistické strany, čímž se otvírá kapitola vztahů obou levicových stran. První část mé diplomové práce popíše vývoj stran v první, druhé i třetí republice. Komunistickým převratem v roce 1948 a nuceným sloučením obou stran na desetiletí končí soužití ČSSD a KSČ v politickém systému. Za jistou výjimku lze považovat rok 1968, kdy došlo ke snahám o obnovu sociální demokracie v Československu. Tomuto období věnuji samostatnou kapitolu.

Přechodem k demokracii v roce 1989 začíná druhá část mé diplomové práce, která by měla nabídnout analýzu vztahů ČSSD a KSČM. Poměrně komplikovaný polistopadový vývoj u obou levicových stran, jejich postupná stabilizace a nárůst voličských preferencí až po poslední volby do krajských zastupitelstev v roce 2008, kterými má diplomová práce bude končit. Tyto volby totiž lze označit za určitý symbolický zlom polistopadového vývoje vztahů ČSSD a KSČM, kdy sociální demokracie umožnila komunistické straně získat exekutivní funkce v některých krajích. První hypotéza, s kterou pracuji v této části textu předpokládá, že dochází k pomalému, ale zato permanentnímu odbourávání izolace KSČM a jejímu začleňování do politického systému. Druhou hypotézou je, že účast ČSSD ve vládě a KSČM v opozici neznamena sama o sobě nárůst hlasů pro KSČM při volbách do Poslanecké sněmovny. Ten je závislý také na umístění ČSSD na ose levice – pravice, respektive zda je ČSSD blíže středu nebo se přibližuje postavení KSČM.

V této části diplomové práce budu opět vycházet z politologické literatury. Pro vytvoření základní osy mi poslouží článek Kopečka a Pšejji *ČSSD a KSČM: na cestě ke spojenectví? Nastín souvztažnosti vývoje a vzájemných vlivů* publikovaný v

Politologické revue v roce 2007 a kapitola J. Mlejníka *Od konkurence ke spolupráci? Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989* In: Fajmon, Balík, Hloušková (eds.): *Dusivé objetí* (2006). Obě práce se uceleněji věnují vztahům ČSSD a KSČM po roce 1989 a tvoří jakousi výjimku v české publikační činnosti, která se, pro mne překvapivě, tímto tématem příliš nezabývá. V případě rozboru vývoje jednotlivých stran a stranických systémů je situace nepoměrně lepší a tak bych zde zmínil jen některé pro mne hlavní práce: Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja (1999): *Komunismus v České republice*; Bureš, J. (2008): *Příklad úspěšně obnovené strany: Vývoj české sociální demokracie po roce 1989*. In: *Politologická revue* 2008/2; Malíř; Marek a kol. (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*; Pšeja, P. (2005): *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989 – 1998*. Ve své diplomové práci budu používat také sjezdové dokumenty a volební programy ČSSD a KSČM. Použiji také politologické časopisy, jak je ostatně již patrné z předešlého výčtu, zejména pak *Politologickou revue* a *Politologický časopis*. Porovnáím i stranické hlasování v Poslanecké sněmovně ve sledovaném období, nakolik docházelo v hlasování ke shodě a v kterých případech to bylo.

Jedním ze zdrojů, se kterými jsem chtěl pracovat, byly dotazníky adresované některým klíčovým představitelům ČSSD a KSČM, v nichž jsem se zaměřil na jejich pojetí vztahu obou stran v současnosti a do budoucna. Ze sociální demokracie jsem oslovil poslance Paroubka, B. Sobotku, Škromacha, Zaorálka, Jičínského, R. Dolejše a bývalého předsedu strany Špidlu. Z KSČM pak poslance Filipa, Grebeníčka, J. Dolejše a Exnera. Bohužel mi odpověděli jen Z. Jičínský, s kterým jsem se sešel osobně, V. Exner a za V. Filipa J. Heller z odborného zázemí ÚV KSČM, který si však nepřál své odpovědi zveřejnit. Předseda ČSSD Paroubek mi sice také odpověděl, avšak dále mi sdělil: „Méně potěšen jsem Vaší žádostí o vyplnění dotazníku, který jste mi poslal. Nemyslím si totiž, že to je cesta, jak se se zadaným tématem na úrovni odpovídající vysokoškolskému studiu politikologie vypořádat. Domnívám se, že taková práce musí být založena na studiu literárních zdrojů, programových dokumentů obou stran a na studiu dalších dokumentů“ a odkázal mne na svou knihu *Můj život v politice*. Všechny odpovědi (vyjma pana Hellera) jsou součástí mé diplomové práce jako přílohy. Bohužel kvůli malé návratnosti dotazníků a tudíž nízké reprezentativnosti a malé vypovídací hodnotě odpovědí budou mít v mé práci spíše nevýznamnou funkci.

1. Sociálně demokratické a komunistické hnutí

Pro účely mé práce, a nejen pro ně, je vhodné si na úvod definovat sociálně demokratickou a komunistickou ideologii. Určit jejich kořeny, společné znaky a základní odlišnosti.

Obě ideologie vycházejí ze stejného socialistického hnutí, které se v Evropě formovalo v průběhu 19. století. Původně vyjadřovalo zájmy řemeslníků a malovýrobců, ohrožovaných tovární výrobou. S narůstající industrializací se však začalo spojovat s narůstající průmyslovou dělnickou třídou. „Ve svých počátečních podobách byl socialismus obvykle fundamentalistický, utopický a revoluční. Jeho cílem bylo odstranit kapitalistickou ekonomiku, založenou na tržní směně, a nahradit ji kvalitativně jinou socialistickou ekonomikou, konstruovanou zpravidla na principu společného vlastnictví“ (Heywood 2004, 71). Vlastnictvím všech výrobních prostředků měl stát získat prostředky pro odstranění materiálních i společenských nerovností a zajištění blahobytu pro všechny členy společnosti. K naplnění tohoto cíle je možno, respektive nutno použít donucovací státní moc, restrikce a omezení některých osobních svobod. Rovnost ve společnosti, podle socialistů, nikdy nemůže vzniknout sama od sebe a je proto nutné, aby ji stát společnosti vnucoval. Teoretiky tohoto raného socialismu je třeba hledat ve vyspělých státech tehdejší Evropy, kde se prosazoval kapitalismus, ale zároveň myšlenky osvícenství. Ve Francii to byli především Fourier a Saint-Simon, v Německu Weitling a Moses Hess nebo Owen v Anglii, na něž navazovali teoretici raného období dělnického hnutí Marx, Engels či Lassalle (Meyer 2000, 15).

Společně s organizací dělnictva a rozšiřujícím se volebním právem se tyto socialistické myšlenky stávaly základem programů nově vznikajících politických stran a hnutí. Nejpokročilejší v tomto směru bylo Německo, kde již v roce 1848 vzniká Svaz komunistů¹ a Všeobecné sbratření německých dělníků. Obě tyto organizace si kladly za cíl prosazování socialistických myšlenek a lze v nich spatřovat jakési předchůdce dnešních komunistických a socialistických stran (Meyer 2000, 25).

---

¹ Vedený K. Marxem, původně se nazýval Svaz spravedlivých. Po represích vládnoucí třídy byla činnost Svazu přerušena, k jeho obnově došlo až v roce 1864 pod názvem Mezinárodní dělnické sdružení, nazývané též jako I. Internacionála (Valeš 2004, 224).

Spolu s rozšiřováním socialistického hnutí a větším zapojováním do rozhodování o utváření společnosti však docházelo i k jeho vnitřnímu rozkolu. Už od konce 19. století narůstalo v teoretických úvahách napětí mezi budoucími sociálními demokraty a komunisty². Názorový střet se týkal opět hlavně pohledu na soukromé vlastnictví a socialistické hnutí se postupně rozdělilo na dva „tábory“³. Revoluční socialisté, řídicí se příkladem V. I. Lenina, a bolševici (komunisté) a na druhé straně reformističtí socialisté (sociální demokraté), se lišili nejen v názorech jaké prostředky použít k dosažení socialismu, ale i v samé podstatě socialistického cíle. Zlepšující se pracovní podmínky a rostoucí vliv odborů postupně snižovaly stupeň radikalizace dělnictva i samotných sociálně demokratických stran. „Socialisté (sociální demokraté) postupně rezignovali na svůj záměr znárodnit veškeré soukromé vlastnictví (tzv. výrobní prostředky jako těžký průmysl či banky), neboť empirická zkušenost je naučila – vlastně přesvědčila – že státní vlastnictví je neefektivní v tom smyslu, že neprodukuje bohatství, resp. neprodukuje ho tolik jako soukromé vlastnictví, a tudíž socialističtí politici nemají co (či tolik toho) přerozdělovat“ (Joch 2006, 10). Přesto však nadále odmítali absolutní svobodu trhu jako nespravedlivou a odpírající šance na svobodu a rovnost většině společnosti – tedy především nemajetným dělníkům a malým zaměstnancům. „Socialismus začali definovat v pojmech sociálního zabezpečení, přerozdělování a řízení ekonomiky“ (Heywood 2004, 71).

Společně s ústupem sociální demokracie od radikálního odmítání kapitalismu se přirozeně měnil i pohled na samotný kapitalistický stát, což bylo v příkrém rozporu s pohledem fundamentalistického socialismu. Šlo o zásadní rozpor, zda „stát může být vhodným prostředkem k překonání neospravedlnitelného panství člověka nad člověkem, nebo zda je sám také jen jednou z jeho forem“ (Meyer 2000, 25). Sociálně demokratické strany, na rozdíl od komunistických, uznávaly reformní cestu k vybudování sociálně spravedlivějšího státu a postupně akceptovaly kapitalistický stát i začlenění se do jeho politického systému. Zároveň s tím však sociální demokracie musela řešit vnitřní rozpor mezi stanovenými idealistickými cíli a jejich reálnými možnostmi (Heywood 2004, 77). Sociálně demokratické strany byly postupně nepřímou přinuceny vzdát se snahy o totální společenskou změnu a přistoupit

---

² K prvnímu oficiálnímu rozštěpení socialistického hnutí na komunisty a socialisty (sociální demokraty) dochází v roce 1903 na 3. sjezdu Ruské sociálnědemokratické dělnické strany. Strana se rozštěpila na bolševickou frakci vedenou Leninem a na menševickou vedenou Martovem. Z bolševiků se později stali komunisté, menševici byli regulárními sociálními demokraty (Joch 2006, 9).

³ Ale například socialistický prezident Francie F. Mitterand spolu s komunisty ve vládě znárodňoval průmysl ještě v 80. letech 20. století (Joch 2006, 10).

k reformnímu, ale věcnému programu. „Zavedení volebního práva pro ženy, osmihodinový den, pokroky v sociálním zabezpečení a spolurozhodování, které mohla německá sociální demokracie realizovat, se zklamaným stoupencům nejevily právě jako úctyhodné politické výkony, neboť očekávali v souladu s tím, co jim strana po desetiletí slibovala, velké zespolečnění, které mělo společnost od základu změnit, k němuž však nedošlo“⁴ (Meyer 2000, 22). Příklon k umírněnějšímu programu vedl zpočátku ke ztrátě části voličstva, ale v konečném důsledku to znamenalo spíše konsolidaci těchto stran jak dovnitř, tak v samotném politickém systému.

Oproti tomu komunisté tuto prostátní ideu nesdíleli. Ve státu viděli jen buržoazní výtvar, který hájí zájmy vlastníků a napomáhá tak šíření nerovností ve společnosti. Považovali proto za nezbytné státní zřízení svrhnout a nastolit novou organizaci životních a pracovních poměrů ve společnosti – rovnou beztřídní společnost. Toho bylo možné dosáhnout podle Marxe s Engelsem, z jejichž děl do značné míry komunistická ideologie vycházela, jen násilnou revolucí a tzv. diktaturou proletariátu, ve kterém se dělníci definitivně vypořádají se stoupenci starých pořádků a převedou výrobní prostředky do rukou celé společnosti. "Sledovali jsme víceméně zostřenou občanskou válku v nynější společnosti až ke chvíli, kdy propukne v otevřenou revoluci a proletariát násilným svržením buržoazie založí svou vládu. (...) Jak její záhuba (buržoazie), tak vítězství proletariátu jsou nevyhnutelné" (Marx; Engels 1970, 40). Z výše uvedeného je patrné, že komunisté neuznávali stát, ani politickou moc jako takovou⁵. Neusilovali o dobytí a vykonávání moci politickou cestou, což je jedna ze základních definic demokratických politických stran. Ještě za života Marxe s Engelsem došlo, se zlepšením sociálních poměrů dělníků, v některých kruzích k určité revizi socialistických myšlenek. Engels v předmluvě k posmrtnému vydání Kapitálu uvádí, že v „závěru Marxova života došlo i v tomto bodě k obratu a revoluční cestu nepovažovali za nezbytnou podmínku pro zlepšení postavení dělnické třídy“ (Valeš 2004, 227).

Marxovu původní myšlenku o nevyhnutelnosti revoluční cesty však odmítli opustit ruští socialisté vedení V. I. Leninem. Zkouška teorie v praxi měla ve 20. za následek totální státní moc, monopol na donucovací moc státu nad celou společností, snahu o jeho získání a udržení za každou cenu a jakýmkoli prostředky a především

---

⁴ Konkrétní citace se týká německé sociální demokracie po převzetí vládní moci v letech 1918 – 1919, ale podobné problémy musela řešit většina sociálnědemokratických stran.

⁵ „Politická moc ve vlastním slova smyslu je organizované násilí jedné třídy k potlačování druhé“ (Marx; Engels 1970, 48).

milióny lidských životů. To souviselo s odmítnutím demokracie, tj. odmítnutím připustit zpochybnění své (komunistické) moci ve svobodných a demokratických volbách. Rovněž také odmítnutí všech liberálních či tradičních svobod jakými jsou svoboda projevu, tisku, slova, náboženská svoboda, svoboda sdružování či svoboda vlastnit soukromý majetek (Joch 2006, 10).

Především v západní Evropě⁶, kde se komunisté po druhé světové válce pohybovali v rámci demokraticko-politických mantinelů, jsme se s touto extrémní podobou komunismu nesetkali. Komunisté zde prošli evolučním procesem, který v sedmdesátých letech vyústil až v tzv. eurokomunismus. Reforma komunistického hnutí probíhala v těchto zemích shora a získávala jen pozvolna podporu většiny. Neexistuje žádný zásadní text, který by definoval eurokomunismus, ale lze najít určité charakteristické rysy tohoto proudu. Je to především v zahraničněpolitických otázkách kladený důraz na autonomii komunistických stran (tedy odklon od Moskvy) a ochota demokraticky a bez použití násilí participovat na politickém systému (Miller 2000, 106 – 107).

Ve svém začlenění do demokratických politických systémů došel sociálně demokratický směr vcelku pochopitelně ještě dále. Existovalo nepřeberné množství pohledů a názorů na odstranění rozporů mezi idealistickými a realistickými cíli, ale postupem času k němu dospěly všechny evropské sociálně demokratické strany. „Skandinávští sociální demokraté jej překonali už ve 30. letech 20. století, většina středoevropských stran v padesátých a šedesátých letech, britská Labour Party uskutečnila odpovídající programovou revizi, teprve když Tony Blair v roce 1996 převzal úřad předsedy strany“ (Meyer 2000, 22). Dnešní sociální demokracie, na rozdíl od klasického liberalismu či fundamentalistického socialismu, postrádá podle Heywooda (2004, 77) teoretickou důslednost. Usiluje o určitou vyváženost trhu a státu, jednotlivce a společnosti. „Jádrem sociální demokracie je jistý kompromis mezi schvalováním kapitalismu jako jediného spolehlivého mechanismu vytváření bohatství a přáním rozdělit bohatství na principech spíše morálky než trhu“ (Heywood 2004, 77). Na druhé straně postupný odklon sociální demokracie od tradičních principů způsobil, že podle některých autorů je už k nerozeznání od moderního liberalismu.

---

⁶ Například Francie, Itálie, Španělsko či Austrálie.

2. Zrod české sociální demokracie, rozpory a vyčlenění Komunistické strany Československa

2.1. Zrod české sociálně demokratické strany

V českých zemích spadajících pod Rakousko – Uhersko, podobně jako v celé tehdejší vyspělé Evropě, mělo dělnické hnutí silnou tradici. V ekonomické a sociální rovině byly Čechy dokonce první oblastí střední a východní Evropy, v níž došlo k průmyslové revoluci. Již ve druhé polovině 19. století se zde rodilo dělnické hnutí, početně a organizačně nejpokročilejší z celého Rakouska. Vliv socialistického dělnického hnutí v Čechách, které bylo nejpočetnější společenskou silou v zemi, tak lze porovnávat s moderními státy západní Evropy (Rupnik 2002, 17).

Přirozeným zástupcem požadavků dělnického hnutí byly nově vznikající sociálně demokratické strany. V Rakousku – Uhersku nastaly podmínky pro vznik nevelkostatkářských stran především až s uvolňováním neoabsolutismu přijetím únorové (1861) a prosincové (1867) ústavy (Malíř 2005, 28). Přes určité uvolnění poměrů byly sociálně demokratické strany zpočátku nuceny vznikat na ilegální nebo alespoň pololegální bázi, což i lépe vyhovovalo jejich radikálnímu programu. V tomto duchu byla v roce 1874 ustanovena, jako autonomní část pololegální Rakouské dělnické strany, Československá dělnická strana. Čelní představitelé těchto stran vystupovali pouze jako předáci povolených odborových organizací či vydavatelé legálních dělnických časopisů – např. Dělnické listy nebo Budoucnost (Kořalka 2005, 214).

Specifikem socialistických stran ve stranickém systému Rakouska – Uherska byla jakási multietničnost. Socialistické strany nebyly zpočátku ustavovány na národnostním principu a docházelo k úzké spolupráci napříč všemi etniky zastoupenými v tehdejší monarchii. Tento postup není nijak nepochopitelný, při důrazu socialistických stran na marxistický internacionalismus (vycházející z třídního, nikoliv národního vidění světa), ale mezi ostatními českými politickými stranami byl spíše ojedinělý. Pro sociální demokracii tak nebylo důležité usilovat o vydobytí rovnoprávnosti například pro České země, poněvadž samotný stát považovaly za sociálně nespravedlivý a národ jako nepřijatelnou klasifikační jednotku. Sociální demokraté zastávali stanovisko přirozeného práva a internacionální dohody dělnické třídy. Ostatní české politické strany proto kritizovali za bezduchý nacionalismus,

odvolávající se na „zašlou slávu české minulosti na jedné straně a spojující naděje do budoucnosti s reakčním ruským carismem“ (Olivová 2000, 14).

2.1.1. Československá sociálně demokratická strana dělnická

Již v roce 1878 byla ustanovena na ilegálním sjezdu Socialistická československá strana v Rakousku jako autonomní část celo-rakouské sociální demokracie. Jak uvádí Kořalka (2005, 215) pojem československý měl odkazovat ke snaze o sdružení česky mluvících dělníků nejen z Čech, ale také z Moravy, Slezska a Dolních Rakous, především pak z Vídně. Přesto nebo právě proto prodělala tato strana hned v prvních letech své existence prudký vývoj a brzy se stala hlavním zástupcem českého sociálnědemokratického hnutí. I dnešní Česká strana sociálně demokratická odkazuje svůj původ k této straně (www.cssd.cz).

Radikální program a ilegální činnost u této strany však nadále přetrvávala. Ke zlomu došlo až po policejních zásazích a soudním procesům s předáky sociální demokracie v letech 1879 – 1882. V roce 1887 na legálním brněnském slučovacím sjezdu, který byl později označen pořadovým číslem jedna, byl rozpor mezi umírněnými a radikály vyřešen. Zvítězila zde umírněná koncepce, která přinesla menší radikálnost programu a možnost pro stranu legálně fungovat. Změna strategie byla symbolicky potvrzena přijetím nového názvu – **Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)** (Kořalka 2005, 215). Sociální demokracie se snažila působit na širší veřejnost vzdělávací činností, vydáváním vlastního tisku, budováním místních, okresních a krajských organizací. Silnou oporou sociálně demokratické strany byly prakticky od jejího vzniku odborové organizace. Ty byly přímo navázané na sociální demokracii a tvořily tak základ její organizační sítě. Jejich počet navíc trvale narůstal⁷. Právě s jejich podporou se ČSDSD podařilo v roce 1890 zorganizovat rozsáhlé, ale poklidné pouliční demonstrace, díky nimž se dostalo dělnické hnutí i samotná sociální demokracie do širšího podvědomí české veřejnosti. (Kárník 2008, 19).

---

⁷ V roce 1910 dochází k roztržce mezi českými sociálními demokraty a celorakouským vedením kvůli osamostatnění Odborového sdružení československého, které se tak stalo jedinou odborovou organizací českých dělníků. Počet organizovaných členů se zvýšil z 69 000 v roce 1909 na 109 000 v roce 1912 (Cabada 2000, 11).

Program Československé sociálně demokratické strany dělnické tvořilo několik politických a sociálních požadavků: přímé zákonodárství prostřednictvím lidového hlasování, úplnou svobodu tiskovou, spolkovou a koaliční, prohlášení náboženství za soukromou záležitost, povinnou osmiletou školní docházku, zkrácení pracovní doby, omezení práce žen, zákaz práce dětí, státní podporu družstevního podnikání a v neposlední řadě všeobecné volební právo (Kořalka 2005, 217). A právě v oblasti rozšiřování volebního práva lze označit sociální demokracii za jednoho z hlavních hybatelů. Tyto snahy sociální demokracie o rozšiřování volebního práva jsou zcela pochopitelné, protože se týkaly nejnižších sociálních vrstev, odkud se také rekrutovala drtivá většina jejích voličů (Kárník 2008, 19).

V roce 1896 došlo v Rakousku – Uhersku k zřízení páté kurie⁸ se všeobecným hlasovacím právem, díky čemuž získala ČSDSD ve volbách v roce 1897 zastoupení v Poslanecké sněmovně říšské rady. Strana zde potvrdila velký voličský potenciál a získala více jak 30 % hlasů v jazykově českých volebních obvodech do páté kurie (Marek 2005, 40).

Přes zastoupení sociální demokracie v říšské radě, zůstávala strana stále poměrně radikální a především pro ostatní politické strany nepřijatelně nenacionalistická. Typickým příkladem je tzv. *Protistátoprávní prohlášení* poslanců ČSDSD, které přednesli v říšské radě roku 1897 v reakci na „tradiční“ státoprávní prohlášení mladočechů a konzervativních šlechticů z Čech. Toto *Protistátoprávní prohlášení* odmítající snahy o rozdělení říše na národní státy mělo ČSDSD dostatečně distancovat od českého nacionalismu a potvrdit „třídní solidaritu“ (Rupnik 2002, 27). „Protestujeme proti tomu, aby byla pozornost největší části českého národa, utlačovaného politicky, hospodářsky i kulturně, odvracována od své hmotné a duševní bídy a lákána na fantastické, státoprávní, bludné cesty. (...) Konečně prohlašujeme, že vymanění i našeho národa z nedůstojných pout politických, ze sociální poroby, z národního potlačování může být uskutečněno jenom vítězstvím socialismu“ (Protistátoprávní prohlášení, 1897). ČSDSD tímto prohlášením zjevně přecenila své síly a musela čelit ostré kritice ostatních parlamentních stran a velké části české národně smýšlející veřejnosti, po které se ocitla v ještě hlubší izolaci. „V následujících volbách do poslanecké sněmovny v lednu 1901 získali čeští sociální demokraté jen dva poslanecké mandáty, z toho ani jeden v Čechách“ (Kořalka 2005, 233).

---

⁸ K nelibosti sociálních demokratů, kteří tento krok považovali jen za oddálení mnohem rozsáhlejších volebních reforem (Kořalka 2005, 233).

Přesto ČSDSD zůstával nesporný voličský potenciál, který se ještě navýšil v roce 1907 zavedením všeobecného a rovného hlasovacího práva pro muže v Rakousko – Uherské monarchii. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1907 i 1911 (poslední rakouskouherské) již ČSDSD získala více jak jednu třetinu hlasů, což bylo nejvíce ze všech politických stran v Čechách a na Moravě. Strana se mohla opřít o masovou podporou v dělnickém hnutí, díky níž pravidelně získávala zastoupení v parlamentu, avšak mezi ostatními českými parlamentními stranami přetrvával vůči sociální demokracii silný antagonismus (Olivová 2000, 14). „Jejich volební zisky, jichž dosáhli v počtu odevzdaných hlasů, byly minimalizovány většinovým volebním systémem, při němž ve druhém kole voleb často docházelo k volebním koalicím proti sociální demokracii (...) s více jak jednou třetinou všech českých hlasů (ve Slezsku dokonce s téměř 66 %), v souhrnu získali (soc. dem. – pozn. autora) necelou jednu čtvrtinu všech českých říšských mandátů⁹“ (Malíř 2005, 41).

Ještě před vypuknutím první světové války se začal postupně měnit postoj Československé sociálně demokratické strany dělnické k nacionalismu. Ačkoliv se nevzdala internacionalismu, jako podstatného bodu své ideologie, určitému druhu umírněného nacionalismu se již nebránila. Neuvažovala ještě, podobně jako ostatní české politické strany, nad případnou samostatností Československa, ale kladla větší důraz na rozšiřování kompetencí autonomních národních teritorií. Přistoupila tedy na požadavky českých stran o česko-rakousko-uherském vyrovnání, čímž se jí postupně dařilo prolamovat svou izolaci (Kořalka 2005, 229 – 230). K samotné Rakousko – Uherské monarchii se stavěla kladně a spatřovala v ní především ochranu před všenněmectvím. „Rakousko-Uherská říše vchází do stadia dějinného vývoje, v němž podstatná změna dnešní ústavní formy, přeměna říše ve federaci autonomně zkonstituovaných národů, a postavení se státu na podklad mezinárodní neutrality stává se pro něj životní nutností“ (Rezoluce sociální demokracie o poměru k Rakousku – Uhersku, 1913).

Vypuknutí první světové války zasáhlo sociálně demokratické hnutí velmi silně. Zhroutil se Socialistická internacionála, těžce postižen byl sociálně demokratický tisk a především skončilo období příznivé pro rozvoj sociálních práv a jistot. ČSDSD tak zpočátku první světové války vystupovala spíše pasivně a soustředila se na udržení vlastní organizační struktury a stranického majetku. Řízením

---

⁹ V roce 1907 získala ČSDSD 38 % hlasů (390 tisíc hlasů) a 25 mandátů, v roce 1911 získali 24 mandátů za 36,5 % získaných hlasů (350 tisíc hlasů) (Kořalka 2005, 217).

strany byl pověřen Bohumír Šmeral. Postupem času byla stále patrnější snaha ČSDSD prolomit svou izolaci a hrát na domácí scéně stále významnější funkci. Československá sociální demokracie usilovala o vytvoření celonárodních korporací a především o to, aby v nich zaujala důstojné místo. Předpokládala, že v takto těžké době ji už nebudou moci ostatní strany ignorovat. Sociální demokracie se tak aktivně podílela například na vzniku Českého svazu a Národního výboru, ve kterých společně s agrárníky hrála poprvé v dějinách ústřední roli. Tím ve skutečnosti započala cesta strany do řídicího grémia české národní politiky (Kárník 1996, 33 – 34). „Zpočátku v duchu loajality k Rakousku a v zájmu ochrany českého národa před válečnou perzekucí, od května 1917 stále zřetelněji jako součást všennárodní fronty za obnovení českého a zřízení československého státu v rámci monarchie“ (Kořalka 2005, 231).

Sociální demokracie v průběhu války vystupovali až překvapivě loajálně vůči Rakousko – Uherské monarchii a její politiku tak lze označit za prorakousky aktivistickou. Mantinelem jejích snah o prosazení práv pro české země byla existence monarchie. Zlom přišel až 14. října 1918, kdy se část sociálních demokratů (Šmeral, Stříbrný, Franke) pokusili společně s národními socialisty zorganizovat generální stávkou a vyhlásit nezávislost. Tento postup neprojednali se samotnou stranou ani s Národním výborem, který se připravoval na pokojné převzetí moci. Především kvůli špatné organizaci však akce ztroskotala. Výsledkem byla určitá diskreditace ČSDSD, ale především předsedy strany B. Šmerala, který byl přinucen k odchodu z vysoké politiky. Do čela strany nastoupili nacionalisticky ladění politici R. Bechyně a G. Haberman a reformista F. Modráček (Kárník 1996, 500).

2.2. Vztah ČSDSD a KSČ

2.2.1. Vnitrostranický spor v ČSDSD

Již v prosinci 1918, tedy krátce po vzniku samostatného Československa, došlo ke sloučení Československé sociálně demokratické strany dělnické s Českou sociálně demokratickou stranou v Rakousku a Slovenskou sociálně demokratickou stranou Uherska. Sjednocená strana přijala nový název – Československá **sociálně demokratická strana dělnická** (ČSDSD) a stala se tak první politickou stranou s celostátní působností. Šlo o změnu spíše kosmetickou jak názvem tak významem, protože nově přidružené strany byly marginální a tomu také odpovídal jejich vliv ve

straně. Podstatnějším prvkem však byla ohlášená ochota sociální demokracie podílet se na budování republiky v součinnosti s ostatními politickými stranami. ČSDSD se také podílela hned na první vládě samostatného Československa. Strana tak ustoupila od předválečného postavení na pozici na okraji politicko-stranického systému a posunula se do státoprávní pozice (Kuklík 2005, 683).

ČSDSD si i po válce udržela zdaleka největší členskou základnu a měla tak jednoznačný potenciál dominovat stranickému systému v nově vytvořeném státě. Od počátku však stranu brzdil hluboký vnitřní rozkol právě ohledně míry zapojování strany do politického systému. Proti většinovému názoru ve straně, podporující posun ČSDSD do státoprávní pozice, stálo tzv. radikální křídlo. To posílené vítězstvím bolševické revoluce v Rusku, se nehodlalo na „revizionistické“ politice sociálně demokratického vedení strany podílet. Naopak usilovalo o prosazování bolševických myšlenek a metod uvnitř strany a odmítlo podporovat kapitalistické Československo. Do čela sílícího radikálního proudu se, poněkud paradoxně, postavil B. Šmeral.

Vnitřní rozkol byl stále viditelnější. Vedení strany například odsouhlasilo účast sociálnědemokratických ministrů v Kramářově vládě¹⁰. Na protest proti tomu rozhodnutí se vzdal B. Šmeral mandátu v Národním shromáždění a jeho frakce otevřeně tuto vládu „bojkotovala“, což vedlo až k pádu Kramářovi vlády.

Již v roce 1919 se frakce okolo B. Šmerala ustavila jako ideová a politická platforma v ČSDSD – tzv. marxistická levice. Ostře kritizovala koaliční politiku sociálnědemokratické strany a ČSR označovali za buržoazní stát. Pro dělnickou třídu požadovala třídní politiku nezávislou na jakémkoliv buržoazní straně, zřízení dělnických rad a připojení ke Komunistické internacionále (Rupnik 2002, 49). Další soužití obou křídel v jedné straně se stávalo nemožným.

2.2.2. Otevřený rozkol ČSDSD

V září 1920 se konal sjezd Slovenských sociálních demokratů, kde jen 11 ze 128 delegátů podpořilo současné vedení a naopak naprostá většina se přihlásila k marxistické levici. Pár dní poté se měl sjezd konat i v Čechách, ale nekomunistické vedení strany jej odložilo. Přesto se 25. – 28. září 1920 na sjezd dostavilo 338 z 527 delegátů a sjezd tak byl levicí považován za legitimní a legální. Marxistická levice se

---

¹⁰ Kramářova vláda

na něm ustavila jako samostatná strana – Československá **sociálně demokratická strana dělnická (levice)**. Reakcí umírněného vedení bylo prohlášení tohoto sjezdu za nelegitimní, vyloučení komunistů ze strany a ostentativní deklarace antikomunistického postoje. Boj obou frakcí vyvrcholil sporem o Lidový dům, který si od sjezdu v roce 1920 nárokovala (jako veškerý majetek sociálně demokratické strany) Československá sociálně demokratická strana dělnická (levice). Po rozhodnutí soudu došlo za pomoci četnictva k navrácení domu “pravicovému“ vedení. Tento zásah byl ale pro zradikalizované dělnictvo, vedené kladenskou organizací v čele s A. Zápotockým, impulsem pro vyhlášení generální stávky a pokusu o komunistický puč. Ostatní levicová uskupení však komunisty nepodpořila a vládě se tvrdými represemi (stanné právo, hromadné zatýkání atd.) podařilo puč potlačit (Rupnik 2002, 50 – 51).

Obavy z bolševického převratu se nenaplnily, ale tento incident definitivně stvrdil rozdělení ČSDSD do dvou samostatných a jak se později ukáže značně nesmiřitelných levicových subjektů.

3. ČSDSD A KSČ DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

3.1. ČSDSD po odštěpení komunistického křídla

Československá sociálně demokratická strana dělnická, odštěpením komunistické frakce a pozdějším vznikem samostatné komunistické strany, ztratila část své podpory mezi lidovými vrstvami. Nejmarkantněji to bylo patrné na Slovensku a Podkarpatské Rusi, tedy v zaostalejších regionech. Stejně tak její postavení na parlamentní úrovni bylo oslabeno, poté co z jejího 74 členného poslaneckého klubu vystoupilo 26 členů. ČSDSD se tak snažila o rychlou konsolidaci a udržení si významného postavení v politickém systému, čehož chtěla dosáhnout ještě větším důrazem na svou státočinnost a spolupráci s demokratickými politickými stranami (Cabada 2000, 30).

ČSDSD se po odluce KSČ již nikdy nedokázala vrátit na pozice před rokem 1921, ale významnou pozici v politickém systému ČSR si strana dokázala udržet. Vzrůstající význam ČSDSD lze doložit i na jejích volebních výsledcích. V parlamentních volbách v roce 1925, tedy v prvních od odštěpení KSČ, získala jen 8,6 % hlasů a byla tak až čtvrtým nejuspěšnějším uskupením. V roce 1929 však již ČSDSD získala 13 % hlasů (což znamenalo v absolutních číslech nárůst o více jak 300 tisíc odevzdaných hlasů) a pozici druhé nejsilnější strany v ČSR, volby v roce 1935 pak tento nárůst potvrdily a strana získala dokonce přes milion hlasů (i když „jen“ 12,5 %) (Harna 2005, 550).

Poměrně vysoké volební zisky je třeba navíc dát do kontextu s velkým koaličním potenciálem ČSDSD. Účast sociálně demokratické strany na většině „řádných“¹¹ vlád ustavených za první republiky, či aktivní práce sociálního demokrata R. Bechyněho v Pětce jsou toho důkazem. Stejně tak je třeba zdůraznit snahu ČSDSD, i když ne úplně úspěšnou, o aktivní spolupráci s německou sociální demokracií v ČSR, což bylo v období první republiky jevem spíše výjimečným. Naopak zcela zásadně se ČSDSD vyhrazovala vůči jakékoliv spolupráci s KSČ, ačkoliv k jejímu programu měla blíže než k programům buržoazních stran (Kuklík 2005, 685).

---

¹¹ Tím mám na mysli vlády tvořené parlamentními stranami. Nikoliv různé úřednické a polouřednické vlády.

3.2. Vznik KSČ a její vnitrostranické frakce

Oproti tomu Československá sociálně demokratická strana dělnická (levice) se jako nově vznikající strana, svým charakterem a členským složením velmi radikální a akční, ihned od svého vzniku vymezovala vůči ostatním politickým stranám a Československé republice jako takové.

Československá sociálně demokratická strana dělnická (levice) se po prohře v boji o Lidový dům rozhodla ustavit se podle podmínek Komunistické internacionály v Moskvě jako komunistická strana. V květnu 1921 probíhal ustavující sjezd komunistů v českých zemích, v listopadu téhož roku došlo ke spojení české, slovenské, a německé komunistické strany v Československu do jednotné **Komunistické strany Československa – sekce třetí internacionály**. I názvem se strana oficiálně přihlásila k internacionálnímu charakteru, který se zejména později stal pro stranu zcela zásadní (Rupnik 2002, 56). Na ustavujícím sjezdu komunistické strany je z referátu B. Šmerala jasně patrný postoj strany k Československu, ale i k samotné sociální demokracii. „Český proletariát revoltoval 28. října z pohnutek sociálních, stejně jako za hranicemi legionáři, avšak následkem dezorientace, způsobené oportunistem a sociálpatriotismem, nesprávně vedl svoji revoltu jen proti Rakousku, nejde dále, také proti své buržoazii. (...) Velká většina dělnictva stála v táboře národním a viděla svůj podstatný úkol v budování republiky, aniž by pozorovala, že nebuduje republiku svoji, republiku socialistickou, nýbrž že pomáhá upevňovat státní aparát buržoazní, který se zítra obrátí proti nim...“ (Referát B. Šmerala, 1921).

Narozdíl od ČSDSD, které odštěpení bolševické frakce pomohlo k vnitřnímu sjednocení, u KSČ bylo možné nadále identifikovat několik názorových proudů, což bylo pro komunistické strany typické, ale zároveň velmi problematické. Všechny frakce si činily nárok na správnost vlastních názorů, patent na historickou pravdu a její výklad. „Ve straně se hned po jejím založení vyprofilovaly tři hlavní směry:

- a) levice (Václav Bolen, Klement Gottwald, Josef Haken, Bohumil Jílek, Václav Kopecký) kritizovala vedení za nedbalé prosazování směrnic KI, nedostatečnou aktivitu a spolupráci s reformisty. Václav Bolen, Bohumil Jílek a Václav Houser pak reprezentovali radikální frakci tzv. ultralevých, stoupenců tzv. ofenzivní teorie;

- b) střed (Bohumír Šmeral, Antonín Zápotocký) nebyl v otázce bolševizace tak razantní jako levicové křídlo, jeho cílem bylo zachovat masový charakter strany cestou kompromisu mezi jednotlivými křídly;
- c) pravice (Břetislav Hůla) prosazovala boj za dílčí sociální a politické požadavky, užší strategickou spolupráci se sociální demokracií a větší nezávislost na Moskvě“ (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 19).

3.2.1. Důsledky vnitrostranického boje pro KSČ

Tento vnitrostranický souboj byl nejvíce patrný na vztahu ke Komunistické internacionále (KI). V prvních letech od svého vzniku, se KSČ vyznačovala snahou o zachování si určité nezávislosti na KI, respektive na moskevském centru. Zastáncem tohoto postoje byl předseda strany B. Šmeral. Postupem času se do popředí stále více prosazovalo křídlo usilující o těsnou vazbu KSČ na Komunistickou internacionálu a přijetí všech jejích zásad do programu KSČ. Definitivní vítězství promoskevského křídla nastalo na 5. sjezdu KSČ v roce 1929 a komunistická strana se od této doby plně podřizovala direktivám KI. Strana se tak prakticky zřekla možnosti tvorby vlastního programu, který již zcela vycházel z usnesení KI, a určovala si pouze dílčí krátkodobé cíle. Do čela strany se dostal K. Gottwald s programem *Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě* (Marek 2005, 731). Postoj nového vedení k Československé republice, ale i sociální demokracii, lze dobře rozpoznat již podle prvního vystoupení K. Gottwalda na půdě parlamentu v roce 1929. „My vyhlašujeme vám a vaší sociálfašistické vládě nejostřejší boj. (...) Celé to vaše vládní prohlášení a živý komentář k němu ukazuje směr vaší politiky, politiky hladu, politiky fašismu a politiku války. (...) Vždyť vy a vaše strany (sociálně demokratické – pozn. autora) nemáte nic společného s dělnictvem, jste součástí buržoazie, součástí panující třídy“ (První parlamentní řeč K. Gottwalda, 1929).

Vítězství promoskevského křídla vedlo sice k odštěpení části poslaneckého a senátorského klubu, ale vnitrostranický boj probíhal prakticky po celou dobu první republiky. Řada afér a vnitrostranických krizí byly hlavním důvodem odlivu velké části členské základny, minimálního vlivu v odborových organizacích a stagnující voličské podpory. Zatímco v roce 1921 bylo oficiálně členy KSČ 250 tisíc lidí (a některé odhady udávají dokonce až 400 tisíc členů), před 5. sjezdem strany jich bylo

již „jen“ 139 tisíc a po roce 1929 počet klesl dokonce pod 30 tisíc. Až do roku 1938 se pak počet členů pohyboval mezi 25 a 80 tisíci (Rupnik 2002, 85).

Stagnaci voličské podpory můžeme pozorovat na výsledcích parlamentních voleb v ČSR. Ve volbách v roce 1925 KSČ získala 13,1 % hlasů a stala se tak druhou nejsilnější stranou (za Republikánskou stranou zemědělského a malorolnického lidu) a nejsilnějším opozičním politickým subjektem. Komunistická strana tak potvrdila svou masovost a velký voličský potenciál. Volby v roce 1929, již po 5. sjezdu KSČ, však přinesly pro KSČ zisk 10,2 % hlasů a prakticky totožný výsledek (10,3 %) strana zopakovala i v roce 1935. Nevýrazný výsledek KSČ je o to patrnější pokud si uvědomíme, že jak volby v roce 1929 tak 1935, se uskutečnily za probíhající hospodářské krize, která přirozeně nahrává levicovým stranám (Harna 2005, 550).

3.3. Charakteristika vztahů ČSDSD a KSČ v první republice

Charakteristickým rysem vztahů KSČ a ČSDSD prakticky po celou dobu první republiky byla vzájemná soutěživost až nevraživost. Obě strany, ačkoliv měly zejména v sociální oblasti podobné programy, se vzájemně neuznávaly jako potenciální partneři. Zatímco ČSDSD vystupovala jako státotvorná strana, komunistická strana neuznávala základní principy Československé republiky ani jejího politického systému. Pro chování KSČ v těchto letech je tak typická především činnost na mimoparlamentní úrovni, především pak organizace stávek a protestních hnutí. Na parlamentní úrovni pak časté obstrukce, propagandistické vystupování a takřka vždy hlasování proti návrhům vlády. Absolutně rozdílný postoj k Československé republice a z toho vycházející ostrá rétorika, osobní antipatie, nulová ochota spolupracovat zásadně ovlivnily vztahy ČSDSD a KSČ za první republiky. Vzájemný vztah obou stran tak nejlépe charakterizuje souboj ČSDSD a KSČ o vliv v odborových organizacích.

3.3.1. Boj o odbory

Významným rysem vnitřní organizace České sociálně demokratické strany dělnické byla povinná účast jejích členů v některém odborovém svazu, který byl součástí Odborového sdružení československého. Toto odborové hnutí, jež bylo

satelitní organizací ČSDSD a ta zde také měla rozhodující vliv, bylo nejsilnějším dělnickým seskupením na území ČSR a sdružovalo na půl miliónu členů. Po odluce KSČ došlo i v Odborovém sdružení československém k vnitřnímu rozkolu. Jak uvádí Marek (2005, 721) přívrženci komunistické strany se s heslem „Dobýt, ne rozbít“ nejprve pokusili ovládnout celý odborový svaz. Většina odborářů však zůstala na straně ČSDSD a „rozvraceči“ byli vyloučeni. Ti založili v roce 1922 Mezinárodní všeodborový svaz, do jehož vedení se však snažila stále více zasahovat KSČ a prosazovat zde tzv. bolševizaci. Reakcí odborářů bylo opětovné spojení s Odborovým sdružením československým. KSČ tak bylo nuceno vytvořit novou odborovou organizaci – Ústředí odborových svazů (tzv. Rudé odbory), které však představovaly poměrně málo významné a pasivní seskupení (Marek 2005, 721). KSČ se tak nepodařilo za celou dobu existence první republiky vytvořit odborový svaz s masivní podporou dělnictva a odpovídajícím vlivem, což je zvláště pro stranu komunistického typu nepřijemné.

3.3.2. Možnosti a meze spolupráce

Ve 30. letech ustoupil boj o vliv v odborech částečně do pozadí a KSČ se zaměřila na boj (zpočátku slovní) s fašismem. KSČ se v tomto období vyznačovala vysoce nesnášenlivou rétorikou, zejména pak vůči ČSDSD, kterou označovala za sociálfašisty zavádějící v Československu fašistickou politiku (Rupnik 2002, 119).

Přesto můžeme v období první republiky nalézt tři příklady spolupráce obou stran, respektive náznaky spolupráce, byť pouze jeden byl zrealizován.

Jedním z těchto náznaků byla výzva sociální demokracie z roku 1925 ke KSČ „k vytvoření jednotné fronty levicových sil proti reakci a vytvoření vlády dělníků a rolníků. KSČ odmítla a vyzvala k vytvoření levé fronty zdola, tedy revolucí“ (Cabada 2000, 29). Je však třeba zdůraznit, že výzva padla po parlamentních volbách v roce 1925, tedy v prvních od odloučení KSČ, ve kterých sociální demokracie propadla a získala necelých 9 % hlasů. Tento dramatický propad voličské podpory vedl špičky ČSDSD k snaze o hledání nových možností k navrácení významného postavení strany. Přestože ve vedení KSČ v té době ještě nebylo radikální bolševické křídlo, jakákoliv forma spolupráce se neuskutečnila.

Druhým příkladem je naopak nabídka KSČ z roku 1933 k vedení sociální demokracie. KSČ navrhla vytvoření jednotné fronty v boji proti hladu, fašismu a válce, což však ČSDSD s odkazem na radikalismus KSČ odmítla.

Třetí případ byl umožněn odchodem nejradikálnějšího vedení KSČ do nuceného exilu. Ten nastal v roce 1934, kdy KSČ organizovala množství stávek a demonstrací a veřejně se pokoušela rozvracet republiku. Vláda¹², jejíž součástí byli i sociální demokraté, ostře proti politice KSČ vystoupila. Docházelo k masovému zatýkání, cenzuře prokomunistického tisku a byly vydány zatykače právě i na čelní představitele komunistické strany – Gottwalda, Kopeckého, Krosnáře a Štětku (Marek 2005, 735). Ve vedení strany nahradil K. Gottwalda, po dobu jeho exilu, J. Šverma. Nové umírněnější vedení umožnilo odklon KSČ od radikálního vystupování strany. Otevřelo možnost změnit postoj KSČ nejen vůči sociálnědemokratické straně, ale i existenci Československé republiky a demokratickému systému jako takovému. Cílem měla být ochrana republiky před fašismem a to i spoluprací s ostatními politickými subjekty. Za vrchol pozitivní politiky KSČ v období první republiky je pak označován její podíl na zvolení E. Beneše prezidentem v roce 1935. KSČ se tak poprvé ve své historii vymanila z izolace a stala se reálnou politickou silou aktivně zasahující do řešení politických otázek státu (Cabada 2006, 22).

Podpora E. Beneše při prezidentské volbě však paradoxně vedla k opětovnému „ochlazení“ postoje KSČ vůči politickému systému ČSR. „Odměnou“ pro KSČ za podporu E. Beneše při prezidentské volbě totiž bylo omilostnění stíhaných představitelů KSČ a umožnění jejich návratu do země. Část stranické základny, stejně jako navrátilci z exilu nebo vedení KI kritizovali Švermovo vedení strany jako odklon od tradiční politiky KSČ. Šverma (společně s R. Slánským a O. Synkem) byl označen za „oportunistu a musel se zachránit hlubokou sebekritikou a distancí od své politiky prosazování sociálpatriotických tendencí“ (Marek 2005, 735). Mnoho dalších, označených za „škůdce a sociálfašisty“ bylo z KSČ vyloučeno¹³. A to i přesto, že již od léta 1935 (od 7. sjezdu KI) platila směrnice o vytváření jednotné fronty se všemi demokratickými silami s cílem zastavit nástup fašistického Německa. V tomto duchu podala v roce 1936 KSČ návrh na vytvoření tzv. lidové fronty pod vedením KSČ, který však nelze považovat ani za další pokus o spolupráci. Cílem tohoto návrhu měl být rozklad levicových stran a ovládnutí dělnického hnutí komunistickou stranou.

---

¹² Malypetrova vláda (1932 – 1934) (Kárník 2008, 443).

¹³ Např.: S. Budín, Z. Kalandra, J. Guttman či K. Teute (Marek 2005, 733 – 735).

ČSDSD, stejně jako ostatní demokratické politické strany, tento návrh také opakovaně odmítla. Naopak navázala ještě užší spolupráci s dalším levicovým subjektem – Národně sociální stranou (Marek 2005, 736).

4. Od zániku první republiky k zániku třetí republiky

4.1. Od zániku první republiky po vznik třetí republiky

KSČ ke konci první republiky vystupovala velmi aktivně¹⁴ a prosazovala boj za záchranu republiky v podstatě za jakoukoliv cenu. Komunisté se začali vydávat za jedinou alternativu v boji proti fašismu a tato sebe prezentace byla poměrně úspěšná. KSČ odmítla uznat Mnichovskou dohodu, 20. října 1938 pozastavila svou činnost a připravovala se na přechod do ilegální činnosti pod zahraničním i domácím vedením. K oficiálnímu zákazu strany došlo 27. prosince 1938 (Cabada 2000, 36).

Po zániku první republiky panovala napříč politickými stranami shoda o nutnosti zjednodušit stranicko-politickou scénu. S tím souhlasilo i sociálnědemokratické vedení a ČSDSD se postavila do čela Národní strany práce (NSP), což mělo být sdružení všech českých levicových subjektů a jakási alternativa k Straně národní jednoty¹⁵. Odpovídala myšlence na obranu demokracie zleva i zprava, ale jednoznačně podporovala tzv. skupinu Hradu a prezidenta Beneše. Sociálním demokratům se však výrazněji nepodařilo přesvědčit levicové strany o nutnosti spolupráce a ke sdružování tak docházelo spíše na úrovni jednotlivců než celých stran. Zvláště nedůvěřivě se stavělo vedení NSP vůči přistoupivším jednotlivcům z komunistické strany, jejichž cílem měla být snaha o rozvrat tohoto projektu (Kuklík 2005, 1084). NSP se stala jedinou alternativou k Straně národní jednoty, ale jak uvádí Cabada, činnost strany byla umožněna především pro zachování zdání demokratičnosti druhé republiky (Cabada 2000, 96).

Zánikem druhé republiky dochází v obou stranách k aktivnímu zapojení se do protiněmecké činnosti, ať už na území okupované republiky, tak v exilových centrech. ČSDSD se prakticky ihned aktivně zapojila jak do domácího odboje, tak činnosti londýnského exilového centra a stala se součástí exilové vlády. V KSČ postup nebyl tak jednoznačný. Většina čelních představitelů KSČ odešla do Moskvy, kde již na podzim 1938 zřídila svůj generální štáb. Ten také od Mnichova až do srpna 1939 podporoval domácí odboj. Po podepsání paktu Molotov – Ribbentrop však lze

---

¹⁴ Gottwald byl členem Výboru na obranu republiky a několikrát ujišťoval Beneše o připravenosti Sovětského svazu pomoci Československu (Cabada 2000, 37).

¹⁵ Uskupení vytvořené českou autoritářskou pravíci, v čele s R. Beranem z Republikánské strany.

pozorovat značný úbytek činnosti komunistického odboje, který zintenzivní opět až s napadením Sovětského svazu v červnu 1941. V té době začíná narůstat význam komunistického ústředí v Moskvě a postupem času se zde vytvořilo druhé velmi vlivné exilové centrum (Rupnik 2002, 161 – 172). Jako velmi významné pro další vývoj Československa se jeví podepsání smlouvy mezi Benešem a Stalinem o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR v prosinci 1943, která prakticky předurčila poválečnou orientaci země. Poté také Beneš v jednáních s Gottwaldem již slíbil KSČ, že po válce budou nejsilnějším článkem nového režimu a obsadí důležitá ministerstva obrany, vnitra a informací (Balík; Hloušek; Holzer; Šebo 2003, 118).

Ještě před koncem druhé světové války byly všechny osobnosti a politické směry přesvědčeny o nezbytných rozsáhlých změnách ve vnitřní politice a zahraniční orientaci a též v sociálně-ekonomické struktuře poválečné republiky. Společným předpokladem bylo, že se musí výrazně lišit od předválečné republiky a tyto představy se promítly do přeměny politického systému v Československu (Kocian 2005, 1125). Již v roce 1943 bylo v Moskvě mezi Benešem a Gottwaldem předjednáno zúžení politického pole. Podrobněji byla tato myšlenka rozpracována v *Košickém vládním programu* z dubna 1945. „Nová vláda má být vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie“ (Košický vládní program, 1945).

4.2. ČSSD a KSČ v systému třetí republiky

Po válce byla činnost oficiálně povolena tedy jen těm stranám, které se takzvaně nezkompromitovaly spoluprací s německými okupanty. Ve skutečnosti však šlo jen o strany se socialistickým nebo sociálně reformním programem případně o ty, které nehodlaly bránit koncepci přechodu k socialismu. KSČ se tak podařilo vyřadit pravděpodobného silného konkurenta – agrární stranu a navíc si zajistila zákaz odchylek od vládního, komunisty diktovaného, programu. V květnu 1945 tak obnovily v plné míře svou činnost jen čtyři strany, mezi nimiž byla jak KSČ tak ČSDSD¹⁶. „Všechny povolené strany se víceméně hlásí k socialismu a liší se jen v míře svobody,

---

¹⁶ Dále ještě Československá strana lidová a Československá strana národně socialistická

jakou se socialismem spojují. Diskuse se netýká cíle, nýbrž rychlosti a prostředků k jeho dosažení“ (Rupnik 2002, 192). Zástupci zmíněných stran tvořily vládu, jejímž cílem bylo vybudovat tzv. lidově demokratickou republiku. Sociální demokracie v této vládě obsadila dvě ministerstva (průmyslu a výživy), ale především Z. Fierlinger obsadil post premiéra.

Z. Fierlinger byl zvolen do čela strany na 20. manifestačním sjezdu ČSDSD v říjnu 1945, jeho zvolení však bylo dohodnuto ještě před koncem války. Fierlinger patřil mezi zastánce úzké spolupráce s KSČ a byl tak pro komunisty vhodným pretendentem na úřad předsedy vlády. Nebylo však vhodné, aby člověk plánovaný do takto vysoké státní funkce nezastával žádnou významnější funkci ve straně, proto i exilové vedení strany v Londýně souhlasilo již během války s volbou Z. Fierlingera předsedou strany (Pernes 2006, 26).

V ČSDSD však, i přes shodu ohledně předsedy strany, panovaly značně rozdílné názory na další vývoj strany i státu. Dělitkem byl především postoj k nejsilnějšímu politickému uskupení té doby, ke KSČ. Velmi vlivná a navenek nejsilnější byla prokomunistická frakce v čele právě se Z. Fierlingerem. Ani toto křídlo nebylo zcela jednotné, ale v podstatě se shodovalo na nutnosti respektovat domácí rozložení politických sil i mezinárodněpolitickou situaci. Výjimečný však nebyl ani názor, že „obnova sociální demokracie je jen přechodný taktický manévr, který umožní v příštích volbách získat komunistům vliv i v těch vrstvách obyvatel, které by je samotné nikdy nevolily“ (Vošahlíková 2005, 1169). Uvnitř sociální demokracie však existovaly ještě další dva názorové proudy, které se zpočátku lišily v ochotě spolupráce s KSČ, ale postupem času vystupovaly převážně jednotně. Prvním byli přívrženci středu (okolo B. Laušmana), kteří se nebránili spolupráci s KSČ, ale zároveň chtěli zachovat vlastní identitu strany. Naproti tomu na komunistech zcela nezávislý postup hájili přívrženci V. Majera, které lze označit za vnitrostranickou „pravici“ (Vošahlíková 2005, 1169).

Na 20. mimořádném sjezdu, který uspořádala ČSDSD po válce jako první z československých politických stran, došlo také ke změně názvu strany. Z názvu bylo vypuštěno slovo „dělnická“, což mělo symbolizovat programové zaměření strany na nedělnické vrstvy obyvatelstva. Podle generálního tajemníka strany B. Vilíma, dřívější postupy i práce sociální demokracie podceňovaly význam „ostatních vrstev národa“. Strana tak dostala název **Československá sociální demokracie (ČSSD)**. Heslem ČSSD se stalo: Demokracie naše cesta, socialismus náš cíl (Pernes 2006, 26).

Politický systém československé třetí republiky lze označit jako pretotalitní režim. Pluralismus politických stran sice zůstal zachován, ale jen ve velmi omezené míře. Koalice povolených stran působících společně v Národní frontě, neumožňovala působení regulérní opozice. Výjimečné postavení levicových stran mělo být zvýrazněno ještě existencí tzv. Socialistického bloku, kdy byly sdruženy komunistická, sociálně demokratická a národně socialistická strana. Tento blok se však ukázal spíše jako nástroj na prosazování politiky KSČ, jež byla jednoznačně nejsilnějším politickým subjektem nejenom v tomto bloku, ale v celém stranicko-politickém systému třetí republiky (Balík; Hloušek; Holzer; Šedo 2003, 120).

Politika sociální demokracie v poválečném Československu byla výrazně ovlivněna válečnými a okupačními zkušenostmi, které názory členů strany v mnohém zradikalizovaly. Podobnou proměnou prošel i vztah sociálních demokratů ke KSČ. Politiku ČSSD v době třetí republiky výrazně ovlivnila ochota části strany nekriticky tolerovat nárůst vlivu KSČ (Vošahlíková 2005, 1171).

Narozdíl od sociální demokracie, která vystupovala například v otázkách znárodnování podstatně razantněji, lze až do voleb 1946 označit strategii KSČ jako neradikální a vyčkávací. Oficiálním programem KSČ byl tzv. *košický vládní program* a vyslovení souhlasu s tímto programem bylo podmínkou pro vstup do komunistické strany. Bezprostředním cílem KSČ bylo prosazení strany, jako hlavní vlastenecké síly, do čela národa a nenechat se vytlačit na okraj politického spektra. Ovšem již v létě 1945 prohlásil R. Slánský v interním projevu ke komunistickým funkcionářům: „Vládní program, který nyní uskutečňujeme, to je jen jedna etapa na cestě k dosažení našich konečných ideálů“ (Slánský in: Pernes 2005, 1132).

KSČ se sice úzkostlivě vyhýbala veřejným prohlášením a diskusím o vztahu mezi bezprostředními a strategickými cíli, ale její neoficiální činnost nasvědčovala snaze KSČ o úplnou monopolizaci moci (Pernes 2005, 1132). Například již od května 1945 se komunisté snažili získávat v řadách ostatních politických stran informátory a další osoby vyhlédnuté pro spolupráci. Ti měli v těchto stranách vytvářet komunistické frakce, které měly později umožnit rozložit či nějakým způsobem ovládnout nekomunistické strany. Nejvíce informátorů měla KSČ právě v ČSSD, se kterou počítala jako s partnerem v plánovaném levicovém bloku. Zároveň se však obávala narůstajícího vlivu „pravicové“ frakce v této straně, jejíž vliv se snažila oslabovat (Kaplan 1997, 14).

4.3. Od voleb 1946 až ke sloučení stran

V této situaci se konaly v květnu 1946 první poválečné parlamentní volby. Všechny strany přisuzovaly volbám enormní význam, které rozhodnou o podobě nové ústavy a o složení parlamentu, na němž je závislá budoucnost republiky. Komunisté je přirovnávali k dalším významným okamžikům našich dějin, jako bitva na Moravském poli či husitské války. Strany tedy zachovávaly zdání svobodné soutěže. Zároveň však došlo v Národní frontě k dohodě, že předvolební kampaň bude slušná a strany na sebe nebudou útočit (Pehr 2005, 178). Všechny předvolební odhady předpovídaly vítězství KSČ, otázkou jen bylo, jak výrazně porazí ostatní strany.

Konečný výsledek přinesl jednoznačné vítězství komunistické strany, která získala v českých zemích přes 40 % hlasů, celostátně 38 %. Naopak pro sociální demokracii byl výsledek zklamáním, když se s 15,6 % hlasů umístila až na posledním čtvrtém místě. Důvodem jistě byla i absence relevantního zastoupení strany na Slovensku. Slovenská sociální demokracie se po slovenském povstání v roce 1944 spojila s komunistickou stranou. „Strana práce, odnož české sociální demokracie narychlo zavedená na Slovensku pár týdnů před volbami, nemohla být pro komunistickou stranu vážnou konkurencí“ (Rupnik 2002, 203). Reakcí ve straně však byla především kritika dosavadní politiky vedení ČSSD za nedostatečné odlišení se od KSČ. Vnitrostranických frakce okolo Laušmana a Majera jednotně požadovaly důsledné vystupování ČSSD jako samostatné politické síly, vymezené napravo od komunistů a nalevo od socialistů. Po volbách tento postup ještě neměl ve straně většinovou podporu, ale postupně docházelo k výraznému posilování těchto frakcí (Pernes 2006, 29).

4.2.1. Příprava KSČ na převzetí moci

Ihned po volbách 1946 došlo k roztržce mezi komunisty a národními socialisty o post předsedy Národního shromáždění. Sociální demokraté se rozhodli podpořit komunistického kandidáta A. Zápotockého, čímž se prezentovali jako nejslabší článek demokratického tábora. KSČ totiž postupně začala měnit svou strategii. Vystupovala razantněji a již tolik nezastírala svou snahou o monopolizaci moci. V roce 1946 měla KSČ již přes milion členů. Příliv nových členů, z nichž mnozí měli pochybnou „odbojovou“ minulost a často i zjevné kariéristické choutky, ve straně vyvolával

značnou nevoli. V druhé polovině roku 1946 došlo k rozsáhlé stranické čistce, kdy bylo vyloučeno přibližně 200 tisíc členů a došlo k významné změně struktury strany. Nezadržitelný nárůst nové byrokracie, pocházející ze státního aparátu, byl předehtou prolínání státu a strany (Rupnik 2002, 205).

KSČ pronikala jak do stranických, tak do státních, zejména bezpečnostních struktur. Již od května 1945 prakticky ovládala národní výbory¹⁷, které měly oficiálně být představiteli veškerého lidu bez ohledu na politické tendence. Podobně se KSČ podařilo ovládnout masové organizace (na prvním místě odbory) a velký význam měl i silný vliv v oblasti informačních zdrojů a médií umocněný ovládnutím ministerstva informací. Stejně tak bylo v rukou KSČ ministerstvo vnitra, díky čemuž se jí podařilo získat dominantní vliv v policii a tajných službách (Balík; Hloušek; Holzer; Šedo 2003, 131). Podobně se KSČ prosazovala v československé armádě. Vzorem v organizaci, výzbroji i výcviku pro nově budovanou československou armádu byla podle košického vládního programu Rudá armáda. Zároveň se vláda zavázala, že jednou pro vždy skončuje s tzv. „nepolitičností“ armády (Košický vládní program, 1945). Resort obrany řídil nestraník, ale sympatizant KSČ, Ludvík Svoboda. V čele generálního štábu však ještě stáli Heliodor Píka a Bohumil Boček, kteří bránili úplné bolševizaci armády.

V lednu 1947 KSČ přijala Gottwaldem vyhlášený úkol: získat v příštích volbách většinu národa, tedy přes 50 % hlasů. To posílilo obavy sociálních demokratů, že „komunisté usilují o mocenský monopol a není vyloučeno, že k nastolení své diktatury využijí všech prostředků, i těch, které odporují demokracii. Navíc bylo jasné, že v honbě za většinou národa budou získávat voliče v první řadě na úkor sociální demokracie“ (Kaplan 1997, 174). V září 1947 došlo k uzavření dohody mezi KSČ a ČSSD o nejtěsnější spolupráci¹⁸, která teoreticky komunistům umožňovala „vyšachovat“ odbojné národní socialisty. To opětovně posílilo frakce Laušmana a Majera. Od léta 1947 se v rámci Národní fronty začalo stále zřetelněji vytvářet seskupení usilující o izolaci KSČ, na kterém se částečně podílela i sociální demokracie. Prokomunistické síly v ČSSD, stále podporované zhruba třetinou členů strany, však tento vývoj brzdily. V listopadu 1947 proběhl 21. sjezd ČSSD, kde byl, i

---

¹⁷ „Z 11 512 místních výborů měli komunisté převahu na 6350, tj. v 57%. 128 okresních národních výborů ze 163, tj. 80% ovládli komunisté. I všem třem zemským národním výborům (českému, moravskoslezskému a slovenskému) předsedali komunisté“ (Rupnik 2002, 208).

¹⁸ Za KSČ ji podepsali K. Gottwald, R. Slánský a V. Kopecký, za ČSSD Z. Fierlinger, F. Tymeš a B. Vilím (Pernes 2006, 30).

za pomoci Majerovy skupiny, do čela strany zvolen B. Laušman. Pod novým vedením se strana snažila hrát úlohu „jazýčku na vahách“, který může řešit spory mezi ostatními stranami (Vošahlíková 2005, 1169 – 1171).

4.2.2. Komunistický převrat a sloučení stran

V té době však již u komunistů dominovala neochota k ústupkům a otevřeně projevovaný nezájem o jakoukoli dohodu. V únoru 1948, při dalším z komunistických kroků k ovládnutí policie, vyšlo veřejně najevo, že zemský velitel SND (politickou příslušností komunisty) odvolal z velitelských míst v Praze nekomunistické důstojníky a nahradil je členy KSČ. Nekomunistické strany se pokusily tomuto kroku zabránit, což se však nepodařilo, a tak ministři za národně socialistickou, lidovou a slovenskou demokratickou stranu 20. února 1948 podali demisi. Cílem mělo být svržení vlády a vypsání předčasných voleb. Sociálnědemokratické ministry o tomto kroku nekomunistické strany předem neinformovaly, přesto předpokládaly, že se k demisi připojí. Ti to však neučinili, stejně jako nestraníci J. Masaryk a L. Svoboda, a z vlády tak odstoupila jen menšina ministrů (12 z 26). Prezident tudíž nemohl po předsedovi vlády žádat demisi a vypsát předčasné volby. Ministr za ČSSD V. Majer z vlády sice 25. února 1948 také vystoupil, ale komunisté se již fakticky zmocnili vlády v zemi. „Sociální demokraté, kteří se odmítli ke svým demokratickým kolegům připojit a demisi nepodali, tak objektivně podpořili pozici Klementa Gottwalda a komunistické strany, a pomáhali vytvářet vhodné podmínky pro provedení státního převratu“ (Pernes 2006, 32). Gottwald doplnil vládu o nové ministry a 11. 3. 1948 Ústavodárné národní shromáždění schválilo programové prohlášení vlády. „Pouze jedenáct poslanců opustilo před hlasováním sál a vyjádřilo tak svůj nesouhlas. Všech 230 přítomných poslanců program odhlasovalo“ (Kaplan 1997, 518).

Komunisté však v nových poměrech nemínili sociální demokracii v dosavadní podobě tolerovat. Bohumila Laušmana jmenovali místopředsedou vlády, který se vzdal předsednictví ve straně. Jeho nástupcem se stal opět Z. Fierlinger, s kterým komunisté dohodli sloučení obou stran k 27. červnu 1948. Nešlo však samozřejmě o sloučení na spravedlivých základech, vycházející z organizačního řádu sociální demokracie. Naopak sociální demokracie přestala existovat a menší část jejích členů dostala možnost vstoupit do komunistické strany (Pernes 2006, 33).

5. Pokus o obnovu sociální demokracie v roce 1968

Nahrazení A. Novotného, prvního muže ve straně i státě, reformněji orientovaným A. Dubčekem v čele strany vzbudilo očekávání i u stoupců sociálnědemokratických myšlenek. Sociální demokracie byla oficiálně od roku 1948 sloučena s komunistickou stranou, mnozí z někdejších členů a funkcionářů strany však nikdy neuznali legalitu sloučení fierlingrovského křídla s KSČ. Kontinuitu strany tak zajišťovalo exilové vedení. S uvolněním poměrů ve státě vzrostla naděje v případnou obnovu sociální demokracie i v samotném Československu.

U exilového vedení panovaly obavy o limity „socialismu s lidskou tvářič“. Vydalo proto, v souladu s názorem domácích sociálních demokratů, prohlášení, v němž označilo postoj k únoru za zkušební kámen upřímnosti reformních sil kolem Dubčeka. „U příležitosti dvacátého výročí únorové tragédie z roku 1948 zdůrazňuje Československá sociální demokracie znovu svůj hlavní cíl: obnovení svobody, demokracie a nezávislosti Československé republiky (...) Znovu je slyšet spontánní volání po svobodě politického sdružování, po politické soustavě, v níž žádná strana nesmí mít politický monopol; po obnovení sociální demokracie, jejíž tradice nebyly ani po dvaceti letech komunistické totality vyhlazeny a jejíž programové cíle demokratické a humanitní jsou stále živé a naléhavější, než kdykoli předtím“ (Prohlášení ČSSD, 1968).

První organizované přípravy k obnovení sociálně demokratické strany započaly až v březnu 1968, kdy byla ustavena akční skupina. Poměrně pozdní reakce na probíhající reformní procesy byla způsobena obavami domácích sociálních demokratů, vycházející z dlouholeté policejní perzekuce a ideologického tažení proti „sociáldemokratismu“¹⁹, v němž komunisté viděli svého nejnebezpečnějšího soupeře. Bylo dohodnuto, že při obnovování strany bude postupováno plně v rámci tehdejších zákonů, aby nedošlo k předčasnému přerušování procesu obnovy, ale ani oslabení pozice A. Dubčeka, v jehož uvolňování diktatury sociální demokraté spatřovali počátek možného posunu k demokracii. V květnu 1968 byl založen Přípravný ústřední výbor Československé sociální demokracie a následné kroky již postupovaly velmi rychle.

---

¹⁹ Například hodnocení „sociáldemokratismu“ Z. Jičínského v jeho knize „K politické ideologii buržoasní ČSR“ (1965), kde odsuzuje sociáldemokratismus jako revizionismus prozrazující mnoho zlého „mnoho zlého úmyslu, vědomé snahy škodit, rozsévat nepravdu, šířit lež“ (str. 164) a kde označuje sociální demokraty jako „reformisty s mozky ztuhými parlamentním kreténismem (str. 159) a „zrádce dělnické třídy“ (str.106) (Jičínský in: Hrubý 1996, 79).

Byly ustavovány obdobné výbory v krajích, okresech a asi na 150 místech a v červenci 1968 se počet členů ČSSD odhadoval již mezi 1500 a 2000 (Hrubý 1996, 79 – 80).

„Prubířským kamenem politické vůle po skutečné transformaci politického systému a Národní fronty byla otázka vztahu ke snahám o obnovu sociálnědemokratické strany“ (Navrátil 1993, 115). Došlo k několika schůzkám přípravného výboru ČSSD (Bechyně, Janýr, Čoupek) a předních představitelů KSČ (Dubček, Smrkovský, Indra a Kriegel). Zástupci sociální demokracie ujistovali představitele KSČ, že obnova ČSSD není namířena proti ní. Přípravný výbor se hlásil k marxismu a socialistické demokracii jako svému cíli; chtěl vytvořit druhou marxistickou stranu, která by se stala konstruktivní marxistickou oponenturou KSČ (Kaplan 1993, 29).

Přesto se limity reformního hnutí v Československu projeví velmi brzy. Snaha o obnovu sociální demokracie byla jediným veřejným pokusem o založení politické strany a KSČ ji také chápala jako jediné reálné nebezpečí ztráty monopolu moci v zemi. Proto již v květnu 1968 přijal ÚV KSČ rozhodnutí o „přechodu strany k aktivní politice vůči sociální demokracii“. Ústřední výbor vydal směrnici o uzavření přístupu do veřejných sdělovacích prostředků pro členy přípravného výboru ČSSD. Také podřízeným orgánům poskytl podrobné pokyny jak „zamezit vzniku sociálně demokratické strany“ a jak čelit „pokusům o její obnovu“. Krajským, respektive okresním stranickým orgánům byly doporučovány různé přesvědčovací akce, případně „uspořádat velká dělnická shromáždění, na nichž by dělníci otevřeně vyjádřili své rozhodnutí nepřipustit rozbití jednoty dělnické strany“ (Navrátil 1993, 115). Výsledkem byl tvrdý odpor příslušných komunistických orgánů i médií, na které sociální demokracie narážela při snaze o rozvoj své činnosti.

V reakci na to vystoupila v červenci 1968 ČSSD s prohlášením, že sloučení KSČ a ČSSD v roce 1948 bylo nezákonné a že strana nepřestala fakticky existovat a neztratila tím ani své členství v NF, které nyní pouze fakticky obnovuje. Podporu ČSSD vyjádřilo také třicet čelních osobností z kultury (např. V. Havel, J. Seifert, J. Škvorecký) v prohlášení, kde požadovali pro sociální demokraty právě přístup do médií a možnost spoluúčasti ČSSD v Národní frontě (Janýr 1998, 19 – 25 a 52).

Zároveň však, jako pokus o uklidnění situace, vydala ČSSD prohlášení, ve kterém se pochvalně vyjadřovala o obrodném procesu zahájeném KSČ i jeho osobnostech, v čele s Dubčekem. ČSSD se k tomuto projektu přihlásila a mimo jiné uznala i vedoucí úlohu KSČ jako nepopíratelný fakt. V červnu 1968 došlo k uzavření

„džentlmenské dohody“ mezi představiteli KSČ a ČSSD, která obsahovala čtyři hlavní body:

- 1) Obě strany zůstanou v kontaktu, aby bylo zamezeno případným provokacím.
- 2) ČSSD nevystoupí na veřejnost bez předchozí konzultace s KSČ, ta naopak bude respektovat přípravnou činnost sociální demokracie.
- 3) Ze strany KSČ nedojde ke změně právního stavu, který by znemožnil obnovovací činnost ČSSD.
- 4) Budou zastaveny vzájemné útoky v tisku, s výjimkou skutečných diskusí (Janýr 1998, 47).

Avšak již na počátku července 1968 zaslali vůdcové stran zemí Varšavského paktu vedení KSČ několik dopisů, které lze označit za vyvrcholení nátlaku „spřátelených“ zemí na reformní křídlo. V dopisech zazněla ostrá kritika dosavadní praxe KSČ, která údajně umožňovala, aby „kontrarevoluční síly“ se bez odporu připravovaly strhnout Československo zpět ke kapitalismu“. Poslední dopis (6. 7. 1968) obsahoval i zřetelnou hrozbu ozbrojeného zásahu (Hrubý 1996, 81). Následně bylo na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ přerušeno jakékoli jednání s přípravným výborem ČSSD a rozhodnuto, aby v případě pokračování činnosti směřující k obnově této strany, byla podána žaloba u Nejvyššího soudu. Tím byl fakticky ukončen proces obnovy ČSSD v komunistickém Československu. „Sociálně demokratická strana představovala pro KSČ i v době jejích sebeobrozovacích snah neuralgické místo, přes něž nedokázala přejít. Střet „polednové politiky“ s poplatností minulosti a s podrážděním Moskvy, Varšavy i Berlína zůstal nerozhodnut“ (Navrátil 1993, 116).

6. Formování KSČM a ČSSD v letech 1989 – 1992

Po pádu komunistického režimu v Československu můžeme v levicové části stranického spektra sledovat překotný vývoj. Zcela odlišně však probíhal u KSČ, tedy strany, která před listopadem 1989 byla dominantním subjektem a ČSSD, jejíž činnost

doma byla přerušena a musela tak navazovat na exilové struktury strany a historii před rokem 1948. Dění v prvních letech po přechodu k demokracii mělo zásadní význam pro postavení stran ve stranickém spektru a jejich koaliční potenciál.

6.1. Vnitrostranický vývoj KSČ a KSČM

Komunistická strana Československa, jako strana s výsadním postavením v nedemokratickém režimu, byla nucena po tzv. sametové revoluci čelit radikálním změnám společenských a vnitrostranických poměrů. Po událostech tzv. pražského jara a následné okupaci Československa státy Varšavské smlouvy, se z KSČ stala jedna z nejkonzervativnějších komunistických stran ve východním bloku. Proto i události roku 1989 zastihly stranu absolutně nepřipravenou. Pro pokračování existence Komunistické strany Československa byl v prvních měsících zásadní tzv. „malý“ zákon o politických stranách²⁰, díky němuž byla strana označena za již vzniklou a nemusela tak žádat ministerstvo vnitra o registraci. Tento zákon byl považován za další právní uznání legitimacy existence KSČ a umožnil jí fungování i v novém demokratickém uspořádání. KSČ však musela především řešit rozpor, jak si nadále zachovat významné postavení ve společnosti, ale zároveň se distancovat od předlistopadové minulosti.

6.1.1. Mimořádný sjezd KSČ v roce 1989

V prvních měsících po listopadu 1989 musela totiž KSČ čelit masivnímu odlivu členské základny²¹ a vnitřnímu rozkladu, čemuž se snažila nepříliš úspěšně čelit. Již 24. – 26. listopadu 1989 došlo k nahrazení generálního tajemníka M. Jakeše K. Urbánkem a dalších nejkompromitovanějších členů ÚV KSČ (Bilak, Lenárt, Hoffmann a Zavadil). Na mimořádném sjezdu v prosinci 1989 tento trend pokračoval. KSČ se zde pokusila řešit hlubokou vnitrostranickou krizi, ale i další postup strany vzhledem k blížícím se parlamentním volbám.

---

²⁰ Zákon 15/1990 Sb. Přijatý Federálním shromážděním 23. 1. 1990, který umožnil registraci nových stran a hnutí a zároveň určil strany již existující. Na jeho základě se stranami již vzniklými staly Československá strana lidová, Československá strana socialistická, Demokratická strana, Komunistická strana Československa a Strana svobody a již vzniklými politickými hnutími Občanské fórum a Veřejnost proti násilí (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 96).

²¹ Od 17. listopadu 1989 do prosince 1989 to bylo přes 66 tisíc členů (Zpráva ÚV KSČ, 1989).

Generální tajemník KSČ Urbánek ve svém projevu označil za hlavní příčiny krizového stavu „stalinské deformace“: „jejich podstata spočívá v nedemokratickém, centralistickém, administrativně-direktivním systému řízení, který ochromil vnitřní život strany i její schopnost reálně řešit otázky rozvoje společnosti“ (Zpráva předsednictva ÚV KSČ pro mimořádný sjezd KSČ, 1989). Zároveň kritizoval centralizované řízení hromadných sdělovacích prostředků, přísně centralizovaný systém řízení ekonomiky a dopady na oblast životního prostředí. Sjezd zároveň signalizoval jistou vstřícnost k Socialistické internacionále a tedy i levicovým nekomunistickým subjektům, čímž si strana otevírala možnosti k případné širší spolupráci na levici. Na sjezdu bylo předneseno i tzv. *Prohlášení k občanům ČSSR*, kde se strana omluvila za chování čelních představitelů strany vůči protestujícím proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy, signatářům Charty 77 a studentům účastnícím se demonstrace 17. listopadu 1989 (*Prohlášení občanům ČSSR*, 1989). Strana se tak prostřednictvím K. Urbánka distancovala prakticky od všech neúspěchů z minulosti, které však přičítala výhradně nekompetentnímu a zbyrokratizovanému vedení strany, nikoliv ideologii samotné.

Poučení z krizového vývoje ve straně po 13. sjezdu KSČ bylo prohlášeno za neplatné a byli rehabilitováni všichni členové v minulosti „neprávem“ vyškrcnutí ze strany. Na sjezdu přijaté *Provolání k bývalým členům Komunistické strany Československa, vyloučeným a vyškrcnutým po období 1968 – 1969* mělo za cíl přivést tyto členy zpět do strany a obnovit tak důvěru lidu v komunistickou stranu. „Soudružky a soudruzi, v hodinách obrody, kterou jste sami začali, vás my, delegáti mimořádného sjezdu KSČ a s námi všichni prostí komunisté, prosíme, když můžete – odpusťte minulost. Komunisté této republiky čekají a přejí si váš návrat, kterým dokážete, že můžeme uzavřít smutnou stránku naší minulosti“ (*Provolání k bývalým členům KSČ, vyloučeným a vyškrcnutým po období 1968 – 69, 1989*). Na sjezdu byla schválena i strategie pro nadcházející parlamentní volby. Byl přijat tzv. akční program s názvem *Za demokratickou socialistickou společnost*, kde strana deklarovala snahu o hluboké změny jak KSČ, tak samotného Československa²².

Sestavený program KSČ se však zdál slovenským komunistům málo reformní a ještě více posílil jejich autonomistické požadavky. Reakcí byla federalizace strany a používání zkratky KSČS. Její vnitřní struktura odpovídala federálnímu charakteru

---

²² KSČ se měla proměnit v moderní demokratickou stranu a Československo v právní stát na principech pluralitní demokracie.

Československa, kdy každou z republik zastupovala samostatná komunistická strana. Pro území Čech, Moravy a Slezska byla 31. 3. 1990 ustanovena **Komunistická strana Čech a Moravy**²³ (KSČM) a do jejího čela se postavil nevýrazný J. Machalík. KSČM dostala za úkol pracovat ve specifických politických, ekonomických a kulturních podmínkách České republiky, vyjadřovat prostřednictvím poslanců v České národní radě požadavky a zájmy členů strany a jejích sympatizantů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. KSČM je tedy přímo nástupkyní KSČ a k jejímu odkazu se také hlásí. Vnitřní rozpory však ani federalizace strany nevyřešila a tak došlo nejprve k rozdělení poslaneckého klubu ve Federálním shromáždění na dvě samostatné části (Klub levicových poslanců KSČM a Klub poslanců Strany demokratické levice²⁴ - SDL), následované vystoupením SDL ze stranické federace, završené až zánikem KSČS 23. dubna 1992. Tímto dnem fakticky končí působnost strany na celém území Československa, protože „zbytková“ KSS měla na Slovensku marginální postavení (Fiala; Mareš; Pšejja 2005, 1414 – 1415).

6.1.2. První svobodné volby jako potvrzení legitimacy KSČ

Ve volbách se KSČ se ziskem kolem 13,5 %²⁵ hlasů v České národní radě i v obou sněmovnách Federálního shromáždění na území České republiky stala druhým nejsilnějším subjektem v zemi. Je však třeba zdůraznit, že parlamentní volby z roku 1990 byly Občanským fórem (OF), dominantním polistopadovým subjektem, označovány za jakýsi plebiscit o předlistopadovém režimu. Nikoliv o tom co by mělo být, ale o tom co většina občanů nechce (Honajzer 1996, 23). Proti KSČ, představitelce minulého režimu, stálo Občanské fórum, seskupení téměř všech protikomunistických subjektů. OF tyto volby jednoznačně vyhrálo se ziskem 53 % hlasů (Český statistický úřad, 1990).

Dle mého názoru však toto bipolární chápání voleb z roku 1990 paradoxně napomohlo KSČ. Ta sice z tohoto střetu dvou naprosto odlišných názorových uskupení vyšla jako jednoznačně poražená, ale s poměrně vysokým ziskem hlasů. Strana, která se po roce 1989 zmítala v chaosu a čelila vnitřnímu rozkladu, získala 13

---

²³ Komunistická strana Čech a Moravy byla zaregistrována jako samostatné politické uskupení 28. listopadu 1990 (Výpis z rejstříku MV ČR, 1990).

²⁴ Od 1. 12. 1990 se nazývala Komunistická strana Slovenska – Strana demokratickej ľavice (KSS – SDL). Později došlo k vnitřnímu rozkolu a rozdělení na dva samostatné subjekty – silnější SDL a „zbytkovou“ KSS.

²⁵ V České národní radě (ČNR) 13,24 %, ve Sněmovně lidu Federálního shromáždění (SL FS) 13,48 % a ve Sněmovně národů Federálního shromáždění (SN FS) 13,8 % hlasů (Český statistický úřad, 1990).

% hlasů, což při volební účasti okolo 97 %, znamená zisk více jak 970 tisíc hlasů. Volič totiž neměl příliš možností volby. Vedle OF a KSČ zde byly jen dva výraznější subjekty,²⁶ kterým se podařilo oslovit větší počet voličů. Podle Boguszaka, Raka a Gabala byly sympatie k jednotlivým stranám ve volbách 1990 těsně spjaty s postoji k minulému režimu. Výraznou úlohu ovšem hrály i obavy spojené s očekávanými změnami, zejména pak postoj vůči ekonomice volného trhu a připraveností jednotlivce přijmout důsledky reformem (Večerník 1998, 227). A právě obavy z volného trhu, zdražování, nezaměstnanosti a dalších příznaků plánovaných sociálních a ekonomických změn nakonec napomohli KSČ dosáhnout poměrně slušného volebního zisku.

„Pro komunistickou stranu byl výsledek prvních demokratických voleb důležitý z několika důvodů. Za prvé potvrdil existenci početné skupiny voličů ochotných stranu podporovat i v nových demokratických poměrech. Za druhé komunisté výrazně předčili všechny ostatní subjekty hlásící se k levici. Za třetí – a tato příčina byla asi nejdůležitější – stvrzoval legitimní postavení strany ve společnosti, tj. po volbách zmizelo bezprostřední nebezpečí jejího zákazu“ (Kopeček; Pšeja 2007, 6).

6.1.3. Spor o další směřování KSČM a její transformaci

„Po parlamentních volbách 1990 bylo zřejmé, že další strategie komunistické strany může ideálně-typicky směřovat ke dvěma cílům – buď se zaměřit na to, aby zůstala shromaždištěm tradičních komunistů, anebo se stát dominantním subjektem na levé části politického spektra“ (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 106). Dosud uplatňovaný postup vedení strany se stal pro mnohé členy terčem kritiky a to z jedné strany pro jejich nedostatečnost a z druhé naopak pro jejich radikálnost. Uvnitř KSČ bylo možné identifikovat tři zásadní názorové proudy, které se od sebe lišily jak v pohledu na minulost strany, tak na případné reformy a její budoucí ideologické směřování. Jednalo se o reformní (postkomunistické), nekomunistické a ortodoxně-komunistické křídlo. Střet těchto názorových frakcí, vítězství nekomunistického a naopak marginalizace reformního křídla zásadně ovlivnilo program a koaliční potenciál dnešní KSČM, ale i podobu celého stranického systému (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 107 – 110).

---

²⁶ Křesťanská a demokratická unie a Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko

Reformní křídlo prosazovalo prakticky ihned od přechodu k demokracii důsledné zreformování komunistické strany a jednoznačné distancování se od minulosti. Již 27. listopadu 1989 vzniklo uvnitř KSČ Demokratické fórum komunistů (DFK), které chtělo mobilizovat diskusi ve straně zdola a uvolnit její tvořivé síly. „Chceme očistu poměrů ve straně a společnosti od lži, pokrytectví a nánosů korupčnické špíny, chceme etizaci politické kultury a rozchod s nemorálností minulých dob. Příkladem je nám zakladatelské dílo Bohumíra Šmerala“ (Programové teze Demokratického fóra komunistů, 1989). Povrchní snahy o zreformování strany a konzervativní vedení vedly k odchodu části Demokratického fóra komunistů²⁷ z KSČ ještě před volbami v roce 1990. Jak uvádí Fiala, Holzer, Mareš a Pšeja (1999, 99), zvláště odchod řady odborníků z ekonomické oblasti (např. V. Dlouhý nebo V. Komárek) stranu připravil o možnost oslovit řadu voličů. Část DFK však ve straně zůstala a nadále usilovala o zreformování KSČ.

Na činnost DFK navázalo další vnitrostranické hnutí – tzv. Demokratická platforma. Ta se pokusila „jednat s dalšími levicovými subjekty a začlenit komunistickou stranu do širšího zastřešujícího levicového seskupení, což ovšem bylo vedením strany a posléze i sjezdem odmítnuto“ (Fiala; Mareš; Pšeja 2004, 1422). Naproti tomu reformisté uspěli alespoň na 1. sjezdu KSČ v říjnu 1990, kde se jim do vedení strany podařilo prosadit J. Svobodu. Ten také podpořil výzvu levicového filosofa a emigranta I. Svitáka o užší spolupráci všech levicových stran, která se však ve straně nesečkala s širší podporou.

V tomto období se ve straně také vyprofilovala nová reformní skupina – tzv. Demokratická levice v KSČM, jejímiž členy byli například V. Mohorita a J. Kraus. Ta má na svědomí první vážný pokus o změnu názvu strany. Vnitrostranické referendum na toto téma konané v druhé polovině roku 1991 lze považovat za jeden z mezníků ve vývoji KSČM. Případný úspěch by znamenal symbolické distancování se od minulosti a otevřel by možnosti pro výraznější změny KSČM. Referendum však ukázalo, že členská základna o takové změny nemá zájem. Návrh na změnu názvu byl odmítnut 75 % hlasujících. V reakci na tuto prohru vystoupilo hnutí Demokratická levice v KSČM ze strany²⁸ (Fiala; Mareš; Pšeja 2005, 1422).

---

²⁷ Održené hnutí se přejmenovalo na Československé demokratické fórum a ve volbách do ČNR v roce 1990 získalo 0,44 % (Mareš 2002, 129).

²⁸ Po odchodu ze strany se podíleli na vzniku Demokratické strany práce.

V KSČM vzniklo v letech 1990 – 1993 hned několik „odštěpeneckých skupin“, které se nejprve (ať už z osobně kariéristických či z ideových důvodů) snažily o zreformování komunistické strany, čímž narušovaly její vnitřní jednotu. Nikdy se jim však nepodařilo získat ve straně většinovou podporu a tak ze strany vystoupily. Tyto odštěpenecké skupiny si postupně zakládaly vlastní strany, které však nikdy nezískaly významnější postavení a časem podlehly tlaku KSČM a ČSS (Balut; Cabada 2000, 9).

6.1.4. Parlamentní volby 1992

Do parlamentních voleb v roce 1992 kandidovala KSČM v rámci koalice Levý blok. Tato koalice byla tvořena KSČM, hnutím Demokratické levice a na činnosti Rady Levého bloku se podíleli i další malé subjekty²⁹. Předseda KSČM J. Svoboda zpětně (13. 5. 1993) o tomto projektu prohlásil: „Levý blok byl ve své době účelovým signálem, který ve své době měl velký smysl. (...) spočíval v průkazné schopnosti KSČM vytvořit koalici s nekomunistickým subjektem. (...) Byl to hmatatelný první signál, že KSČM chce překonat svou minulost“ (Projev J. Svobody, 1993). Tuto koalici však lze chápat spíše jako odložení řešení vnitrostranických rozporů mezi reformisty a konzervativní částí strany. Koalice Levý blok měla KSČM umožnit vymanit se z izolace, aniž by byla nucena měnit svůj název a podstupovat zásadní transformaci. Koalice vstupovala do voleb s programem nazvaným *Lepší budoucnost pro naši zemi*. Ten obsahoval především důraz na udržení federativního uspořádání Československa, postavení ČSFR mimo jakékoliv vojenské bloky, zabezpečení sociálních jistot a ukončení rozprodávání státního majetku (Fiala; Mareš 1999, 192).

Volby samotné nakonec skončily pro KSČM podobným výsledkem jako ty předchozí. Koalice Levý blok získala přes 14 %³⁰ hlasů a stala se tak opět druhým nejsilnějším uskupením v České republice jak ve Federálním shromáždění, tak v České národní radě. Zároveň ale přetrvávala exkluze KSČM ze strany ostatních parlamentních stran nepřijatelnou a KSČM tak měla nulový koaliční potenciál. Předseda KSČM Svoboda za jednoznačným vítězstvím pravice spatřoval neochotu KSČM zreformovat sama sebe. „Ještě ostřeji tato diskreditace (KSČM pozn. autora) vystoupila na povrch po volbách 1992, kdy se občané rozhodli podpořit rozhodující většinou, postačující k dokončení úplného převratu, pravici a to dokonce bez ohledu

---

²⁹ Např. Mladá levice, Demokratický svaz Romů, Politická strana žen a matek Československa atd. (Fiala; Mareš; Pšejja 2005, 1424).

³⁰ Do ČNR 14,05 %, do SL FS 14,27 % a do SN FS 14,48 % hlasů (Český statistický úřad, 1992).

na skutečnost že pravicová koalice zcela zjevně prosazuje systém hodnot, který v praxi směřuje proti zájmům zaměstnanců, tedy lidí, kteří prodávají svou práci, ať již práci rukou nebo rozumu“ (Projev J. Svobody, 1993).

6.1.5. Poslední pokus o reformu KSČM a 3. sjezd

O hlubší reformy, které by dostaly KSČM z izolace a umožnily vznik silného středolevého subjektu v českém stranickém systému, se ještě jednou pokusilo reformní křídlo okolo předsedy Svobody na 2. sjezdu KSČM v roce 1992. J. Mečl, člen tohoto křídla, na sjezdu prohlásil, že „komunisté si stále ještě plně neuvědomují, že jejich strana byla v listopadu 1989 poražena a že v České republice s výrazně pravicovou vládou nedokáže uskutečnit svůj program v žádném případě sama, anebo s pomocí "vnitřně nevyváženého Levého bloku". To je možné jen podaří-li se vytvořit široký blok levého středu, což ovšem vyžaduje okamžitou změnu názvu strany a významné programové i jiné ústupky. V opačném případě nenajde KSČM ke spolupráci významnější partnery“ (Mečl, 1992).

Snahy o širší reformu byly ale nakonec upozaděny, stejně jako byla odmítnuta snaha o změnu názvu strany. Nově přijatý program byl sice stále proklamatorně demokratický, ale oproti programu přijatému na 1. sjezdu byl již odvážněji socialistický. „V Československu byly po listopadu 1989 umožněny některé demokratické přeměny. Překážkou v jejich uplatňování a rozšiřování je však autoritářský postup pravice při obnově kapitalismu. Naše radikální pravice v mnohém demonstruje bezohledný třídní přístup a jeho uplatňování. Ekonomická reforma se soustřeďuje na vlastnický převrat, je organizována především státní byrokracií přivlastňující si národní majetek a spekulující s ním. Je prudce snižována životní úroveň širokých vrstev, zakládána neodůvodněná hluboká sociální diferenciaci. (...) Socialistická řešení jsou reálná a jejich prosazování naléhavé. Současná kvapná a nekompromisní obnova kapitalismu je však provázena silným ideologickým i mocenským tlakem“ (Kladenský program KSČM, 1992). Tzv. kladenský program přijatý na 2. sjezdu se stal základem programatiky KSČM.

Nevyřešil však vnitrostranické rozpory o dalším směřování strany, za jejichž vrchol lze považovat období mezi lety 1992 -1993. Na počátku roku 1993 vznikla uvnitř KSČM ortodoxně-komunistická platforma *Za socialismus*, v jejímž čele stáli

zkompromitování členové KSČ jako M. Štěpán³¹ nebo J. Obzina. Tato platforma se otevřeně přihlásila k odkazu stalinismu, zásadně odmítala polistopadový vývoj a otevřeně vystupovala proti reformním snahám uvnitř KSČM. J. Svoboda na tuto ostrou názorovou diferenciaci uvnitř strany reagoval ještě větším důrazem na nutnost reformem, včetně změnu názvu strany. Ten označil za blokační v souvislosti se snahou vytvořit levicovou koalici. „Vidím dnes jedinou možnou cestu (vím, že pro mnohé z Vás bolestnou) přizpůsobit název strany programu olomouckého i kladenského sjezdu. Programu demokratického socialismu. Takové by mělo být i naše jméno. Jméno, kterým se oddělíme od všeho, co bylo v minulosti špatné, a zároveň navážeme na nejlepší nosné tradice dělnického hnutí, vyjadřujícího a důsledně obhajujícího zájmy levicového lidu. (...) S těmito lidmi zvláštního ražení opravdu nemohu sdílet jejich vizi světa spravedlivějšího, neboť oni (jak slovy F. Castra říká doc. Obzina) „milují příliš to, co vytvořili, než aby to zneuctili sebemenším kolísáním“ (Dopis Jiřího Svobody členům KSČM a sympatizujícím, 1993).

Vnitrostranické spory vyřešil 3. sjezd KSČM v roce 1993 v Prostějově. J. Svoboda pro slabou podporu už ani nekandidoval a později úplně vystoupil ze strany. Reformní proud byl nucen přenechat přední posty ve straně jiným a ustoupit do pozadí. Podobně dopadli nejradikálnější stoupenčí ortodoxně-komunistického křídla. Stoupenčí platformy *Za socialismus*, včetně jejich dvou předních představitelů byli z KSČM vyloučeni a radikálně stalinistický názor se stal marginálním. Za nového předsedu byl zvolen M. Grebeníček, čímž se jasně ukázaly limity členské základny v ochotě k reformnímu postupu. Tento představitel nekomunistického křídla ve straně byl pro konzervativní členy příslibem zastavení všech snah o zreformování strany a naopak její „zakonzervování“ v současné podobě. Podstatným způsobem toto rozhodnutí strany ovlivnil postoj ČSSD, která si v témže roce zvolila do čela M. Zemana a zradikalizovala politiku vůči vládní koalici i samotné KSČM (viz. níže) (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 123).

Pro nekomunistické křídlo, které se na 3. sjezdu v Prostějově dostalo do vedení strany a KSČM prakticky ovládá dodnes, je zásadní postoj k předlistopadovému režimu. Oficiálně se ztotožňují se s kladenským programem, kde se strana distancovala od praktik minulého režimu. Reálně však minulý režim spíše

---

³¹ Miroslav Štěpán byl 7. 12. 1989 vyloučen z KSČ, následně byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, po propuštění z vězení se stal členem KSČM, z níž byl definitivně vyloučen na III. sjezdu KSČM

hájí a jeho negativa spatřují převážně jen v chybném řízení strany a jakémisi odbočení ze správné cesty. Usilují proto o udržení marxisticko-leninské identity strany i v současných podmínkách a tuto politiku podporuje i převážná většina členské základny KSČM (Mareš 2005, 102).

6.2. Vnitrostranický vývoj ČSSD

Vývoj Československé strany sociálně demokratické (ČSSD) byl oproti KSČM zcela odlišný. Před rokem 1989 oficiálně neexistovala a tak musela po pádu komunistického režimu obnovit svou činnost³². Strana se odkazovala na činnost před rokem 1948, zejména se pak hlásila k odkazu prvorepublikové ČSDSD. Specifickým rysem a zpočátku velkou výhodou obnovující se ČSSD se zdálo zachování činnosti strany v exilu a výrazné osobnosti disentu (např. R. Battěk), které se k sociální demokracii hlásili.

6.2.1. Problematická obnova ČSSD

Prakticky ihned po pádu komunistického režimu se projeví vnitřní rozpory v exilové části strany, které komplikovaly obnovu ČSSD³³. „Konflikt v exilové sociální demokracii se promítl i do domácích poměrů po listopadu 1989, kdy se fakticky vytvořily dva navzájem zneprátelené sociálnědemokratické proudy“ (Kopeček; Pšeja 2005, 1464).

První proud, v jehož čele stál J. Horák okamžitě přistoupil k obnově samostatné sociální demokracie. Už 19. listopadu 1989³⁴ ustavil přípravný výbor, který zahájil vytváření organizačních struktur strany. Oficiálně byla strana

---

³² Na stranu se nevztahoval tzv. malý zákon o politických stranách a musela tedy žádat o Ministerstvo vnitra o registraci.

³³ Spory se týkaly především kompetencí jednotlivých členů vedení strany, účasti v různých socialistických sdruženích (např. SUCEE³³), případné reformovatelnosti komunistického režimu a spolupráce s bývalými komunisty, kteří odešli postupem času do exilu. Ve vedení strany se vůči sobě vymezily dva tábory. Skupina okolo Horáka, Ješiny, Profouse a Janýra se spolupráci s bývalými komunisty nebránila a zároveň jako možnou viděla vizi reformy komunistického režimu. Oproti tomu skupina kolem předsedy exilové strany Bernarda (Hrubý, Krejčí, Loewy, Tuček) měla názor zcela opačný. Spor vyvrcholil na sjezdu v roce 1983, kdy skupina kolem Horáka neobhájila své funkce ve vedení strany, z ČSSD vystoupila a založila Klub sociálních demokratů (Hrubý 1996, 116 – 127).

ministerstvem vnitra zaregistrována 9. února 1990 pod názvem Československá sociální demokracie (Výpis ze seznamu MV ČR, 1990b).

Naproti tomu druhý proud, reprezentovaný předlistopadovými disidenty (Battěk, Kohout, Mezník atd.) a podporovaný exilovým vedením strany, s obnovou strany nespíchal. Aktivitu lidí okolo J. Horáka považoval za předčasné a za zbytečné tříštění sil (Hrubý 1996, 208). Tento postoj vycházel z široce rozšířeného postoje ve společnosti, který se stavěl odmítavě k vytváření politických stran. Pojem politická strana byla spojována s nedemokratickou KSČ a měla tak ve společnosti negativní konotace. Charakteristický pro tento postoj je heslo OF: „Strany jsou pro straníky, Fórum je pro všechny“. A právě Battěkovské křídlo zdůrazňovalo nutnost spolupráce v Občanském fóru a k tomu vyzývali i všechny sociálnědemokratické stoupence. V svolání z 1. prosince 1989 se mimo jiné praví: „Základní morální a politickou povinností všech, kteří se cítí spjati s idejemi sociální demokracie, je v současné chvíli zapojit se do práce v Občanském fóru. Dokud se plně neuskuteční přechod společnosti k demokracii, měli by všichni sociální demokraté vyvíjet činnost v Občanském fóru a všude se podílet na jejich zakládání. Až bude plně zajištěn další demokratický vývoj v zemi působením Občanského fóra, v němž naši stoupenci pracují, rozvine Čs. Sociální demokracie činnost v plném rozsahu“ (Svolání k občanům, kteří se hlásí k idejím sociální demokracie, 1989).

Na obnovovacím sjezdu ČSSD (oficiálně označen jako 24. sjezd) v březnu 1990 mělo dojít k urovnání vnitřních sporů a mělo ke sloučení exilové a tuzemské větve ČSSD. Sjezd zvolil do čela strany J. Horáka³⁵, jehož křídlo již před sjezdem získalo klíčový vliv ve straně. Horákovu křídlu se navíc podařilo prosadit, že ČSSD půjde do parlamentních voleb jako samostatný subjekt, nikoliv pod „pláštěm“ Občanského fóra. Na to zareagovalo křídlo R. Battěka (také kandidoval na předsedu strany) pevnější orientací na OF, na jehož kandidátní listině do parlamentu také někteří z nich figurovali. Nevyřešení tohoto schizmatu poznamenávalo politiku ČSSD de facto až do roku 1993 (Pšeja 2005, 35).

6.2.2. První svobodné volby jako neúspěch strany

---

³⁵ Získal přes 70 % hlasů (Pšeja 2005, 35).

Do parlamentních voleb v červnu 1990 tak vstupoval sociálnědemokratický proud roztržštěný. ČSSD se pokusila získat širší podporu volební koalici nazvanou Sociální demokracie, jejíž součástí byli např. i slovenští sociální demokraté. Ani tato koalice však nezachránila ČSSD od neúspěchu, kdy se jí do Federálního shromáždění i České národní rady podařilo získat jen okolo 4 %³⁶ a nezískala tak žádný mandát. Na výsledku strany se podepsal i odmítavý postoj veřejnosti k levicovým stranám. Jak udává Meyer (2000, 100) velká část voličů viděla v sociálnědemokratickém programu historicko-ideologickou blízkost s komunistickou stranou. „Hospodářsko-politická témata sociální demokracie a komunistů byla v průběhu dějin skutečně v jádru totožná, a proto byly zčásti podobné i politické výrazové prostředky, třebaže odpovědi sociálních demokratů a komunistů ukazovaly od začátku protikladným směrem“ (Meyer 2000, 100). Při bližším pohledu na volební výsledky je však patrné, a předvolební odhady³⁷ to potvrzovali, že ČSSD potenciál vstoupit do parlamentu měla. Demokratický levicový elektorát s poměrně velkým potenciálem v Česku existoval. Velkou část těchto voličů jistě pohltilo OF, ale zisk čtyř subjektů, které lze označit za levicové či středolevicové³⁸, dosahoval dohromady zhruba 15 % hlasů (Český statistický úřad, 1990). Za hlavní příčinu neúspěchu ČSSD tak lze označit roztržštěnost levice, respektive sociálnědemokratického proudu jako takového.

Za hlavního viníka neúspěchu a zrádce horákovské vedení strany označilo R. Battěka a ještě v červnu 1990 ho vyloučilo ze strany. Ten byl však spolu s Černým, Gürtlerem, Hradílkem a Konečným na kandidátní listině zvolen do parlamentu a získal dokonce funkci předsedy Sněmovny lidu. 6. prosince 1990 založili tito poslanci Klub sociální demokracie OF jako jeden z proudů sociální demokracie. Naštěstí pro ČSSD byl „sociálně-demokratický proud v rámci Občanského fóra relativně slabý a navíc centristicky laděný, takže jim ponechával dostatečný prostor pro vlastní realizaci“ (Pšeja 2005, 82).

6.2.3. Kádrová expanze ČSSD

---

³⁶ Do ČNR 4,11 %, SL FS 3,84 % a SL FS 4,17 % hlasů (Český statistický úřad, 1990).

³⁷ „ČSSD dle šetření Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVVM) měla v období od března do května 1990 podporu 5 – 6 % voličů“ (Pšeja 2005, 176).

³⁸ Řadím sem Sociální demokracie; Spojenectví zemědělců a venkova; Československé strany socialistické a Strany zelených

Na sjezdu 1991 byli do ČSSD přijati reformní komunisté Pražského jara z bývalého klubu Obroda. Sjezd toto spojení potvrdil a znovu zvolením J. Horáka do čela strany potvrdil i směřování strany. Přijetí klubu Obroda, vedlo k personálnímu posílení strany i k její možnosti oslovit širší skupinu voličů (Bureš 2008, 45). Na druhé straně to však vedlo k dalšímu vyostření vnitrostranické situace, zejména se stále existujícím exilovým vedením strany. Ti považovali jak vyloučení Battěka, tak sloučení s klubem Obroda za přílišný posun strany doleva. „Vedení strany se rostoucí měrou začalo sblížovat s exkomunistickými elementy a doširoka jim otevřelo dveře do sociální demokracie nejen k individuálnímu, ale dokonce i kolektivnímu vstupu (Obroda). (...) Paralelně s tímto vývojem probíhá systematicky nasměřovaný odklon strany doleva. V propagandě ČSSD se začínají zdůrazňovat prvky sociální i nacionální demagogie. Zpochybňování a stále destruktivní kritice jsou podrobovány nezbytné ekonomické reformy v naší zemi. Strana volá po jednotné levici a užívá přitom argumentace, která živě připomíná někdejší fierlingerovštinu poválečných let“ (Prohlášení delegace exilové ČSSD, 1991).

Na toto prohlášení a celou politiku exilové části strany je, dle mého názoru, nutno nahlížet alespoň z části jako na chování ovlivněné nedostatečným uznáním zásluh exilového vedení strany. Neobsazení důstojných pozic ve vedení strany, přestože to bylo právě exilové vedení, které udržovalo stranu v exilu „při životě“, vyvolávalo v jejích řadách kritické reakce. Osobní trpká zkušenost s komunistickým režimem a nucená emigrace je pochopitelně důležitým faktorem působícím proti spolupráci s komunisty, ať už bývalými nebo současnými, což bylo v ostrém kontrastu s pragmatickým vedením J. Horáka.

Za výrazný mezník polistopadového vývoje sociální demokracie lze považovat přechod některých poslanců (např. Z. Jičínský, V. Komárek, M. Zeman) ze zaniklého OF (a později z Občanského hnutí) do ČSSD. Strana tak do svých řad získala výrazné osobnosti, díky jejichž poslaneckým mandátům navíc pronikla i na parlamentní půdu³⁹. Zároveň, ale s těmito lidmi přišel do strany jiný pohled na její další směřování. Především pak důraz na ostrou kritiku vlády a snaha o užší spolupráci v levé části stranického spektra, které však současné vedení strany odmítalo (Bureš 2008, 45).

---

³⁹ V květnu 1991 založili Klub poslanců sociálně demokratické orientace ve Federálním shromáždění v čele s Ivanem Fišerou (Kopeček; Pšejja 2005, 1469).

6.2.4. Vnitrostranické frakce ČSSD a sjezd v roce 1993

ČSSD vstupovala do parlamentních voleb v roce 1992 s poměrně vysokým očekáváním, podložené odhady volebního zisku, které se pohybovaly nad 10 % hlasů. Reálný výsledek však byl o poznání nižší. Straně se sice tentokrát podařilo vstoupit do parlamentu, ale volební zisk okolo 6,5 %⁴⁰ byl pro stranu zklamáním. Při bližším pohledu je patrná značná proměna voličů ČSSD ve volbách v roce 1990 a 1992. Pouze 12 % volilo ČSSD v obou po sobě jdoucích volbách. Za to se straně podařilo získat 8 % na úkor KSC, 9 % z HSD-SMS, důležitých 20 % od voličů, kteří v předešlých volbách nevolili žádnou z parlamentních stran a především plných 42 % jejích voličů přišlo k ČSSD z rozpadlého OF⁴¹. Zánik OF způsobil zvýšený pohyb voličských preferencí a uvolnil prostor pro názorové a hodnotové tříbení uvnitř stran. (Fiala; Mareš; Pšejka 1998, 279).

Po nenaplnění očekávaného volebního zisku se v ČSSD jasně vymezily tři frakce, které měly odlišný názor na další směřování strany. Politiku rychlého posunu strany ke středu stranického spektra, negativního postoje k přijímání osob s komunistickou minulostí a v neposlední řadě politiku konstruktivní (tj. umírněné) opozice vůči vládě zastával tzv. rakovnický proud představovaný lidmi okolo J. Paroubka nebo P. Morávka. Tuto frakci, i když se lišila v pohledu na přijímání bývalých komunistů do strany, tiše podporoval i J. Horák, ale pozice rakovnického proudu byla oslabena volebním výsledkem. Politicky již bezvýznamnou battěkovskou skupinu nahradil v roli hlavního kritika současného vedení tzv. radikální proud okolo M. Zemana, J. Volfové nebo V. Špidly. Ti narozdíl od rakovnického proudu požadovali ostré vymezení se proti vládě, především pak proti jejím ekonomickým reformám. Stejně tak jejich postoj vůči přijímání bývalých komunistů byl zcela odlišný. Radikální proud se k tomuto trendu stavěl kladně a tento postoj odpovídal snaze o navázání spolupráce s menšími levicovými subjekty, s cílem získat dominantní postavení v levé části stranického spektra. Někde mezi těmito frakcemi stál tzv. centristický proud představovaný I. Fišerou a P. Novákem a podporovaný exilovým vedením strany (Kopeček; Pšejka 2005, 1470).

Velmi zajímavou úlohu sehráli poslanci ČSSD při rozpadu federace. Sociální demokracie podporovala zachování společného státu a požadovala (zejména I. Fišera)

---

⁴⁰ Do ČNR 6,53 %, SL FS 7,67 %, SN FS 6,8 % (Český statistický úřad, 1992).

⁴¹ Data jsou převzata z průzkumu IVVM *Volby 1992* In: Fiala; Mareš; Pšejka (1998, 279).

vyhlášení referenda o této záležitosti, které však především ODS a HZDS odmítaly. „M. Zeman se pokusil nalézt východisko v návrhu na zřízení komise, jež by měla připravit proměnu federativního uspořádání v tzv. Česko-Slovenskou unii, která by umožňovala zachovat existenci společného státu, ale s daleko volnějším vztahy mezi oběma národními republikami“ (Bureš 2008, 46). O schválení tohoto návrhu (proti vůli ODS a HZDS) se zasloužili také poslanci komunistické strany. Zřízení komise však bylo ze strany vlády blokováno a nakonec 25. listopadu 1992, i s přispěním dvou poslanců ČSSD, byl schválen zákon o zániku České a Slovenské federativní republiky k 31. 12. 1992 (Bureš 2008, 46 – 47).

Jako rozhodující pro další vývoj ČSSD se ukázal sjezd strany v Hradci Králové v roce 1993. O post předsedy, a přeneseně i další směřování strany, se ucházeli reprezentanti všech tří proudů – M. Zeman, P. Novák a J. Paroubek (J. Horák na funkci předsedy již nekandidoval). V prvním kole volby neuspěl Paroubek, jehož rakovnický proud se před druhým kolem dohodl na podpoře P. Nováka. Přesto ve druhém kole zvítězil Miloš Zeman, který získal 217 ze 407 hlasů. Za zmínku jistě stojí, že význačný podíl na zvolení M. Zemana měli mladí sociální demokraté v čele se S. Grossem. Vztah těchto dvou mužů prošel v dalších letech bouřlivým vývojem. Zajímavou úvahu k významu této volby vznesl Pavel Pšeja: „Jelikož je jisté, že za Novákova předsednictví by politika ČSSD vypadala výrazně jinak, je tento detail excelentní ilustrací toho, jak drobné rozdíly občas rozhodovaly o zcela zásadních věcech v rámci celého systému. Přestože je zcela nemožné odhadovat, v jaké míře a jakým způsobem by byl vývoj systému při obráceném výsledku této volby odlišný, určitě by se v něm odehrávaly zcela jiné a kvalitativně odlišné procesy“ (Pšeja 2005, 97). Význam sjezdu byl symbolicky završen změnou názvu strany na Česká strana sociálně demokratická (zkratka však zůstala stejná – ČSSD).

6.3. Vztahy ČSSD a KSČM v prvních letech demokratického Československa

Přímé vztahy Československé sociální demokracie a Komunistické strany Čech a Moravy v letech 1989 až 1993 byly prakticky nulové. Strany procházely vnitřní konsolidací a teprve si určovaly směr svého dalšího vývoje. Přesto se strany právě svým vnitřním vývojem a hledáním si nového postavení vzájemně velmi ovlivňovaly. Pro obě strany je charakteristická existence hned několika vnitrostranických proudů se

zcela odlišnými názory na další směřování strany. Vítězství jednoho z proudů, které se shodou okolností v obou stranách odehrály v roce 1993, mělo zásadní vliv na podobu strany až do současnosti, stejně jako na její vztahy s konkurenční levicovou stranou.

Uvnitř komunistické strany probíhala rozhodující konfliktní linie na ose zreformovat se či ne. Postoj strany k předlistopadovému režimu a případné distancování se od minulosti se ukázalo pro další postavení KSČM jako klíčové. Počáteční snahy vedení strany o přerod KSČ v moderní stranu působící v pluralitní demokracii nebyly pro většinu členů strany průchodné. Ani jeden z pokusů vymanit KSČM z izolace, ve které se strana po listopadu 1989 ocitla, a umožnit tak i případnou spolupráci s ČSSD nebyl úspěšný. Konzervativní elektorát si razantní změnu orientace ani názvu strany nepřál. Do čela strany se tak na sjezdu v roce 1993 prosadil konzervativní proud, pevně svázaný s minulým režimem, který byl zárukou uchování stávajících poměrů ve straně. KSČM tak zůstala přímou pokračovatelkou zdiskreditované KSČ, čímž znemožnila, respektive na dlouhá léta znesnadnila spolupráci v levé části stranického spektra.

I v ČSSD byla zpočátku hlavní příčinou sporů minulost, respektive zatížené vztahy mezi exilovou ČSSD. Rozlišný názor na spolupráci s OF, a s tím související rozmělnění sociálnědemokratických voličů, zapříčinilo nezdar ČSSD v prvních demokratických volbách po roce 1989. Strana s nejdelší historickou tradicí v Československu nedokázala získat ani jeden mandát. Zásadní význam pro posílení strany mělo přijetí osobností ze zaniklého klubu Obroda a přechod některých poslanců z rozpadlého OF a rozpadajícího se OH do ČSSD. Tyto dva aspekty rozhodující měrou přispěly k vyprofilování ČSSD. Zeman, podporující ostrou konfrontaci s vládou a naopak spolupráci s menšími středolevými a levými subjekty, byl zvolen do čela strany. Reformní komunisté přijatí do strany vytyčovali ČSSD na jedné straně mantinely ve spolupráci s KSČM, na straně druhé, naznačovali bývalým komunistům a odpadlíkům z KSČM, která strana jim nabízí alternativu. Takto nastavená linie vývoje se v dalších letech ukázala jako rozhodující pro získání pozice dominantního subjektu v levé části stranického spektra pro ČSSD.

V roce 1993, kterým končí sledované období, bylo možné obě strany označit jako vnitřně konsolidované. Jejich pozice ve stranickém systému byla stabilní, ale zcela odlišná. Zatímco KSČM byla nejsilnějším levicovým subjektem, její koaliční potenciál byl nulový a nezasedla v žádné vládě. V tomto období byla všemi

parlamentními stranami chápána jako antisystémová⁴². ČSSD si naproti tomu teprve budovala své stabilní místo ve stranickém systému. Nezreformovaná KSČM však poskytla ČSSD prostor usilovat o středolevé voliče a zvýšit tak svůj význam.

---

⁴² Sartori (2005, 137 – 138) definuje antisystémovou stranu jako tu, která „podkopává legitimitu režimu, k němuž stojí v opozici“. Dalším definičním znakem je, že „pokud by mohla – nezměnila by vládu, ale samotný systém vlády“. A v neposlední řadě, že takovéto strany „reprezentují cizí ideologii – čímž je indikováno, že politické zřízení je konfrontováno s maximální ideologickou vzdáleností“.

7. Stabilizace KSČM a nástup ČSSD (1993 – 2002)

7.1. Odmítnutí reformem a nekomunistická politika KSČM

Po 3. sjezdu KSČM došlo ve straně ke stabilizaci poměrů. Strana získala „tvář“ kterou si více méně drží dodnes. Vedení strany bylo takřka výhradně obsazeno nekomunistickým proudem, kladenský program byl potvrzen jako oficiální programové východisko strany a byla schválena úprava stanov, kterou byly mimo jiné zrušeny vnitrostranické platformy⁴³.

7.1.1. Zánik Levého bloku a jeho důsledky

Naproti tomu v koalici Levý blok se po 3. sjezdu KSČM projevíly hluboké vnitřní rozpory. Část poslanců, zvolených za Levý blok, v čele s Jaroslavem Ortmanem a Marií Stiborovou nesouhlasila s výsledky 3. sjezdu komunistické strany a žádala proreformnější orientaci strany. Naproti tomu KSČM byla ve svém postoji jednotná a především již nespátkovala výraznější výhody v této spolupráci. Došlo tak k rozštěpení koalice a odchodu 23 poslanců ze strany i poslaneckého klubu. Založili si vlastní stranu se shodným názvem jako předchozí koalice, která byla v srpnu 1993 ministerstvem vnitra oficiálně zaregistrována strana Levý blok⁴⁴ (Mareš 2002, 128).

KSČM se proti tomuto postupu samozřejmě ohradila. „Neudržitelná situace vznikla ustavením strany Levý blok, která si bez souhlasu ostatních partnerů přisvojila značku Levý blok a tím porušila základní principy politické etiky. Strana Levý blok pokračuje ve snaze působit jako subjekt zastřešující ostatní subjekty dosavadního sdružení LB, aniž by se zeptala KSČM a dalších členů sdružení na jejich postoj. Po vzniku strany LB ztrácí Rada Levého bloku možnost nadále působit pod tímto názvem“ (Stanovisko ÚV KSČM k situaci v Levém bloku, 1994). Spor dvou stran, kdy ani jedna neměla zájem v koalici pokračovat, skončil nevyhnutelně koncem tohoto projektu. K 31. 5. 1994 se sešla Rada Levého bloku naposledy a ukončila svou činnost. Rozpadem Levého bloku, který mohl pomoci KSČM transformovat se, se

---

⁴³Část reformistů (v čele s J. Mečlem) se odštěpila a spoluzaložila Stranu demokratické levice (SDL), a část se přidala ke straně Levý blok (Fiala; Mareš; Pšejka 2005, 1423).

⁴⁴ Strana vyvíjela činnost prakticky jen na parlamentní úrovni a v parlamentních volbách v roce 1996 získala jen 1,4 % hlasů a nedostala se do poslanecké sněmovny (Český statistický úřad, 1996).

KSČM sama připravila o další možnosti spolupráce na levici⁴⁵. „Neúspěch nespočíval jen ve společensko-politických podmínkách, jež by vcelku byly nakloněny transformaci KSČM, ale měl svou příčinu uvnitř komunistické strany, která oslabovala a postupně zcela odmítla tendence k realizaci postkomunistické politiky a v níž přesvědčivým způsobem zvítězily síly, které nechtěly provést její přeměnu“ (Fiala; Mareš 1999, 199).

KSČM se vzdala snah o navazování spojení na levici a zaměřila se především na udržení konzervativní členské a voličské základny. Kritikou polistopadových procesů se však zároveň snažila oslovit širší spektrum voličů, především nespokojené voliče, nejvíce postižené transformací společnosti. Musela se však zároveň vymezovat proti z KSČM odštěpených stran. Z jedné strany proti reformistům (např. LB nebo SDL), ale především z druhé strany proti ortodoxním komunistům. Ti pod vedením M. Štěpána založili na počátku roku 1994 Lidovou unii národní a sociální záchrany. Vedení KSČM mělo obavy, aby nakonec i sama KSČM nebyla vnímána příliš reformisticky a neztratila tak své voliče. Strana proto vystupovala s ostrou kritikou pravicové vlády i celkového polistopadového vývoje (Fiala; Mareš; Pšeja 2005, 1422 – 1423).

7.1.2. Politika KSČM na půdě poslanecké sněmovny v letech 1992 – 1996

V letech 1992 – 1996, poté co odešla velká část poslanců zvolených za koalici Levý blok do strany Levý blok, zůstalo v poslaneckém klubu KSČM jen 10 poslanců. Poslanci KSČM v těchto letech jako jeden z nástrojů své politiky s oblibou používali stížnosti k Ústavnímu soudu, kterými se „například podařilo zajistit zrušení řady antikomunistických vyhlášek přijímaných pod tlakem ultrapravice a fašizujících skupin. Bez povšimnutí odborné i občanské veřejnosti nezůstala ani další podání poukazující na protiústavnost některých zákonů, např. ve věci volebních kaucí, sociálních příspěvků zdravotně postiženým občanům. (...) Ačkoli vzhledem k politickému složení Ústavního soudu nebyla podání KSČM u tohoto soudu vždy úspěšná, jednalo se vždy o výraznou formu realizace volebního programu a politiky

---

⁴⁵ S komunisty tak byly ochotny spolupracovat jen některé menší levicové subjekty (např. Důchodci za životní jistoty – DŽJ v období předsednictví E. Kremličky) nebo odštěpené postkomunistické strany, které však pro KSČM nejsou relevantními partnery (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 191).

KSČM v činnosti poslaneckého klubu s významně pozitivním dopadem do veřejného mínění“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v Poslanecké sněmovně PČR v období mezi IV. a V. sjezdem KSČM, 1999). Dalším velmi oblíbeným a často využívaným nástrojem pro zviditelnění se byly interpelace. KSČM v letech 1992 – 1996 tak lze s trochou nadsázky přirovnat ke komunistické straně z první republiky, která se na parlamentní půdě prezentovala také spíše obstrukcemi než prosystémovými návrhy.

7.2. Politika ČSSD pod vedením Miloše Zemana

Vývoj v ČSSD po nástupu M. Zemana byl poměrně rasantní a v mnohém se lišil od vývoje v KSČM po roce 1993. „Zemanovské“ křídlo nemělo zpočátku ve straně dominantní postavení, což dokazuje mimo jiné i struktura místopředsedů. Zde došlo k dohodě ostatních proudů a s výjimkou V. Grulichy, který byl stoupencem Zemana, patřili ostatní zvolení místopředsedové (P. Buzková, J. Kuča, P. Morávek a P. Novák) spíše k jeho oponentům. Rozhodujícího posílení své pozice ve straně dosáhl M. Zeman až v roce 1995. Nejprve se mu podařilo oslabit vliv tzv. rakovnického a centristického proudu, které „postupně ztrácely vliv na vytváření stranické politiky, i když v různé míře. Zatímco například Jiří Paroubek udržel jistý kritický tlak na Zemanovo vedení, skupina kolem Petry Buzkové trvale slábala“ (Bureš 2008, 47). Druhým podstatným faktorem bylo urovnání sporů s exilovou částí strany. Ta na sjezdu v roce 1995 dosáhla formálního postavení tzv. zahraničního regionu a ukončila svou činnost. Výrazně také napomohla sociální demokracii v uhájení vlastnického práva k Lidovému domu, když dokázala pro soudní řízení připravit dostatek důkazů o kontinuitě polistopadové ČSSD s předúnorovou stranou (Kopeček; Pšeja 2005, 1470).

7.2.1. Tři kroky k ovládnutí levice

M. Zeman tak mohl uskutečnit svou představu o směřování ČSSD, která měla straně zajistit vzestup preferencí a s tím související nárůst vlivu. Na Hradeckém sjezdu v roce 1993 se opakovaně vymezil proti případné spolupráci s KSČM, kterou chtěl ještě více vytlačit na pozici extrémní levice, tím ji postupem času marginalizovat a zaujmout její místo. Ostatně již v roce 1990 M. Zeman prohlásil: „Komunistická strana se chce stát moderní levicovou stranou. Úmysl je to jistě bohužel, ale brání mu v tom

některé podstatné překážky. První je ta, že těleso může zaujmout prostor pouze tehdy, není-li již tento prostor obsazen jiným tělesem; jinak musí předchozí těleso vytlačit. Prostor moderní levicové strany u nás je a – v souladu s evropskými tradicemi – bude obsazený sociální demokracií. Blíže ke středu, ale koneckonců také nalevo, jsou kromě toho socialisté. (...) Za této situace by se měla komunistická strana hrdě přihlásit ke své dosavadní strategii života bez budoucnosti a stát tak ve své poznané pravdě“ (Zeman, 1990). Netransformovaná komunistická strana navíc neměla potenciál oslovit středové voliče, kteří jsou rozhodující pro pozici dominantní síly na české levici (Fiala; Mareš 1999, 201). ČSSD se tak otevřel prostor ve středolevé části stranického spektra, který chtěla ovládnout pomocí třech hlavních kroků.

Především ČSSD ustoupila od „horákovské“ tolerance pravicové vlády a zaměřila se na razantní, někdy až populistickou kritiku jejích kroků. Znamé je Zemanovo vyjádření, že „půjde vládě po krku“. Kritika směřovala především k ekonomické transformaci, jejímž dominantním jevem byla kupónová privatizace. ČSSD populisticky připomínala finanční úniky spojené s „divokou“ privatizací. „Česká pravice zvítězila s myšlenkou kupónové privatizace a trvalo dlouhých pět let, než se prokázalo, že tato myšlenka byla chybná. (...) Náš program musel reagovat na skutečnost, že se kupónovou privatizací i jinými podvody v české společnosti vytvořila nová vrstva zbohatlíků, kteří ke svému majetku nepřišli poctivým podnikáním, ale okrádáním druhých, včetně státu“ (Zeman 2006, 34). ČSSD se touto kritikou snažila především oslovit potenciální voliče, nespokojené s polistopadovým vývojem. Sám Zeman (2006, 24 – 31) jako dvě nejvýznamnější skupiny mezi těmito voliči viděl důchodce a zaměstnance. Naopak přiznával, že jen obtížně svým programem dokáže strana oslovit podnikatelskou vrstvu. Toto směřování doleva bylo zhruba od poloviny roku 1994 vyvažováno tzv. pragmatickým posunem⁴⁶. Namísto paušální kritiky, se měla zaměřit ČSSD spíše na kritiku dílčích kroků. Nezpochybnovat například celou kupónovou privatizací, ale jen selektivně vybraných témat (např. nedostatečná legislativa a s ní související tzv. tunelování). To umožnilo ČSSD oslovovat nejen levicové voliče, ale i voliče středové, kteří „obecně souhlasili s Klausovou vizí ekonomické transformace, ale jimž se nelíbily některé průvodní jevy“ (Kopeček; Pšejja 2005, 1471).

---

⁴⁶ Autorem tohoto „úroku“ byl tehdejší Zemanův poradce O. Novotný, který se však později se Zemanem rozešel (Kopeček; Pšejja 2005, 1471).

Druhým podstatným rysem „zemanovské“ ČSSD byla úspěšná snaha o pohlcení menších centristických a středolevých subjektů. Jednalo se především o Občanské hnutí, Liberálně sociální unii, moravistické strany, ale i z KSČM odštěpené – Levý blok a Demokratická strana práce. Tato taktika ČSSD měla za následek jednak zmenšení roztržitosti potenciálních levicových voličů, ale také přísun osobností do strany (viz. níže) (Kopeček; Pšejja 2005, 1471).

Zatímco první dva kroky výrazně přispěly k vzestupu sociální demokracie, třetí zamýšlený se ukázal jako neúspěšný. Šlo o snahu vytvořit jednotný blok opozičních subjektů, který měl vystupovat proti Klausově vládě a jejím reformám. ČSSD se podařilo přesvědčit ke spolupráci v Realistickém bloku Liberálně sociální unii (LSU) a Křesťanskosociální unii (KSU)⁴⁷. Další parlamentní subjekt – Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko⁴⁸ ani v předchozích letech výrazné Občanské hnutí⁴⁹ se však do tohoto projektu nezapojily kvůli obavám z dominance ČSSD. Naopak LSU, si s narůstajícím významem, začalo dělat ambice na vedení Bloku. Blok tak trpěl nejednotou, kdy všichni aktéři upřednostňovali realizaci vlastních politických zájmů. Existence bloku se postupně ukázala jako neefektivní a příliš problematická. V červnu 1994 v něm ČSSD pozastavila své členství a blok tím fakticky zanikl. ČSSD se tak alespoň zaměřila na strategii „nabízení individuálního přestupu populárních politiků malých centristických a levicových subjektů“ (Bureš 2008, 48). Společně s předchozím bodem lze mluvit v souvislosti s ČSSD o tzv. kádrové expanzi, jak ji nazývají Kopeček s Pšejjou (2007, 42). Jejím výsledkem byl vstup mnoha politicky zajímavých osobností do řad sociální demokracie – mimo jiné L. Zaorálka, P. Rychetského nebo M. Krause.

I přes neúspěch realistického bloku se efekt nárůstu preferencí ČSSD dostavil a strana si začala získávat dominantní postavení v levé části stranického spektra. V únoru roku 1995 podle agentury STEM poprvé překročily volební preference magickou hranici 20 % (Novák 2004, 275). V této atmosféře se konal i stranický sjezd

---

⁴⁷ Křesťanskosociální unie byla malou mimoparlamentní stranou inklinující sociálně-ekonomicky doleva (Kopeček; Pšejja 2007, 42).

⁴⁸ HZD-SMS se nakonec do Realistického bloku zapojila, ale až jako (neúspěšný) pokus zastavit úbytek stranických preferencí.

⁴⁹ O svém vztahu k OH prohlásil Zeman na 30. sjezdu ČSSD v roce 2001: „První z těchto (rozplizlých) stran bylo Občanské hnutí, později Svobodní demokraté, ještě později SD-LSNS. Neustálé proměny názvu této strany mě tak unavily, že jsem jí začal říkat strana BFLMPSVZ. Byli to milí lidé, dobří diskutéři, ale politicky tak neschopní, že dokázali prohrát, co se dalo. Jejich nechuť k jakékoli pevné organizaci a stranické solidaritě, loajalitě neřkuli disciplíně z nich činila intelektuální klub, kam si skutečný politik mohl občas zajít popovídat, ale jehož názory se nemohl nikdo řídit (M. Zeman in: Bureš 2008, 66).

v roce 1995 v Bohumíně. Delegáti opětovně zvolili do čela strany M. Zemana. Oproti předchozí těsné volbě tentokrát Zeman neměl protikandidáta a byl tak zvolen více než čtyř pětinovou většinou hlasů. To značí o dominantním postavení M. Zemana ve straně a potvrzení jím nastolené politiky (Kopeček; Pšeja 2005, 1472).

7.2.2. Bohumínské usnesení

Strana také, po bouřlivé diskusi, přijala tzv. *Bohumínské usnesení*. „Sjezd potvrzuje platnost závěrů Hradeckého sjezdu ČSSD o nepřipustnosti spolupráce sociální demokracie s extrémistickými politickými stranami. Vylučuje politickou spolupráci se SČK, SPR-RSČ, MNS, KSČM, LB a SDL⁵⁰“ (Bohumínské usnesení, 1995). Jak udává Bureš (2008, 49) minimálně u MNS, LB a SDL šlo spíše o strategickou úvahu, kdy označení za extremistické mělo tyto strany oslabit. Jednalo se o strany levicově demokratické nebo vymezené tzv. regionálním patriotismem. Jak udává Jičínský, *bohumínské usnesení* bylo přijato na základě vůle členské základny, nikoliv vedení strany. Sám Jičínský označil toto usnesení od počátku za nešťastné, ale odpovídající tehdejší atmosféře ve společnosti i ve straně (Jičínský, 29. 4. 2009).

Jednoznačně nejvýznamnější dopad měla tato deklaráce na vztahy s KSČM, jako v té době druhé nejsilnější a navíc levicové strany. V době přijetí rezoluce byla spolupráce s nezreformovanou komunistickou stranou všeobecně nepřijatelná a ČSSD tak jen oficiálně stvrdila nepsanou dohodu politických stran o izolaci KSČM. „ČSSD tak nenarušila dosavadní neformální *conventio ad excludendam*, neboli dohodu o vyloučení komunistů, kterou většina české politické elity od začátku 90. let dodržovala“ (Kopeček; Pšeja 2007, 43). *Bohumínským usnesením* se ČSSD vymezila jako strana působící ve středolevém až „demokratickém“ levicovém prostoru. Byl to signál pro všechny antikomunistické voliče, ale i pro ostatní strany kde je levý mantinel ČSSD. „Stranický kongres narýsoval možná spojenectví a vyřkl absolutní veto na jakékoli politické dohody na levici, takže M. Zeman nemohl zopakovat čin Mitterrandův⁵¹ a rehabilitovat zdiskreditované skupiny po své levici (především Stranu demokratické levice, Levý blok, ale i KSČM)“ (Kunc 2000, 216).

---

⁵⁰ SČK (Sdružení československých komunistů); SPR-RSČ (Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa); MNS (Moravská národní strana).

⁵¹ Francouzský prezident F. Mitterand přizval do socialistické vlády komunisty a ještě v 80. letech 20. století znárodňoval průmysl. Tato politika je nazývána *D'ennemis a gauche* – nalevo již žádní nepřátelé, všichni nepřátelé jen napravo (Joch 2006, 10 – 11).

Z dlouhodobé perspektivy se však přijetí tohoto usnesení ukázalo jako značně problematické. Dodnes přetrvává snaha (zejména ODS a to určitě nikoliv jen z čistého antikomunismu) o izolaci nezreformované KSČM, která se však reformovat nehodlá, ale dosahuje konstantního zisku okolo 12 %. Izolace komunistické strany tak představuje výrazné obtíže pro fungování českého politického systému. Blokace zhruba osminy mandátů působí značně problematičtě a ukazuje se pro fungování Poslanecké sněmovny a především pak pro sestavování vlády jako zásadní. Postupná hegemonizace levice, kterého ČSSD dosáhla, má mimo jiné za následek posun KSČM do role přirozeného partnera ČSSD (Pšeja 2005, 95). Proto můžeme u sociální demokracie (a samozřejmě i u KSČM) v průběhu let nalézt snahy o zrušení, případně jiný výklad *bohumínského usnesení*. Řada výroků od čelních představitelů sociální demokracie toto tvrzení dokazuje. Například L. Zaorálek v listopadu 2002, kdy byl předsedou Poslanecké sněmovny, uvedl: „sociální demokracie by měla otevřít diskusi o svém vztahu ke KSČM. (...) Naším hlavním protivníkem je ODS, protivník našeho hlavního soupeře je tedy naším spojencem. Divím se, pokud toto v sociální demokracii někdo nechápe“ (Zaorálek, 2002). K zatím poslednímu pokusu o zrušení *bohumínského usnesení* došlo na 34. sjezdu ČSSD v roce 2007, kde však proti tomuto návrhu hlasovalo přibližně 350 delegátů, zatímco pro návrh se vyslovilo jen 60 delegátů (Bureš 2008, 64).

Bohumínské usnesení tak oficiálně zůstává v platnosti dodnes. Zvláště v posledních letech můžeme vidět jeho porušování, ať už na parlamentní úrovni (legislativní koalice za vlády J. Paroubka) nebo na nižších úrovních (přizvání KSČM do krajských „vlád“ v roce 2008)⁵². To souvisí v současnosti s většinou přijímaným výkladem *bohumínského usnesení* uvnitř ČSSD, že se zákaz spolupráce s KSČM týká výhradně přímé účasti KSČM na vládě. Stejně tak úplné zrušení *bohumínského usnesení* v nejbližší době není příliš reálné (Jičínský, 29. 4. 2009). Přesto vidíme ze strany ČSSD mnohé příklady spolupráce s KSČM. Jičínský však brzké přizvání KSČM sociální demokracií do vlády označil za nepřijatelné. Jako hlavní překážku uvedl postoj komunistické strany k NATO (Jičínský, tamtéž). Současný předseda ČSSD J. Paroubek vidí ještě další překážky. „ČSSD nehodlá s KSČM na vládní úrovni spolupracovat, pokud KSČM nesplní každému demokratovi srozumitelné podmínky: jsou jimi distance od zločinů bývalého komunistického režimu, souhlas s členstvím

---

⁵² O této problematice blíže pojednávám v další části práce.

České republiky v Evropské unii a NATO, úcta k soukromému vlastnictví a elementární fiskální disciplína“ (Paroubek, 5.12.2005).

7.3. Nárůst vlivu ČSSD a přetrvávající izolace KSČM

Ještě před volbami absolvovala KSČM v roce 1995 svůj sjezd. Post předsedy strany obhájil M. Grebeníček se ziskem 70 % hlasů (186 hlasů), zatímco druhý kandidát Václav Exner získal 62 hlasů. Grebeníček tuto volbu posléze interpretoval jako střet s „konzervativcem“ Exnerem, s někým, kdo nachází zalíbení v minulosti. V. Exner byl posléze zvolen ÚV jedním ze čtyř místopředsedů⁵³. Především však strana na sjezdu přijala poměrně zásadní programový dokument *KSČM na přelomu tisíciletí*. Typově se nachází na pomezí programu základního a akčního (Balík 2000, 98).

ČSSD vstupovala do volebního klání s programem nazvaným *Lidskost proti sobectví*, který jak uvádí Bureš (2008, 49) představoval de facto první propracovaný programový materiál strany. Fiala a Mareš (1998, 12) však upozorňují, že ČSSD chyběl základní program a odvolávala se pouze na dokumenty Socialistické internacionály⁵⁴. ČSSD tak představovala výjimku mezi českými etablovanými stranami, které přijaly základní schématické rozdělení základní program / volební program. Samotný volební program plně korespondoval s rétorikou M. Zemana a obsahoval především důraz na zmírnění dopadů ekonomické transformace a další související sociální témata. V zahraničněpolitických otázkách ČSSD podporovala vstup jak do NATO, tak do EU (Bureš 2008, 49).

Do parlamentních voleb v roce 1996, prvních po rozdělení Československa, vstupovaly obě strany s vysokými ambicemi. KSČM chtěla minimálně potvrdit volební zisk z voleb 1992. Naproti tomu ČSSD prošla od posledních voleb poměrně dramatickým vývojem a růstem preferencí, což měly právě tyto volby potvrdit.

7.3.1. Volby do Poslanecké sněmovny v roce 1996

---

⁵³ Místopředsedy byli zvoleni Zdeněk Klanica (pro odborné skupiny), Miloslav Ransdorf (pro zahraniční styky), Václav Exner (pro ekonomiku) a Vlastimil Balín (pro komunální politiku) (Balík 2000, 99).

⁵⁴ ČSSD svůj základní program vypracovala až před parlamentními volbami v roce 1998 (Fiala; Mareš 1998, 12).

Výsledek parlamentních voleb z roku 1996 lze považovat za přelomový. KSČM získala 10,33 % hlasů, tedy určitý pokles oproti roku 1992 (Český statistický úřad, 1996). Ten byl zjevně způsoben prudkým nástupem ČSSD. „Hlavním výsledkem voleb pro KSČM bylo, že přes silnou antikomunistickou kampaň obhájila místo třetí nejsilnější politické strany a byl tak vytvořen solidní základ pro další postup (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999). S tímto hodnocením výsledků voleb ze strany KSČM lze souhlasit a to především z důvodu, že si komunistická strana dokázala udržet stabilní jádro voličů. Relativní volební úspěch a naopak propad strany Levého bloku podle KSČM „prokázal odsouzení politiky bývalých poslanců LB většinou levicově orientované části společnosti a znamenal dobrý základ pro pozdější zvyšování vlivu KSČM“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999). Naproti tomu výsledek ČSSD, která dosáhla zisku 26,44 % hlasů, byl jak pro stranu samotnou, tak pro politický systém zcela zásadní. Sociální demokracie se ziskem 61 mandátů stala druhou nejsilnější stranou v České republice a dominantní silou na levici (Český statistický úřad, 1996).

Podobný zisk u levicové strany, jež nevznikla jako postkomunistická, je ve střední Evropě unikátní. ČSSD se tak podařilo, přes původní polistopadové odmítání levice, legitimizovat své postavení ve stranickém systému. Důvodů, které tento strmý nárůst popularity způsobily, lze najít hned několik. Za první zásadní faktor lze označit situaci na levici. Sociální demokracii se v letech 1992 – 1996 podařilo „pohltnout“ několik menších subjektů, čímž předešla tříštění hlasů od potenciálních levicových voličů. Jako jediný významnější konkurent tak pro ČSSD zůstala KSČM. Ta však neprošla důslednou transformací a jen obtížně se jí dařilo oslovovat jiné než její tradiční voliče. KSČM tak umožnila ČSSD „ovládnout“ středolevou a levou část stranického spektra a nechala se vytlačit do pozice extrémní levice.

7.3.2. Povolební vyjednávání a teoretický model Sjedené levice

Významný podíl na nárůstu preferencí měla také Zemanem prosazovaná politika ostré kritiky vlády, která přilákala straně převážně s ekonomickou transformací nespokojené voliče. Podle opakovaných šetření agentury SC&C/ARC pro českou televizi byla právě ČSSD největším příjemcem přesunu voličských hlasů mezi parlamentními volbami 1992 a 1996. ČSSD dostala nejvíce

hlasů (22 %) od bývalých voličů nacionalistické extrémní pravice Sdružením pro republiku – Republikánské strany Československa (SPR-RSČ). S určitým odstupem pak od Občanské demokratické aliance (ODA) 16 % hlasů, od Občanské demokratické strany (ODS) 15,4 % a až na čtvrtém místě skončila koalice Levý blok (Novák 2004, 276). Jan Bureš (2008, 49) uvádí další faktor, který se podílel na volebním výsledku ČSSD. Tím je promyšlená volební kampaň vedená M. Šloufem. „Kampaň, založená na přímém kontaktu s voliči v českých a moravských regionech (předseda strany Miloš Zeman objel s autobusem Zemák skoro 300 mítinků po celé zemi) a na důsledné prezentaci programových myšlenek sociální demokracie, se ukázala být pro voliče přitažlivější než televizní spoty a billboardy“ (Bureš 2008, 49).

Povolební rozložení sil se ukázalo pro politický systém jako velmi nevýhodné, naproti tomu některým dosud opozičním stranám umožnilo, poprvé od roku 1989, získat výraznější vliv jak při sestavování vlády, tak v dalším působení Poslanecké sněmovny. Sestavování vlády se ještě netýkalo KSČM, i když byla se ziskem 22 mandátů třetím nejsilnějším subjektem v poslanecké sněmovně. KSČM byla nadále ostatními parlamentními stranami ostrakizována a přetrvával tak její nulový koaliční potenciál. Nebyla tedy žádnou stranou oslovena k přímé účasti na vládě ani její podpoře. Naproti tomu ČSSD sehrála jednu z klíčových rolí. Jejím významnému postavení nahrálo, mimo vysokého volebního zisku, také povolební složení Poslanecké sněmovny. Vedle již zmíněné izolované KSČM byla v podobném postavení také SPR-RSČ s 18 mandáty. Dohromady bylo tedy plných 40 mandátů blokováno stranami, které byly označovány jako extremistické a antisystémové a s jejichž hlasy nešlo při sestavování vlády počítat. Vládní koalice z předchozího volebního období (ODS, ODA a KDU-ČSL) měla po volbách jen 99 mandátů. ČSSD se tak se svými 61 mandáty ukázala jako zásadní prvek pro funkčnost politického systému. Po *bohumínském usnesení* nepřicházela v úvahu ani koalice ČSSD, KSČM a KDU-ČSL (případně SPR-RSČ), která by teoreticky disponovala 101 hlasy.

Zajímavá je v této souvislosti úvaha J. Mlejníka (2006, 41). Ten simuluje situaci, kdy by v České republice existovala podobná transformovaná socialistická strana dominující levé části stranického spektra, jako je tomu například v Polsku či Maďarsku. Tedy situaci, kdy by ČSSD dokázala převzít komunistický elektorát nebo naopak KSČM by prošla dostatečnou transformací a stala se dominantní silou na levici s dostatečným koaličním potenciálem. Mlejník tento hypotetický subjekt nazývá

Sjednocenou levici⁵⁵. Pro volby 1996 započítává pro Sjednocenou levici hlasy, které obdržely ČSSD, KSČM, LB a DŽJ⁵⁶. Tento „český olivovník“ by dohromady získal 41,26 % hlasů a 89 mandátů. Spolu s KDU-ČSL má takto sestavená koalice již 106 mandátů a její vznik je „pravděpodobnější“ než vznik koalice ODS, ODA, KDU-ČSL, která by měla jen 94 mandátů. Poslední variantou, kterou J. Mlejnek pro volby 1996 nabízí je Sjednocená levice a polovina voličů SPR-RSČ. Ta by dosáhla 45,26 % hlasů, ale již 102 mandátů (Mlejnek 2006, 41 – 43). Tato úvaha není až tolik nereálná, pokud si uvědomíme, kolik bývalých voličů SPR-RSČ z voleb 1992 volilo ČSSD v roce 1996 (viz. výše) a tento trend se potvrdil i v dalších parlamentních volbách. Po volbách 1996 tato simulace ještě nepřináší natolik zajímavé výsledky, ale lze již velmi dobře vysledovat velký potenciál levice, který má navíc vzrůstající tendenci. Takto nastíněná situace je pochopitelně jen teoretická a v nejbližších letech nepřilíš reálná. Pro pochopení významu procesů probíhajících jak uvnitř KSČM a ČSSD, tak mezi nimi, je však velmi zajímavá.

V reálném rozložení sil se však ČSSD rozhodla umožnit vznik menšinové pravicové vlády (ODS, ODA, KDU-ČSL) a při hlasování o důvěře vládě poslanci ČSSD opustili Poslaneckou sněmovnu. Sociální demokracie tak jistým způsobem navázala na prosystémovou politiku své předchůdkyně z období první republiky. Zeman získal na oplátku post předsedy Poslanecké sněmovny a ČSSD obsadila další významné parlamentní posty (Bureš 2008, 50).

Poslanecký klub KSČM hlasoval proti vyslovení důvěry vládě. Vysvětloval to asociální politikou staronové vlády, neúčinný boj s korupcí a nesouhlasem s dosavadní ideologickou zahraniční politikou (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR v období mezi IV. a V. sjezdem KSČM, 1999). KSČM v letech 1996 – 1997 využila toto období převahy opozice nad vládou k posílení svého vlivu a zviditelnění se. Častěji se jí dařilo prosazovat své návrhy zákonů, resp. jejich novel do PS. „Tyto návrhy a jejich přijetí tak jasně ukázaly, že skončilo období, kdy pravice a zejména ČSSD argumentovaly, že volit KSČM nemá smysl, protože komunisté nic neprosadí. Zároveň bylo rozhodující, že KSČM nebyla vnímána jen jako kritik poměrů, ale jako politická strana, která ke kritice přidává i vlastní reálné návrhy na řešení. Tím se

---

⁵⁵ Jak dodává Mlejnek (2006, 41) tato simulace pouze mechanicky sčítá obdržené hlasy. Nedokáže tedy zahrnout psychologickou reakci voličů při takto pozměněné situaci ve stranickém systému. Stejně tak nezapočítává ani vliv přepočtu hlasů na mandáty a další faktory dotvářející přesný volební výsledek.

⁵⁶ Podle Mlejnkova lze předpokládat, že vznik jednotného levicového subjektu namísto dvou hlavních soupeřících stran (ČSSD a KSČM) by působil gravitačně na ostatní malé levicové strany a straničky, a zejména na jejich voliče (Mlejnek 2006, 42).

podářilo zmařit záměr pravice, aby KSČM byla spojována se SPR-RSČ a prolašována za extremistickou stranu, která nemá žádný vliv“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR v období mezi IV. a V. sjezdem KSČM, 1999).

7.3.3. Revolta proti Zemanovi

Závislost vlády na hlasech opozičních subjektů, na jedné straně umožňovala ČSSD, ale i KSČM částečně prosazovat i svůj program, ale na druhé straně způsobovala nestabilitu této vlády. Například schválení zákona o státním rozpočtu na rok 1997 umožnili čtyři poslanci ČSSD (K. Machovec, J. Wagner, T. Teplík a M. Kuneš) navzdory opačnému postoji vedení strany. Poté co i při dalším čtení setrvali Teplík a Wagner na svém postoji, prosadil M. Zeman jejich vyloučení ze strany. Vláda se tak stala závislá na hlasu z ČSSD vyloučeného J. Wagnera⁵⁷, ale ČSSD to paradoxně nakonec spíše prospělo, protože se mohla opět zaměřit na kritiku vlády. Po zbytek funkčního období vlády je charakteristická přísně vedená názorová hranice mezi poslanci vládních a opozičních stran. Společné hlasování poslaneckých klubů ČSSD a KSČM tedy bylo mnohem častější, i když většinou neúspěšné⁵⁸. Došlo však i k několika zásadním neshodám mezi ČSSD a KSČM při hlasování. Za nejviditelnější případy lze označit česko – německou deklaraci nebo ústavní zákon o vzniku vyšších územních samosprávních celků (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR v období mezi IV. a V. sjezdem KSČM, 1999).

Odlíšné hlasování některých poslanců ČSSD od oficiálního postoje vedení strany nebylo v té době v sociální demokracii výjimkou a souviselo s nárůstem vnitrostranické opozice. Kolem K. Machovce se ustavila vnitrostranická frakce, kterou lze v poměrech ČSSD označit za pravicovou. Vedle Machovce k ní bylo možné zařadit i P. Buzkovou nebo částečně S. Grosse, kteří byli nespokojeni s politikou M. Zemana. Avšak již na sjezdu v roce 1997 tato frakce utrpěla porážku, když byl do čela strany opět zvolen M. Zeman (byť ne tak suverénně jako na předešlém sjezdu – získal „jen“ 71 % hlasů delegátů) a naopak K. Machovec byl ve funkci prvního místopředsedy nahrazen V. Špidlou. Další ranou pro ČSSD, ale později především pro

---

⁵⁷ J. Wagner zůstal nezařazeným poslancem, zatímco T. Teplík vstoupil v březnu 1997 do parlamentního klubu ODS.

⁵⁸ Např. hlasování proti vyslovení důvěry vládě v červnu 1997, návrh o státním rozpočtu na rok 1998, návrh novely Ústavy na zrušení druhé komory Parlamentu ČR, snížení věkové hranice pro odchod do důchodu, návrh na zrušení lustračních zákonů a mnoho dalších.

pravicovou frakci, byla tzv. *Bamberská aféra*⁵⁹. Ve straně bylo také možné identifikovat levicový proud, který však nikdy nenabyl charakter samostatné frakce a v podstatě jediným případem, kdy se výrazněji odchýlil od politiky vedení strany, byl nesouhlas se vstupem ČSSD do Severoatlantické aliance (Kopeček; Pšeja 2005, 1473).

7.3.4. Postoj ČSSD a KSČM k NATO

Na podzim roku 1997 vrcholila vládní krize a po vnitřním rozkolu v ODS (začátkem roku 1998 se z ní odštěpila nová strana – Unie svobody). ČSSD podpořila (narozdíl od KSČM) vznik „poloúřednické“ vlády J. Tošovského výměnou za souhlas hlavních politických stran s konáním předčasných parlamentních voleb. Požadavek ČSSD na předčasné volby je vcelku pochopitelný vzhledem k vysokým volebním preferencím této strany. V únoru 1998 jak ČSSD tak KSČM hlasovaly pro zákon o zkrácení volebního období poslanecké sněmovny. Termín voleb byl stanoven na červen 1998 (Bureš 2008, 51).

Jednoznačně nejvýznamnějším hlasováním Poslanecké sněmovny, před jejím rozpuštěním, bylo vyslovení souhlasu s přistoupením ČR k NATO. Postoj k této otázce byl a dosud je jedním z nejzásadnějších rozdílů mezi politikou ČSSD a KSČM, ve kterém se projevuje odlišný postoj stran k zahraničněpolitické orientaci ČR a který je údajně jednou z hlavních překážek účasti KSČM na sociálně demokratické vládě v současnosti. Zatímco Sociální demokracie vstup ČR do NATO podporovala, přestože i v ní se objevila skupina se spíše odmítavým postojem, KSČM vystupovala striktně proti. „Budujeme bezpečnostní architekturu minulosti, k té se vracíme a nevytváříme nic nového, co by vedlo ke stabilizaci situace v Evropě. (...) Byli jsme nařčeni z extremismu. Říkáme jen tolik, že náš názor vede k nové bezpečnostní architektuře Evropy, založené na nových základech, na nových bezpečnostních předpokladech v jednotlivých státech, nikoli na vojenském paktu, který sloužil, slouží a zatím nepřestal sloužit zájmům studené války,“ (Filip, 15. 4.1998). KSČM odmítla jednostrannou orientaci na NATO (podle ní řízené USA a Velkoněmeckem) a prosazovala spíše větší angažovanost v OBSE. Obě strany se pouze shodovaly na nutnosti vypsání referenda k této otázce, což se jim však v PS nepodařilo prosadit. Dne 15. 4. 1998 Poslanecká

---

⁵⁹ Údajná smlouva mezi vedením ČSSD a československými podnikateli o výměně významných míst ve státní správě za finanční dotace pro stranu, se později ukázala jako falzifikát. M. Zeman za autory této kauzy označil mimo jiné některé členy ČSSD a například K. Machovec byl ústředním výborem strany vyřazen z kandidátní listiny pro parlamentní volby (Bureš 2008, 51 – 52).

sněmovna ve druhém čtení vyjádřila souhlas s přistoupením ČR k NATO. Pro přistoupení hlasovali všichni přítomní poslanci ČSSD (54 z 59), naopak proti se vyslovili všichni přítomní poslanci KSČM (M. Ransdorf nebyl přítomen) (Hlasování PS PČR (15. 4. 1998). V roce 1999 KSČM ve svém *Programu obnovy*, přijatém na 5. sjezdu, potvrdila svůj postoj k NATO, který přetrvává dodnes: „Ve spolupráci s mezinárodní levicí usilovat o zrušení agresivních mocenských bloků, o vystoupení z NATO a v první fázi pozastavit členství ČR v tomto paktu“ (Program obnovy, 1999).

7.4. Volby 1998 jako zlom v polistopadovém vývoji stranického systému

„Trvajících potíže stran vládní koalice, jež vyvrcholily krizí na přelomu let 1997 a 1998, vyústující v předčasné volby, pak fakticky znamenaly, že toto období pro ČSSD bylo jakýmsi čekáním na moc; bylo totiž zřejmé, že v těchto volbách je vzhledem ke stavu ostatních politických stran jediným seriózním pretendentem na post volebního vítěze“ (Pšeja 2005, 98). ČSSD proto vstupovala do voleb s poměrně umírněným volebním programem nazvaným *Lidskost proti sobectví*. U ČSSD tak můžeme oproti roku 1996 spatřovat určitý posun ke středu spolu s tím, jak rostly volební preference této strany (Plecitá-Vlachová 2003, 130). Program obsahoval tradičně důraz na podporu sociálně ohrožených skupin, zejména mladých rodin a důchodců. Sociální demokraté také slibovali profesionalizaci státní správy přijetím zákona o státní službě. Reakcí na korupční skandály vládních stran byla deklarována tzv. „akce čisté ruce“, která měla přerušit vazby mezi ekonomickými strukturami a politickými elitami (Bureš 2008, 52).

Naproti tomu KSČM vstupovala do voleb v roce 1998 s rasantní kritikou polistopadového vývoje České republiky a programem s hlavním heslem *Jiní o lidech, my s lidmi*. „ČR patřila pod vládou pravice mezi nejreakčnější země Evropy. Byla zatažena do sféry amerického a německého vlivu. Díky pravici se postupně propadala do ekonomické, politické, kulturní a morální krize. Vážně byly ohroženy její národní zájmy. V důsledku výprodeje národní ekonomické suverenity a výrazné závislosti na cizím kapitálu nabyla země polokoloniálního charakteru“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999).

Volby v červnu 1998 můžeme opět označit za přelomové. Poprvé po roce 1989 v nich vyhrála levicová strana. ČSSD potvrdila předvolební průzkumy a získala 32,31

% hlasů, což znamenalo 74 mandátů. KSČM si mírně polepšila a s 24 mandáty za 11,03 % hlasů obhájila pozici třetí nejsilnější parlamentní strany (Český statistický úřad, 1998). Výsledek byl komunistickou stranou chápán jako další posílení vlastní pozice, i když kriticky se vyjadřovala o své schopnosti oslovit nespokojené voliče „ČSSD se zaměřovala na hlavní úkol, získat za každou cenu co nejvíce voličů. To se jí částečně povedlo v roce 1996. V těchto volbách se však přesvědčila, že KSČM zlikvidovat nedokáže. (...) Občané toužící po změně volili ČSSD v iluzi, že je to reálnější cesta k zatlačení pravice, než případné rozhodnutí pro naši stranu“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999).

Zisk obou levicových stran tedy činil 98 poslaneckých křesel a jen těsně neumožňoval ani teoretický vznik čistě levicové vlády. Zisk pro tyto dvě levicové strany se oproti volbám v roce 1996 navýšil o více jak 7 % hlasů. Pokud bychom však opět použili teoretický model J. Mlejníka (2006, 43) o Sjednocené levici, existence levicové vlády se ukáže jako možná. Do Sjednocené levice jsou tentokrát započítávány hlasy pro ČSSD, KSČM, DŽJ a namísto LB hlasy pro Stranu zelených (SZ). Toto seskupení by teoreticky získalo 47,52 % hlasů, ale již 103 mandátů. Poprvé po listopadu 1989 získaly levicové strany, i když jen v teoretické rovině, dostatek hlasů pro vznik výhradně levicové vlády.

7.5. Menšinová vláda ČSSD

Reálné hledání vládní většiny však bylo od teoretických úvah pochopitelně značně odlišné. Sestavením vlády byl pověřen, jako předseda vítězné strany, M. Zeman. Ten za přirozeného partnera sociální demokracie již před volbami označoval KDU-ČSL. Ta se spolupráci s ČSSD také nebránila. Dohromady toto seskupení však disponovalo jen 94 mandáty a potřebovalo získat podporu ještě alespoň jednoho subjektu nebo některých jeho poslanců. Jakoukoliv spolupráci s KSČM zakazovalo ČSSD *bohumínské usnesení*. ČSSD se proto pokusila do vlády přizvat Unii svobody (US), která by umožnila vznik minimální vítězné spojené koalice. US však jakýkoliv podíl na vzniku vlády s levicovou stranou, včetně její tolerance, odmítla. Poté, co se jako nemožná ukázala spolupráce mezi ODS a US, kvůli osobním antipatiím, začaly spolu vyjednávat dvě největší strany – ČSSD a ODS (Bureš 2008, 52). To vyústilo 9. 7. 1998 v podpis „smlouvy o vytvoření stabilního politického prostředí“ (tzv. opoziční

smlouvy), která umožnila vznik menšinové jednobarevné vlády ČSSD s tichou podporou ODS. Smlouva totiž nezavazovala ODS k podpoře vlády, ale jen k umožnění jejího vzniku⁶⁰. Při hlasování o vyslovení důvěry vládě v srpnu 1998 také poslanci ODS opustili PS a umožnili tak vznik menšinové vlády. Ta získala 74 výhradně sociálnědemokratických hlasů.

7.5.1. Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí

KSČM rasantně odsoudila tzv. opoziční smlouvu: „Poslední vývoj potvrzuje, že smlouva mezi ČSSD a ODS nezaručuje formování stabilního a zejména demokratického politického prostředí. Nebude schopna zamezit tomu, aby se pravice případně dostala do vlády bez voleb politickým pučem“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999). Na programové úrovni KSČM označila vládní prohlášení za posun k lepšímu, ale nadále v něm spatřovala pro ni nepřijatelné věci (vstup ČR do NATO, pokračování ve zvýhodňování soukromého vlastnictví atd.) a proto „odmítla vystavit vládě bílko šek“ (Grebeníček, 19. 8.1998). Poslanci KSČM se při hlasování zdrželi.

Takzvaná opoziční smlouva zapovídala ODS vyvolat nebo podpořit hlasování o nedůvěře vládě, čímž tyto strany prakticky zaručily fungování vlády po celé funkční období. Za nevyřčenou klíčovou podmínku označuje Klíma (2000, 225) příslib ČSSD, že v příštím volebním období umožní vznik menšinové vlády ODS. „Obě smluvní strany tudíž přijaly pragmatický princip *vláda za vládu*“ (Klíma 2000, 225). ODS odměnou získala posty předsedů obou komor Parlamentu ČR, ale především závazek ČSSD připravit společně rozsáhlé reformy volebního zákona. Součet mandátů těchto dvou nejsilnějších stran (137) tvořil pohodlnou ústavní většinu v Poslanecké sněmovně, ale nikoliv již v Senátu. Změna volebního systému do dolní komory Parlamentu ČR tak měla mít formu „jen“ úpravy volebního zákona a nikoliv Ústavy. Změna měla umožnit „posílení významu výsledků soutěže politických stran“ s cílem předejít opakování patové situace po volbách 1996 a 1998 a umožnit vznik funkčních (většinových) vlád (Kopeček; Pšeja 2007, 47).

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí (a s ní související volební reforma) se stala nejenom zásadním tématem na české politické scéně, ale i důležitou

---

⁶⁰ Což se také stalo, když při hlasování o důvěře vládě poslanci ODS opustili PS.

dělicí linií uvnitř ČSSD. Ta totiž podpořila oživení frakčního boje v ČSSD. Rozdílný pohled se týkal jak rasance změn volebního systému, tak samotné účasti ve vládě s podporou ODS. Převážně starší generace sociálních demokratů, často složená z reformních komunistů, byla osobně zainteresována na setrvání vlády a byla proto ochotnější k ústupkům vůči ODS. K tomu se stavěla kriticky především mladší část ČSSD (např. P. Buzková), která nezastávala funkce ve vládě a smlouvu s ODS pojímali za dočasnou, a perspektivně se orientovali spíše na KDU-ČSL či dokonce US (Klíma 2000, 227). Spor uvnitř ČSSD probíhal prakticky po celé období účasti ČSSD ve vládě. Sjezd v roce 1999 ponechal situaci beze změn. Ve vrcholných funkcích byli potvrzeni jak M. Zeman a jeho lidé, tak P. Buzková a S. Gross (funkce místopředsedů). Situaci uklidnil až avizovaný odchod M. Zemana z vysoké politiky do parlamentních voleb v roce 2002 (Kopeček; Pšeja 2005, 1477).

7.5.2. Volební reforma a její případné důsledky

Postoj ČSSD k podobě volební reformy procházel v průběhu let 1998 – 2002 značným vývojem, který se odvíjel od výše zmíněné vnitřní heterogenity ČSSD a jejích klesajících preferencí. ČSSD totiž prakticky ihned od podepsání „opoziční smlouvy“ zaznamenávala neustálý propad svých preferencí z původních 30 % v roce 1998 až na 10 % na přelomu 1999/2000⁶¹. „Za těchto podmínek představitelé ČSSD již byli mnohem ochotni odsouhlasit taková volební pravidla, která by příliš posilovala velké strany, a naopak oslabovala ty malé. (...) Slábnoucí ČSSD si byla vědoma, že musí usilovat o minimalizaci většinového efektu připravované volební reformy“ (Klíma 2000, 226). ODS reagovala na oddalování dohody o konečné podobě volební reformy nátlakem na ČSSD (neschválení státního rozpočtu na rok 2000, návrhy na vytvoření tzv. superkoalice,...). Ústřední výkonný výbor ČSSD nakonec odsouhlasil podobu nového volebního systému, který byl z velké části sestaven podle představ ODS. K podpisu *Dohody o základních parametrech změny volebního systému*, a ukončení vládní krize, došlo až v lednu roku 2000. V průběhu roku 2000 se ODS a ČSSD podařilo prohlasovat v Parlamentu volební reformu, byť M. Zeman získával některé sociálnědemokratické hlasy jen velmi obtížně a pod hrozbou vyloučení ze strany (Kopeček; Pšeja 2005, 1476). „Klub KSČM se závěrečného hlasování

---

⁶¹ V této době vznikala řada občanských iniciativ (např. Impuls 99 nebo Děkujeme, odejděte!), které vystupovaly proti opoziční smlouvě i klesající politické kultuře v ČR (Bureš 2008, 54).

neúčastnil, protože neměl zájem se podílet na s ústavou neladících změnách, které vedou k faktické diktatuře dvou stran“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd KSČM, 2004). Ústavní soud nakonec tato slova svým rozhodnutím potvrdil a návrh zamítl jako protiústavní⁶².

Je otázkou nakolik by prosazení volební reformy ovlivnilo složení Poslanecké sněmovny. Dá se však předpokládat, že menší politické strany by ztratili parlamentní zastoupení, pokud by se nespojily do jakési obrané koalice (jako byla např. Čtyřkoalice). KSČM by jen obtížně hledala subjekty, s kterými by podobnou alianci mohla vytvořit a musela by tak nejspíše kandidovat samostatně. Její výhodou je však silná regionální zakotvenost (severní Čechy a Morava). Existují určité modelové výpočty⁶³, které nám mohou poskytnout představu o dopadech na KSČM. Podle přepočtů Lebedy (2004, 361 – 362) by KSČM získala ve volbách 1996 tři mandáty a v roce 1998 dokonce jen čtyři mandáty⁶⁴.

7.5.3. KSČM v roli opoziční strany vůči vládě ČSSD

Ve funkčním období 1998 – 2002 můžeme, oproti předchozím rokům, nalézt i vyšší úspěšnost poslaneckého klubu KSČM v legislativní činnosti. Zatímco pravicové strany podle KSČM, alespoň oficiálně, nadále odmítali užší spolupráci s KSČM, určitý změnu lze vysledovat v postoji ČSSD. „Větší spolupráci, včetně vyšší pravidelnosti, má PK s klubem ČSSD, zejména proto, že některá levicová řešení vláda nemůže prosadit bez hlasů PK KSČM. Část poslanců ČSSD přitom přímo navrhuje, aby tyto záležitosti oba kluby prosazovali společně, část poslanců tento přístup realizuje z donucení“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd KSČM, 2004). Lze proto najít řadu případů, kdy komunistický klub podpořil vládní návrh, ale existuje i řada zákonů a novel, které byly podány společně sociálnědemokratickými a

---

⁶² Nález Ústavního soudu uveřejněný pod č. 243/1999 Sb.

⁶³ Jedná se však o pouhý mechanický přepočet obdržených hlasů pro strany v předchozích volbách. Nepočítají s reakcí voličů na změnu volebního systému ani s pravděpodobnou změnou chování politických stran. Blíže např. Lebeda, T. (2000): Přiblížení vybraných aspektů reformy volebního systému. In. Politologický časopis 3/2000, str. 242 – 258.

⁶⁴ Lebeda (2004, 362) však v souvislosti s těmito úvahami upozorňuje na důležitost počtu relevantních subjektů. Tedy nakolik by se ostatní strany dokázaly spojit a oslabit tak pozice ODS a ČSSD. „Při vyrovnaném zisku tří nebo dokonce čtyř politických subjektů, by mohlo dojít k relativně vyrovnanému zisku mandátů eventuelně k těžko predikovatelnému rozdělení mandátů. Zároveň by byl většinový účinek z větší části, nebo téměř zcela potlačen. K takové situaci dochází u modelu voleb 2002. KSČM se totiž posunula z pozice malé do pozice středně silné strany. Díky tomu by se za takovýchto okolností stala vůči efektu volebního systému imunní“ (Lebeda 2004, 362).

komunistickými poslanci (novela zákona o důchodovém pojištění, zákon o finanční kontrole ve veřejné správě, návrh ústavního zákona o referendu atd.) Velmi často se jednalo o zákony, které lze označit za primárně levicové, především se sociální problematikou. Shodné hlasování ČSSD a KSČM lze také nalézt u témat, o nichž v PS panovala širší shoda, často spojené s nutným přejímáním evropského práva, tzv. *acquis communautaire* (např. novela trestního řádu, novela celního zákona a mnoho dalších). V zahraničněpolitických otázkách se poslanci dvou levicových stran rozcházeli především v otázkách souvisejících s akcemi NATO (např. vyslání 6. polní nemocnice do Afghánistánu).

V KSČM však bylo možné v tomto období identifikovat podle Bastla s Gondou (2003, 222) nástup tří základních názorových postojů: 1.) orientace na obecněji pragmatičtější přístup (J. Dolejš), 2.) orientace snažící se o intelektuální reflexi soudobé společensko-politické a v neméně míře ekonomické globální situace na bázi geneze levicového myšlení a z ní vycházející výraznější reformulaci komunistické politiky (M. Ransdorf) a 3.) ortodoxnější orientace, přidržující se více původního pojetí komunistické politiky (M. Grebeníček, V. Filip). V průběhu volebního období 1998 – 2002 se vyskytlo několik případů větších či menších rozdílů v pohledu na dílčí otázky (např. otázka placení školného na vysokých školách, forma protestu proti zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Praze nebo otázka vstupu ČR do EU). Žádný z těchto odlišných názorů nebyl tak veřejně proklamovaný jako v případě ČSSD a neohrozil přímou jednotu strany. Na 5. sjezdu v roce 1999 byl za předsedu strany potvrzen M. Grebeníček. Posty místopředsedů obsadili V. Balín, J. Dolejš, M. Ransdorf nebo Z. Rujbrová, které lze označit řadit za reformnější komunisty. Naopak neokomunistické křídlo zastupoval mezi místopředsedy V. Exner (Bastl; Gonda 2003, 222).

7.6. Před volbami do Poslanecké sněmovny

7.6.1. Dopad „opoziční smlouvy“ na stranické preference ČSSD a KSČM

Přestože „opoziční smlouva“ umožnila fungování vlády po celé funkční období a další, posílila ve společnosti jeden významný trend: podle výsledků průzkumu Střediska empirických výzkumů v roce 1998 poprvé převážilo záporné hodnocení současnosti, kterou považovalo za lepší pouze 34 % respondentů (proti 49 % v roce

1989). 35 % soudilo, že polistopadový režim je horší, 21 % dotazovaných se domnívalo, že je stejný jako před listopadem 1989 (Výsledky průzkumu Střediska empirických výzkumů, 1999). Opoziční smlouva tedy rozšířila nespokojených občanů, tedy potenciálních voličů KSČM. Před vstupem ČSSD do vlády se dařilo značnou část těchto nespokojených občanů oslovovat M. Zemanovi. Tuto možnost však ČSSD vstupem do vlády ztratila a nabídla KSČM po listopadu dosud nepoznanou možnost. KSČM svou šanci vycítila a snažila se působit na tyto potenciální voliče. „Vláda pokračuje v rozporu s volebními sliby v privatizaci, ustupuje požadavkům pravice na omezení výdajů veřejných rozpočtů, přeceňuje a finančně neúměrně povzbuzuje aktivity spojené se zájmy zahraničních partnerů, především NATO a nezlepšuje situaci české ekonomiky ani životní podmínky občanů“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd KSČM, 2004). Na druhé straně, KSČM si uvědomovala možnost získat větší podíl na moci, ke kterému je však potřeba oslabit svou izolaci „Inspirována zahraniční zkušeností uvažovala (KSČM pozn. autora) v závislosti na rozhodnutí voličů zejména o svém postavení jako nevládní strany, která však přitom nezůstává v opozici, tj. jako příslovečného "jazýčku na vahách", což by přineslo i výrazné zlepšení pozice v médiích a tím i možnost šířeji hovořit s veřejností“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999).

7.6.2. Změna ve vedení ČSSD

V roce 2001 proběhl sjezd ČSSD, který přinesl jednu výraznou změnu. Na post předsedy strany, jak již dříve avizoval, nekandidoval M. Zeman. Jako svého nástupce doporučil dosavadního místopředsedu V. Špidlu, kterého sjezd také výraznou většinou (87 % hlasů) zvolil předsedou strany. Špidla se ukázal jako přijatelný pro všechny významné skupiny i jednotlivce v rámci strany, čímž došlo k utlumení vnitrostranických sporů. Jako první místopředseda byl zvolen S. Gross, dlouhodobě nejoblíbenější politik a lídr nejvlivnějšího středočeského křídla. Celý sjezd měl však především zastavit propad preferencí a pokusit se vylepšit obraz strany před parlamentními volbami v roce 2002. Sjezd také schválil rozpracovanou východiska dlouhodobého programu ČSSD pod názvem „*Otevřenost novým výzvám – věrnost tradici*“ a uložil nově zvoleným stranickým orgánům, aby započal vnitrostranickou i veřejnou diskusi o tomto dokumentu. Program zdůrazňoval tři základní sociálnědemokratické hodnoty svoboda – spravedlnost – solidarita, v jejichž rámci se

program rozvíjel. „Jako nejdůležitější hodnotu vyzdvihl program princip solidarity, kterou sociální demokraté učinili předpokladem udržení sociálního smíru i růstu blahobytu celé společnosti“ (Bureš 2008, 56).

7.6.3. Předvolební strategie a očekávání

Do voleb v roce 2002 vstupovaly obě levicové strany v rozdílném postavení. ČSSD jako jediná vládní strana v předešlém volebním období nesla plnou odpovědnost za své kroky. Z pouhých 10 %, kam se preference strany propadly v roce 1999, se strana snažila vrátit na pozice před volbami v roce 1998. Tomu nahrávala zlepšující se hospodářská situace země, ale i postupný rozklad Čtyřkoalice, jejíž voliči se velmi podobali voličům ČSSD (Plecitá-Vlachová 2003, 130). Významnou roli sehrály i vnitřní procesy v ČSSD. Utlumení sporů uvnitř ČSSD a osoba nového předsedy V. Špidly byly veřejností vnímány pozitivně. Špidla se začal postupně distancovat od některých neúspěchů Zemanovi vlády (např. korupční skandály), ale především od opoziční smlouvy⁶⁵. (Bureš 2008, 58). ČSSD si ve volebním programu *Člověk na prvním místě* dávala za cíl sociálně a ekologicky orientovanou tržní ekonomiku. Slibovala budování rozsáhlého sociálního státu a zvyšování platů státních zaměstnanců (cílené především na střední vrstvy zaměstnané ve státní sféře), ale zároveň odmítala zvyšování daní. Podporovala vstup do EU. Špidlova ČSSD před volbami v roce 2002 tak realizovala „pragmatický posun“ do středu voličského prostoru⁶⁶, který Zeman odmítl v polovině 90. let (Kopeček; Pšeja 2007, 49).

V naprosto odlišné roli stála KSČM, kdy historicky první polistopadová účast ČSSD ve vládě jí přirozeně nahrála. KSČM vystupovala jako jediná exekutivní mocí nezkažená a korupčními skandály nezatížená. Cíleně si budovala pověst protestní strany. Vymezovala se vůči všem parlamentním stranám, které podle KSČM nesly spoluzodpovědnost za polistopadový vývoj. „Proti bezkonceptnosti a neschopnosti polistopadových vlád vystupuje jako důsledná opozice. Vyznačuje se ostrou, věcnou, odborně podloženou kritikou jejich politiky a systému neschopného řešit vážné společenské problémy (S lidmi pro lidi, 2002). Svou kritikou se KSČM dařilo

---

⁶⁵ V předvolební televizní debatě s Václavem Klausem oznámil V. Špidla, že „sociální demokracie nepočítá s dalším pokračováním opoziční smlouvy, byť i v obráceném gardu. Po tomto sdělení následoval i oficiální dopis předsedy ČSSD V. Klausovi, jímž sociální demokracie jednostranně vypověděla tzv. opoziční smlouvu ke dni voleb“ (Bureš 2008, 58)

⁶⁶ Plecitá-Vlachová (2003, 130) umísťuje ČSSD po roce 2000 dokonce do pravého středu a ČSSD je tak až třetí nejlevicovější parlamentní stranou (po KSČM a KDU-ČSL).

oslovovat především nespokojené voliče a to i z řad sociální demokracie. Do voleb strana vstupovala s programem *S lidmi pro lidi*, který měl symbolizovat přímou vazbu na občany a jejich zájmy.

V předvolební strategii komunistické strany také lze pozorovat jistý posun. KSČM ustoupila od velkých mítinků (nakonec jich bylo 14 ve všech krajských městech) a snažila se o agitaci mezi občany formou neformálních setkávání a diskusí na frekventovaných místech. Novinkou byla také snaha KSČM pojmout svou kandidátní listinu jako částečně otevřenou a poskytnout na ní i místo pro nestraníky⁶⁷ (Bastl; Gonda 2003, 224).

Poněkud rozporuplný přístup měla KSČM k ČSSD. Na jednu stranu chápala ČSSD jako svého potencionálního partnera po volbách, na druhou stranu se i vůči ČSSD musela vymezovat. „ČSSD sice zůstává možným partnerem, současně je ale i politickým soupeřem. Je politickou silou, která se stále silněji angažuje v restauraci kapitalismu, uzavírá s ním kompromis a touto politikou se v očích nemalé části veřejnosti stále více kompromituje“ (Obsahové materiály 6. sjezdu KSČM, 2004).

Zároveň se strana snažila hned dvojmo působit na příznivce ČSSD. Kritikou vedení sociálnědemokratické strany se vcelku běžně pokoušela některé její příznivce oslovit a „přetáhnout“ k sobě. Na druhé straně „usilovala prostřednictvím intenzivní komunikace především zdola, schopné odlišit vedení a širší vrstvy levicověji orientovaných členů a voličů ČSSD, o rozbití bohumínského usnesení, čili snažit se o dosažení stavu, kdy by levice převážila a vedení ČSSD by bylo pod vlivem rostoucí síly KSČM nuceno přistoupit k určité formě spolupráce s KSČM“ (Bastl; Gonda 2003, 224).

Vedle tradičních sociálních témat (zaměstnanost, podpora bydlení, bezplatné školství a zdravotnictví atd.) byla významným bodem programu mezinárodní bezpečnost a obrana národních zájmů. Zatímco KSČM zopakovala svůj kritický názor na NATO a zpochybňování Benešových dekretů, postoj k otázce vstupu ČR do Evropské unie (EU) nebyl tak jednoznačný. Zatímco 80 % členské základny KSČM se dlouhodobě vyjadřovalo proti vstupu do EU, vedení komunistické strany bylo v této otázce rozdělené. Probíhal spor o to, zda na EU pohlížet jako na možnost realizace „internacionalsimu“ nebo jako na produkt „imperialismu“ (Obsahové materiály 6.

---

⁶⁷ Na kandidátní listině KSČM byli také, poprvé od roku 1989, nakonec zvoleni tři nestraníci.

sjedzu KSČM, 2004). KSČM se tak zpočátku omezila spíše na kritizování podmínek vyjednaných vládou, aniž by sama jednoznačně deklarovala svůj postoj.

8. ČSSD a KSČM: od konkurence ke spolupráci?⁶⁸

8.1. Přelomové volby 2002

Ve volbách 2002 dokázala překvapivě obhájit vítězství ČSSD se ziskem 30,2 % hlasů (Český statistický úřad, 2002). ČSSD dokázala před volbami přesvědčit voliče o dostatečném distancování se od tzv. opoziční smlouvy a neochoty v jejím pokračování a poprvé v polistopadové historii obhájila vítězství ve volbách do Poslanecké sněmovny. Výše zmiňovaný „pragmatický posun“ ČSSD dokládá i průzkum CVVM *Naše společnost* z června 2002. Podle tohoto výzkumu se 32 % voličů ČSSD zařadilo do levého středu a plných 40 % do středu na ose levice – pravice podle stranických preferencí. Naproti tomu pouze 9 % dotazovaných voličů ČSSD se zařadilo mezi levici, což byl stejný počet jako těch, co se řadilo mezi pravý střed. Krajní levice nebyla vůbec zastoupena (Kunštát 2003, 117).

Tento posun ke středu však umožnil i výrazný nárůst volebního zisku KSČM, která dokázala využít uvolněný prostor. KSČM získala 18,51 % hlasů a byl to její nejlepší polistopadový výsledek (Český statistický úřad, 2002). Podle stejného průzkumu *Naše společnost* se jen 18 % voličů KSČM řadilo mezi krajní levici, zato 26 % k levici a dokonce 32 % k levému středu. Z výše uvedených dat je patrné, že voliči KSČM se podle volebních preferencí v roce 2002 řadili jednoznačně nalevo (76 % se zařadilo v rozmezí od krajní levice po levý střed). Naproti tomu voliči ČSSD sami sebe řadili spíše do středu (75% od středu do levého středu) (Kunštát 2003, 117).

Nárůstu volebního výsledku komunistické strany prospěla orientace na tzv. protestní voliče nespokojené s předchozími vládami a dopady ekonomické transformace, které kvůli své účasti ve vládě a pragmatickému posunu již nedokázala oslovit ČSSD. Mlejnek (2006, 39) v této souvislosti píše, že zisk KSČM okolo 20 % mandátů odpovídá součtu antisystémových mandátů pro KSČM a SPR-RSČ po volbách v roce 1996. Došlo tak jen k znovu naplnění antisystémového prostoru uvolněného po marginalizaci SPR-RSČ.

Zároveň se tak potvrdila provázanost vztahů mezi ČSSD a KSČM. Zejména oscilace ČSSD mezi levou a středolevou částí stranického spektra a případná účast ČSSD ve vládě se ukazuje jako jeden z rozhodujících prvků ve volebním zisku

---

⁶⁸ Použil jsem název J. Mlejníka z jeho kapitoly ve sborníku *Dusivé objetí* (2006, CDK), který podle mne trefně vystihuje posun ve vztazích ČSSD a KSČM.

KSČM. Ostatně M. Zeman již v roce 1990 uvedl, že „relativní, i když nepodstatný úspěch KSČ a neúspěch sociální demokracie jsou spojené nádoby“ (Zeman in: Mlejnek 2006, 39). Tímto výrokem sice omlouval Zeman svůj neúspěch v odhadu volebního zisku KSČ v roce 1990, jeho pravdivost však jednoznačně potvrdily právě volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002.

Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002 lze označit za mezník polistopadového vývoje především kvůli jednoznačnému vítězství levice. ČSSD a KSČM dohromady získaly 48 % hlasů, což znamenalo 111 mandátů a součet jejich mandátů tak poprvé přesáhl nadpoloviční většinu v Poslanecké sněmovně. Pokud bychom opět přistoupili na teoretické schéma J. Mlejnků (2006, 44) zjistíme, že výsledek by se příliš nezměnil. Sjedená levice, kam jsou opět započítávány hlasy pro ČSSD, KSČM, SZ a SŽJ⁶⁹, by získala 115 mandátů za 51,93 % hlasů. Dominance levice je tak ještě výraznější, těsně pod ústavní většinou, ale význam tohoto spojení je jen minimální. Výsledek se připočtením hlasů dvou menších levicových stran změnil jen minimálně. Je to způsobeno dominancí ČSSD a KSČM v prostoru od středu doleva stranického spektra, kde volební zisky všech ostatních levicových stran se pohybují konstantně pouze okolo 4 % hlasů. Lze předpokládat, že tento podíl se v dalších letech nebude výrazně zvyšovat, a nejspíše ani zmenšovat, a nevznikne tak prostor pro novou konkurenceschopnou politickou stranu⁷⁰.

8.2. Vláda sociální demokracie v čele s Vladimírem Špidlou

Po volbách byl sestavením vlády pověřen, jako předseda nejsilnější strany, Vladimír Špidla. Primárně se nabízela možnost určité formy spolupráce ČSSD s KSČM, přičemž přímá účast komunistů ve vládě nebyla příliš reálná. To ČSSD zapovídalo stále platné *bohumínské usnesení* a nejspíše i Špidlova nepříjemná osobní zkušenost s komunistickým režimem⁷¹ (Mlejnek 2006, 49). KSČM tak usilovala především o prolomení své izolace a vystoupení z pozice nepřijatelného partnera. Výměnou za poměrné zastoupení ve vedení Poslanecké sněmovny, ale i České konsolidační agentury nebo Fondu národního majetku nabízela KSČM podporu

---

⁶⁹ Strana za životní jistoty

⁷⁰ Současná pozice SZ je specifický případ, o kterém pojednávám níže.

⁷¹ V. Špidla byl na demonstraci k prvnímu výročí srpnové okupace v roce 1969 zatčen a zbit (Mlejnek 2006, 49).

menšinové vládě ČSSD. „Snaha KSČM v povolebním období vyvinout určitý tlak⁷² na ČSSD s úmyslem přimět ji revidovat usnesení bohumínského sjezdu, získat výhodné nástupní pozice při případné dohodě s ČSSD a maximalizovat tak volební zisk, naopak posílilo křídlo, které uvnitř ČSSD prosazovalo dohodu s Koalicí“ (Bastl; Gonda 2003, 225). Premiér Špidla vycházel z úsudku, že se komunisté ještě dostatečně neidentifikovali s politickou a ekonomickou podstatou polistopadového režimu a tudíž ještě nejsou připraveni k vládnutí, ale uvědomoval si, že jejich dosavadní téměř úplná izolace bude muset skončit a že i ČSSD k nim bude muset hledat kvalitativně nový vztah (Bureš 2008, 58).

ČSSD se nakonec rozhodla pro vládní koalici se středovou KDU-ČSL a liberální US-DEU, která však byla složena z ideově velmi rozdílných stran a navíc dohromady disponovala jen 101 mandáty. Nově utvořená koalice byla od počátku kritizována jak nezúčastněnými stranami, tak některými členy vládních stran. Nejvýraznějším sociálnědemokratickým kritikem nového kabinetu byl stále vlivný bývalý předseda strany M. Zeman, který navrhoval menšinovou vládu ČSSD, která by pro jednotlivé zákony hledala podporu u ostatních parlamentních stran (Bureš 2008, 59). Kriticky se ke složení koalice vyjadřoval i L. Zaorálek, kterého jinak nelze považovat za Zemanova stoupence. „Naším hlavním protivníkem je ODS, protivník našeho hlavního soupeře je tedy naším spojencem. Divím se, pokud toto v sociální demokracii někdo nechápe“ (Zaorálek, 1.11.2002). Špidla tak alespoň využíval hrozby potenciální možnosti spolupráce s KSČM k tlumení nároků menších koaličních stran a ty tím zase vysvětlovaly svou účast na vládě.

KSČM vznik takové vlády pochopitelně odmítla: „Ještě pod silným tlakem V. Havla byla vynesena k moci koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, což znamenalo, že už ve vládním prohlášení, a ještě více v dalším období, musela vedoucí ČSSD ustoupit od svého volebního programu značně doprava“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd, 2004). KSČM tak při projednávání žádosti vlády o vyslovení důvěry v srpnu 2002 nepodpořila její vznik. Vláda přesto získala, byť jen těsnou, důvěru Poslanecké sněmovny, když pro ni hlasovali všichni poslanci vládních stran. Přesto KSČM zaznamenala hned na počátku 4. volebního období PSP výrazný úspěch. Její poslanec, Vojtěch Filip, byl zvolen poprvé od listopadu 1989 do vedení

---

⁷² KSČM zdůrazňovala programovou blízkost obou levicových stran a silný mandát případné vlády (111 poslaneckých křesel) (Bastl; Gonda 2003, 225).

Poslanecké sněmovny a stal se jejím místopředsedou. Vedle toho byla ještě Z. Rujbrová zvolena předsedkyní petičního výboru.

8.2.1. Konec Vladimíra Špidly

Pozice V. Špidly ve straně od sestavování vlády velmi oslabovala. Plnění přehnaných sociálních slibů z volební kampaně 2002 se ukázalo nereálné a voličská podpora ČSSD drasticky klesala. Povodně z roku 2002, neúčast předsedy KDU-ČSL M. Kalouska ve vládě, slabá podpora vlády a další faktory velmi oslabovaly jak Špidlův kabinet, tak pozici samotného V. Špidly. Nejtěžší ranou pro jeho vnitrostranickou pozici však byla prezidentská volba v únoru 2003. Špidla neměl zvláštní zájem na zvolení Zemana, přestože ten vyhrál referendum⁷³ vypsané ČSSD. Vliv Zemana, kritika současného vedení ČSSD, se snažil spíše omezit a k volbě se tak postavil velmi pasivně. Nezajistil (nejspíše záměrně) dostatečnou podporu M. Zemanovi, který byl nakonec poražen V. Klausem. Zvolení V. Klause prezidentem, je zlomovým mezníkem i pro KSČM. Přesto, že v prvním kole prezidentské volby komunisté navrhovali vlastního kandidáta (M. Kříženeckého), po jeho vyřazení se výrazně zvýšil význam komunistických mandátů. Ve druhém kole nejprve podpořili M. Zemana, po jeho vyřazení však již odmítli podpořit koaličního kandidáta J. Sokola. Ve třetím kole se rozhodující část poslanců a senátorů za KSČM zřejmě (volby byla tajná) rozhodla podpořit V. Klause, který tak byl ve třetím kole volby zvolen prezidentem. Již samotná prezidentská volba měla pro KSČM velký, především „propagační“ význam. „S výjimkou Jaroslavy Moserové všichni prezidentští kandidáti aktivním způsobem usilovali o podporu volitelů i za KSČM. (...), který zásadním způsobem ovlivnil vyjednávací status KSČM, neboť od této chvíle již nebylo možno bez dalšího tvrdit, že s komunisty se nevyjednávají“ (Čaloud; Foltýn; Havlík 2006,18). V. Klaus po svém uvedení do úřadu také pravidelně zve, narozdíl od svého předchůdce V. Havla⁷⁴, představitele KSČM na setkávání parlamentních stran.

---

⁷³ ČSSD vyhlásila na podzim 2002 referendum nejen pro členy strany, z něhož měl vzejít její prezidentský kandidát. Referenda se zúčastnilo „jen“ 26 tisíc hlasujících, ale z toho takřka jak polovina zvolila M. Zemana. Ten kandidaturu přijal, ale až v případném druhém kole prezidentské volby (Bureš 2008,59).

⁷⁴ V. Havel mimo jiné na podobná setkání představitelů parlamentních stran nikdy KSČM nepozval a podporoval tak izolaci komunistické strany. KSČM měla pochopitelně velmi vyhrocený postoj k V. Havlovi: „Hrad se vícekrát neúspěšně pokoušel přímo vstupovat do politických šarvátek a sehrávat roli jakéhosi arbitra. Pro V. Havla bylo charakteristické sepětí se zahraničními mocenskými centry a naprostý nezájem o existenční problémy občanů. Vyjevovala se tím jeho licoměrnost, ale také

Neúspěšná prezidentská volba se rozhodujícím způsobem oslabila pozici V. Špidly v čele strany. Ten sice ještě obhájil post předsedy ČSSD na sjezdu v roce 2003, ale i přes osobní podporou S. Grosse dokázal získat jen 54% hlasů delegátů. Definitivní konec nastal po volbách do Evropského parlamentu v červnu 2004, kde ČSSD získala jen 8,8% hlasů (2 z 24 křesel). Špidla se přesunul na post eurokomisaře a v čele vlády a dočasně i strany (do sjezdu v březnu 2005) byl zvolen dosavadní první místopředseda S. Gross (Bureš 2008, 59 – 60).

8.2.2. Minimální spolupráce

Spolupráci vládní koalice pod vedením premiéra Špidly a KSČM lze označit jako velmi slabou. I dokument poslaneckého klubu KSČM tento trend zdůraznil. „Dvě volební období poslanecké sněmovny (1998 – 2002 a část 2002 – 2006 pozn. autora) měla svá specifika daná počtem poslanců, poměrem sil ve sněmovně i rozdílným přístupem vlád M. Zemana a V. Špidly k aktivitám poslanců KSČM“ (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd, 2004). Především návrhy poslaneckého klubu KSČM nebyly většinou sociální demokracií akceptovány a i společná hlasování o návrzích zákonů se dramaticky omezila. ČSSD spoléhala na především na podporu vládní koalice, případně hledala širší konsenzus ve sněmovně. Žádný z přijatých zákonů či novel nebyl v tomto období přijat výhradně hlasy poslanců ČSSD a KSČM (Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd, 2004).

8.3. Vláda Stanislava Grosse

Nový premiér S. Gross se rozhodl pro zachování stávající vládní koalice, poté co ODS odmítla podpořit jednobarevný menšinový kabinet ČSSD⁷⁵. V březnu 2004 tak jeho vláda získala důvěru v Poslanecké sněmovně opět výhradně hlasy vládních stran. Poslanecký klub KSČM tedy nově vznikající vládu nepodpořil a konstatoval, že „sociální demokracie nechce prosazovat svůj volební program, když už dva roky provádí asociální politiku doma a militaristickou proamerickou politiku navenek a 111

---

nekompetentnost, doprovázená nesnášenlivostí“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM po 4. sjezdu v Liberci, 1999).

⁷⁵ Z. Škromach kritizoval sblížení ČSSD s ODS a politiku Grosse označoval za snahu přeměnit ČSSD na „ODS s lidskou tváří“ (Škromach, 12.1.2005).

mandátů získaných hlasy levicových voličů přichází nazmar“ (Přehled činnosti PK KSČM 2004 – 2006, 2006). Ani tehdy nejpoblábnější politik S. Gross však nedokázal zabránit vnitřnímu rozkladu vládní koalice a propadu volebních preferencí ČSSD.

V lednu 2005 započala aféra okolo financování bytu premiéra Grosse a pochybné podnikání premiérovi manželky. Uvnitř sociální demokracie se postupně vytvořila dvě křídla, která se otevřeně „utkala“ na sjezdu strany v březnu 2005 (Bureš 2008, 61). Jedno, reprezentované právě S. Grossem, deklarovalo snahu o přeměnu ČSSD v moderní sociálnědemokratickou stranu „západního stříhu“⁷⁶ (Nominační projev S. Grosse, 24. 3. 2005). Naproti tomu druhé křídlo, v čele se Z. Škromachem a podporované M. Zemanem, prosazovalo návrat k levicovým kořenům strany. Z. Škromach, který proti Grossovi kandidoval na post předsedy strany, ve svém kandidátském projevu varoval před uvolňováním prostoru komunistům posunem ČSSD ke středu. Jako řešení současné krize vlády i strany navrhoval rozdělení funkcí premiéra a předsedy strany, kterou ČSSD použila již v roce 2001, a která straně přinesla nárůst preferencí⁷⁷ (Nominační projev Z. Škromacha, 24. 3. 2005).

8.3.1. Komunisté rozhodují o vládě

Sjezd se postavil za Grosse a poměrem hlasů 291:203 jej potvrdil ve funkci předsedy strany, čímž však ještě vystupňoval vládní krizi. Již začátkem dubna 2005 vyvolala ODS hlasování o důvěře vládě. Proti vládě deklarovala hlasovat (z vlády odcházející) KDU-ČSL. Vláda již tak nedisponovala ani minimální počtem hlasů potřebným k udržení vlády. Gross se tak rozhodl hledat podporu u KSČM. Ta vycítila svou šanci výrazně prolomit svou exkluzi a trvala na jednání na nejvyšší úrovni a navíc "veřejně" – tedy s brífinkem, společnými fotografiemi a vším, co k vrcholné politické události patří (Kopeček; Pšejka 2007, 51). Premiér Gross se snažil jednání bagatelizovat: "Nevidím důvod, proč by v demokracii mělo být jednání mezi politiky něčím potupným. Kolegové z KSČM v minulých volbách získali 41 mandátů ve

---

⁷⁶ „Postupně bychom měli výdaje na sociální soudržnost přenášet z té současné podpory, z toho současného řešení, řešení následků sociálních nerovností do odstraňování příčin, do podpory vzdělání, do podpory celoživotního vzdělávání, do podpory vědy, výzkumu a řady dalších věcí. Tedy jít tou cestou, kterou jdou dnes moderní sociální demokratické strany“ (Nominační projev S. Grosse, 24.3.2005).

⁷⁷ „Naší povinností, historickou povinností, je vyrovnat se s problémem komunistů, a to tím, že je dokážeme z politického spektra vytlačit, nikoliv že jim uhneme a vytvoříme prostor. (...) Já si dovedu představit, jak předseda Škromach podporuje premiéra Grosse. Já si neumím představit, jak předseda Gross podporuje premiéra Grosse“ (Nominační projev Z. Škromacha, 24.3.2005).

Sněmovně a já nemohu 300 tisíc občanů České republiky ignorovat" (Gross, 31. 3. 2005). Při hlasování o vyslovení nedůvěry vládě v dubnu 2005 se poslanci KSČM zdrželi hlasování, čímž umožnili setrvání vlády a poprvé od listopadu 1989 tak měli rozhodující podíl na vzniku, respektive udržení vlády.

KSČM tento krok vysvětlovala obavou z návratu ODS k moci: „Držet Grosse je stejně nepříjemné jako pomáhat k moci ODS, zvláště po prezidentské volbě. Pokud bychom ale vládu sestřelili, zavře se šance na levicovou spolupráci na další spoustu let. A navíc zas ukážeme, že jsme vhodné jen na jedno, a navíc cizí použití“ (Grebentík, 2. 4. 2005). Poměrně zajímavý je fakt, že v době, kdy se KSČM rozhodla umožnit setrvání vlády a tím znemožnila předčasné volby, jí průzkumy stranických preferencí řadily (CVVM, duben 2005) na druhé místo hned za ODS (Průzkum stranických preferencí agentury CVVM z března 2005). Otázkou pochopitelně je, nakolik by odpovídaly skutečnému volebnímu výsledku, přesto za tímto krokem lze vidět snahu zavázat si ČSSD k případné další spolupráci.

Zatímco Gross setrvání vlády i za pomoci komunistických poslanců přivítal, velmi ostře se ohradila jak část členské základny, tak několik sociálnědemokratických ministrů (P. Buzková, F. Bublan, P. Dostál). Oficiální vznik ohlásila také vnitrostranická frakce v ČSSD, kterou založilo 112 delegátů z krajů (např. Kavan, Foldyna, Melčák atd.). Frakce požadovala primárně svolání mimořádného sjezdu a odvolání současného vedení strany. Dalším cílem bylo zavedení přímé volby vedení strany a u rozhodujících otázek vnitrostranického referenda. Ve vztahu ke KSČM frakce poněkud paradoxně deklarovala, že nesdílí antikomunismus. „KSČM nevnímá jako nepřítel, ale jako hlavního soupeře o levicové voliče“ (Prohlášení platformy pro renesanci ČSSD k současné situaci uvnitř strany i ve společnosti, 14. 5. 2005).

Situace ve vládě i uvnitř vlastní strany se stala pro Grosse neudržitelná a koncem března 2005 na svou funkci předsedy vlády rezignoval. Zůstal však nadále předsedou strany⁷⁸. ČSSD se nejprve pokusila vzniklou situaci řešit vytvořením tzv. úřednické vlády, na které by se podílely strany předchozí vládní koalice, ale v jejímž čele by stál nestraník, dosavadní velvyslanec ČR při EU, J. Kohout. Po neúspěchu tohoto řešení se ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU domluvily na vytvoření stejné koaliční vlády, jejímž předsedou bude místopředseda ČSSD J. Paroubek (Bureš 2008, 61 – 62).

---

⁷⁸ Gross na funkci předsedy ČSSD rezignoval v září 2005 a řízením strany byl do sjezdu pověřen statutární místopředseda B. Sobotka (Bureš 2008, 62).

8.4. Vláda Jiřího Paroubka a odbourávání exkluze KSČM

V květnu 2005 získala vláda J. Paroubka důvěru Poslanecké sněmovny, když pro ni opět hlasovali všichni poslanci koaličních stran. Komunističtí poslanci odmítli podpořit staronovou koaliční vládu jako nekoncepční, klientelistickou a málo výkonnou, přestože její programové prohlášení podle nich obsahovalo mnohé programové průniky s představami KSČM (Přehled činnosti PK KSČM 2004 – 2006). Vláda se tedy oficiálně neopírala o hlasy poslanců KSČM, přesto došlo v období vlády J. Paroubka k dosud nejtěsnějšímu spojení ČSSD s KSČM. Nový premiér na počátku existence své vlády dal najevo, že bude hledat podporu vládních zákonů napravo i nalevo vládní koalice. Ostatně svůj postoj ke KSČM Paroubek deklaroval již v dubnu 2005. „Komunisti už tuhle zemi nikdy neovládnu. Myslím, že se z nich dělá úplně zbytečný strašák. V Kremlu nesedí Stalin, neexistuje Kominternu ani Sovětský svaz, je úplně jiná mezinárodní situace. (...) KSČM se prostě bude muset integrovat do demokratického spektra, ať chce nebo nikoliv“ (Paroubek, 23. 4. 2005). Zároveň svůj podpis pod výzvou k pozastavení činnosti komunistické strany z května 1990 označil o několik měsíců později za „největší politickou hloupost svého života“ (Paroubek, 11. 10. 2005).

8.4.1. Změna ve vedení KSČM

Velmi výhodné pro případnou spolupráci s komunisty se jevilo i prohlášení předsedy KSČM M. Grebeníčka ze září 2005, kdy oznámil své „další setrvání ve funkci předsedy strany za předmětné“ (Grebeníček, 12. 9. 2005). Toto prohlášení, těsně před sjezdem KSČM, jistě nebylo náhodné. Uvnitř KSČM se prohluboval spor mezi konzervativním a reformním křídlem, který symbolicky vyvrcholil při referendu o vstupu ČR do EU v červnu 2003⁷⁹. Tři místopředsedové strany (Dolejš, Ransdorf a Rujbrová) deklarovali, že budou hlasovat pro vstup země do EU, tedy v rozporu s usnesením ÚV KSČM. „V případě pana Ransdorfa a Dolejše jde o vzdělané mládence, ale svými představami si zatím nezískali tak silnou podporu, jako jsem ji získal já. (...) Čas se posunul a oni se právem snaží posunout v hierarchii. Ale nejsem

---

⁷⁹ Vnitrostranický rozpor se projevoval i v dalších měsících a navíc stále veřejněji. Například hlasování Dolejše a Ransdorfa pro další rozšíření NATO; Dolejšovi výroky z let 2004 a 2005 o nutnosti omluvy KSČM za předlistopadovou historii strany; kritika komunistického senátora Balína, že se Grebeníček snaží manipulovat Haló noviny a řada dalších.

si jist, zda mají naději, protože jim dělá problémy komunikace s členskou základnou (Projev M. Grebeníčka na 7. zasedání ÚV KSČM, 2005).

Nicméně pokud účelem avizovaného odchodu ve skutečnosti mělo být posílení vlastních pozic, pak se přání nenaplnilo. Výrazná podpora jeho setrvání v čele strany nepřišla a tak v říjnu 2005 rezignoval M. Grebeníček na post předsedy strany, kdy sám sebe označil za přítěž strany a pohodlný terč militantních antikomunistů (Projev M. Grebeníčka na 7. zasedání ÚV KSČM, 2005). Nejdéle sloužícího předsedu parlamentní strany v ČR M. Grebeníčka nahradil V. Filip⁸⁰. Tuto změnu na předsednickém postu rozhodně nelze chápat jako zásadní změnu v politice KSČM ať už v pohledu na minulost nebo v postoji k zahraniční politice. Jak uvedl místopředseda KSČM J. Dolejš, který dlouhodobě vystupoval proti politice M. Grebeníčka: „S Vojtěchem Filipem nepřichází žádný zlom, ale jistá změna to přece je – očekávám méně negativismu“ (Dolejš, 3. 10. 2005) Zvolení V. Filipa, který bývá také označován za „Grebeníčka s lidskou tváří“, lze interpretovat jako další snahu o posun KSČM z pozice extrémní levice zejména v chápání ostatních parlamentních stran. „Uvnitř KSČM pravděpodobně převládlo přesvědčení, že strana je již dostatečně připravena na (byť i nepřímé) převzetí podílu vládní odpovědnosti, neboť motivaci výměny předsedy je v první řadě třeba chápat jako vstřícný krok směrem k potencionálnímu elektorátu i ČSSD“ (Čaloud; Foltýn; Havlík 2006, 19). Limity KSČM se projeví záhy po zvolení V. Filipa předsedou strany, kdy delegáti do usnesení sjezdu prosadili prohlášení o neměnnosti politické linie KSČM vzhledem k současné situaci ve straně a v české společnosti. Toto usnesení bylo, dle mého názoru, jednoznačně určeno členské základně jako uklidnění případných obav z nového vedení a případné změny „kurzu“ strany.

8.4.2. Parlamentní koalice ČSSD a KSČM

V Poslanecké sněmovně došlo po nástupu J. Paroubka do čela vlády k zformování parlamentní koalice ČSSD a KSČM, přestože oficiálně stále existovala koalice ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU. Fakticky poprvé od listopadu 1989 se prosadila systematická a těsná parlamentní spolupráce obou levicových stran (Kopeček; Pšeja

---

⁸⁰ Zvolení V. Filipa dalo vyniknout spekulacím, že na 6. sjezdu KSČM došlo k dohodě, kdy někteří „Filipovi delegáti“ před druhým kolem volby slíbili ještě tentokrát podpořit M. Grebeníčka, výměnou za to, že on po určité době Filipovi předsednictví sám dobrovolně přenechá. Při volbě pak vyhrál Grebeníček nad Filipem ve 2. kole poměrem hlasů 187:157 (Čaloud; Foltýn; Havlík 2006, 18 – 19).

2007, 51). Zatímco za premiérů Špidly a Grosse bylo společné hlasování spíše výjimečné, po nástupu Paroubka se množství zákonů, společně prohlasovaných hlasy sociálně demokratických a komunistických poslanců, výrazně navýšilo. Mezi nejvýraznější případy spolupráce lze zařadit zákon o zaměstnanosti, tzv. vyvlastňovací zákon, zákon o kronikách obcí a především pak zákon o veřejných neziskových ústavních zdravotnických zařízeních a nový zákoník práce (Přehled činnosti PK KSČM 2004 – 2006). „Kdybych zůstal na půdorysu stojedničkové koalice, zákony by ve sněmovně padaly do koše jeden za druhým a vláda by byla považována za neakceschopnou. Těžko by se vláda těšila 42 % podpoře občanů a já bych určitě nebyl nejoblíbenějším politikem v zemi“ (Paroubek, 11. 10. 2005).

Politiku J. Paroubka lze označit jako snahu o navrácení ČSSD do pozice hlavního levicového pólu, kterou sociální demokracie v předchozích dvou letech de facto vyklidila. Jak upozorňují Kopeček s Pšejou (2007, 51), je paradoxní, že tento pragmatický krok učinil politik, který na počátku 90. let patřil k radikálním odpůrcům spolupráce sociální demokracie s komunisty. ČSSD získala v Paroubkovi charismatického vůdce, který nejen ostrou rétorikou a konfrontačním stylem politického boje připomíná politiku M. Zemana. Na 33. sjezdu ČSSD v květnu 2006, tedy těsně před parlamentními volbami, byl J. Paroubek zvolen hlasy více jak 90 % delegátů předsedou strany (www.cssd.cz). Rostoucí obliba vlády i strany omezila kritiku J. Paroubka za parlamentní spolupráci s KSČM uvnitř strany. Na sjezdu však bylo přijato usnesení, že ČSSD „považuje vládní spolupráci s Komunistickou stranou Čech a Moravy vzhledem k její současné politické orientaci za nepřijatelnou a zavazuje se, že po letošních volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky s ní nevytvoří vládní koalici, bude-li ČSSD pověřena sestavením vlády“ (Usnesení 33. mimořádného sjezdu ČSSD, 2006). Pokud jsem usnesení KSČM z října 2005 označil jako pro členskou základnu cílené uklidnění, pak o tomto prohlášení to platí stejně. Snad s výjimkou, že toto usnesení mělo uklidnit i potenciální, proti komunistické, voliče a sympatizanty strany.

8.5. Volby 2006 a Topolánková vláda

ČSSD vstupovala do parlamentních voleb v roce 2006 s volebním programem *Jistoty a prosperita*. Ten sliboval především zachování sociálního smíru ve společnosti

a ostře se vymezoval vůči ODS. Velmi ostrá a zároveň úspěšná byla strategie negativní reklamy a útoků na kampaň protivníka, především ODS, jako např. „ODS mínus“ (Matušková 2006, 71).

Již ne tak kriticky se ČSSD vymezovala vůči KSČM. Vnitrostranický dokument *Volební strategie ODS a jak jí čelit*, zpracovaný premiérovým poradcem O. Novotným, považoval za podstatné vysílat pozitivní zprávu o ochotě k případné budoucí spolupráci s KSČM, pokud ta splní dané podmínky⁸¹. Tímto postojem si, podle Novotného, ČSSD „může udržet přízeň svých voličů, kteří jsou v zásadě již dnes příznivě nakloněni ke spolupráci s KSČM, ale chápou, že ČSSD to z nejrůznějších důvodů ještě nemůže či nechce udělat, a zároveň si může udržet přízeň těch, kteří mají ke KSČM a k její spolupráci s ČSSD kritický postoj, ale do budoucna nevyklučují jeho změnu“ (Volební strategie ODS a jak jí čelit, 2006).

KSČM do voleb vstupovala s programem *S lidmi pro lidi*, kde v podstatě zopakovala tradiční požadavky a cíle. Snahu o systémovou změnu k socialismu demokratickou cestou, odpovědnost státu v ekonomice nebo požadavek na vystoupení ČR z NATO a jeho zrušení (S lidmi pro lidi, 2006). KSČM velmi ostře také vystupovala proti nelevicovým stranám, především pak ODS. „Ve volbách budou lidé volit mezi neoliberální pravicovou politikou reprezentovanou především ODS – a levicovou politikou, spojenou s úsilím o zachování a rozvíjení základních hodnot sociálního státu“ (S lidmi pro lidi, 2006). Tím KSČM fakticky přistoupila na snahu ODS a ČSSD, podporovanou médii, o bipolarizaci volební kampaně na levici a pravici, jež zastupují právě tyto dvě nejsilnější strany. Komunisté se kriticky vyjadřovali samozřejmě i vůči ČSSD (např. *[o]Mylníky ČSSD*⁸²), ale podstatně méně než by se dalo předpokládat u dvou hlavních levicových konkurentů. Vzájemně umírněný postoj ČSSD a KSČM lze vysvětlit snahou o neuzavření si možnosti případné povolební spolupráce. Obě strany sice veřejně deklarovaly, že nehodlají po

---

⁸¹ Mezi tyto podmínky řadí O. Novotný „jasnou a nedvojsmyslnou omluvu za zločiny v komunistickém režimu, jasné přihlášení k polistopadovému vývoji ČR, obhajoba soukromého vlastnictví a souhlas s členstvím ČR v EU a NATO“ (Volební strategie ODS a jak jí čelit, 2006). Uplatňování této strategie potvrdil zopakováním stejných podmínek např. Paroubek 5. 12. 2005 v rozhovoru pro Lidové noviny nebo 6. 1. 2008 v Právu a Z. Jičínský v rozhovoru se mnou 29. 4. 2009 (viz. příloha 4).

⁸² Například kritika „opoziční smlouvy“, prohlubování zadlužení nemocnic, vyjednání nevýhodných podmínek pro vstup ČR do EU nebo zahájení jednání o umístění vojenské základny USA na území ČR (oMylníky ČSSD, 2006).

volbách utvořit společnou vládu⁸³, ale menšinovou vládu ČSSD s podporou KSČM žádná z levicových stran nevyklučovala.

Každopádně obě levicové strany vstupovaly do voleb s poměrně vysokým očekáváním volebního zisku. V případě jeho naplnění a tedy vítězství levice, by byl, dle mého názoru, vysoce pravděpodobný vznik čistě levicové vlády, byť nejspíš jen menšinové ČSSD s podporou komunistů. Vzdávající preference ČSSD dávaly straně reálnou šanci opět bojovat o pozici vítěze voleb a získat (pravděpodobně) prezidentské pověření sestavovat vládu. KSČM si byla vědoma, že není reálné udržení pozic z přelomu let 2004 a 2005, kdy byla ve výzkumech veřejného mínění řazena na druhé místo⁸⁴. Chtěla však zopakovat výsledek z předchozích parlamentních voleb v roce 2002 a především pak z voleb do Evropského parlamentu v roce 2004, kde se KSČM podařilo překročit hranici 20 % hlasů (Český statistický úřad, 2004).

8.5.1. Výsledek voleb a jejich důsledek

Reálný výsledek voleb se od představ lišil. ČSSD získala 32,32 % hlasů a 74 mandátů, což byl dosud nejlepší výsledek sociální demokracie. Přesto však neobhájila prvenství z předchozích parlamentních voleb⁸⁵. Naproti tomu pro KSČM byl výsledek voleb zklamáním. Strana získala „pouze“ 26 mandátů za 12,81 % hlasů. Poprvé od roku 1996 tak došlo k zastavení nárůstu volebního zisku KSČM a naopak oproti roku 2002 k jeho výraznému poklesu. Propad je zvláště patrný, pokud porovnáme počet absolutních hlasů. V roce 2002 (volební účasti 58 %) hlasovalo pro KSČM 882 653 voličů, zatímco v roce 2006 při volební účasti 64,47 % „jen“ 685 328 voličů. Na výsledku KSČM se výrazně projevíly jak vnitrostranické spory⁸⁶, tak silná

---

⁸³ „Já beru KSČM jako druhého nejvýznamnějšího soupeře ve volbách, hned po ODS a neuvažuji o tom, že bychom s KSČM vytvořili vládní koalici“ tvrdil Paroubek v rozhovoru 5. 12. 2005. Stejně tak V. Filip prohlásil 4. 3. 2006: „KSČM neuvažuje o své účasti v jakékoli vládní koalici a pokud to někdo tvrdí, pak hovoří z neznalosti nebo špatného úmyslu. Ani bychom nemohli sedět ve vládě podřízené centrále NATO, ministerstvu zahraničí USA a libovůli nevypočitatelných byrokratů v institucích Evropské unie“ (Projev předsedy ÚV KSČM Vojtěcha Filipa na celostátním shromáždění komunistů k zahájení volební kampaně, 4. 3. 2006).

⁸⁴ Podle průzkumů stranických preferencí agentury CVVM byla KSČM od listopadu 2004 až do dubna 2005 před ČSSD. S nástupem vlády J. Paroubka se však KSČM takřka okamžitě propadla na třetí místo a rozdíl mezi oběma levicovými stranami se začal prohlubovat (CVVM, 2004 – 2005).

⁸⁵ ODS získala 81 mandátů za 35,38 % hlasů (Český statistický úřad, 2006).

⁸⁶ M. Grebeníček obvinil v otevřeném dopise V. Filipa ze sociáldemokratizace KSČM a ze zrady programu strany: „S plnou odpovědností Ti říkám, že bych se rozmyslel kandidovat za stranu, která inklinuje k takovéto sociáldemokratizaci a k takové účasti na moci, která je spojena s bezprogramovým kšeftařením, s korupcí a klamáním voličů. Mnohokrát jsem se vyslovil, že je nepřipustné pro stranu komunistické identity, aby tolerovala asociální sklony vedení ČSSD nebo se nechala Lidovým domem

bipolarizace voleb, kdy se dvěma nejsilnějším stranám (ODS a ČSSD) podařilo dohromady získat více jak 77 % hlasů⁸⁷. Přesto získal 45 % hlasů a 100 mandátů naznačuje, že byl definitivně překonán polistopadový odpor voličů ČR k levicovým subjektům. Výsledek voleb pro obě levicové volby jistě hned několik faktorů. Mezi nejvýraznější bych jmenoval bipolarizaci voleb, profesionální kampaň ČSSD spolu s, pro některé voliče, charismatickým J. Paroubkem, „ukročení“ ČSSD doleva stranického spektra nebo například spory uvnitř KSČM.

Pokud bychom použili teoretický model „Sjednocené levice“ J. Mlejníka a aplikovali bychom ho i na parlamentní volby v roce 2006, dostaví se poměrně zajímavý výsledek. Avšak ani ne tak z pohledu změny volebního výsledku, ale z dopadu na samotný teoretický model. Mezi subjekty Sjednocené levice již nezapočítávám SZJ, která již v těchto volbách nekandidovala. Nahradil jsem ji Stranou rovnosti šancí (SRŠ), i když její zařazení na škále levice – pravice není úplně jednoznačné⁸⁸. Pro celkový výsledek je započtení této strany sice v podstatě bezpředmětné⁸⁹, ale došlo tak k teoretickému naplnění spojení „všech“ levicových hlasů. Sjednocená levice, tvořená ČSSD, KSČM, SZ a SRŠ, by získala 51,6 % hlasů a 106 mandátů. Sjednocená levice by tak získala nadpoloviční většinu mandátů a teoreticky by mohla sestavit levicovou vládu. Zde však narážíme na problémy tohoto teoretického modelu. Oněch šest rozdílových mandátů přináší Strana zelených, kterou lze dle části programu řadit mezi levici. Zároveň však u současné SZ došlo k posunu strany doprava stranického spektra. Je tedy velmi problematické SZ, za současného vedení, řadit mezi levici. Tato práce však neumožňuje svým rozsahem ani zaměřením podrobnější rozpracování této problematiky.

Povolební vyjednávání a celková atmosféra v Poslanecké sněmovně byly ovlivněny velmi tvrdě vedenou předvolební kampaní zejména dvou nejsilnějších stran

---

přimět k toleranci válečných zločinů a ke spoluúčasti na porušování mezinárodního práva v případě NATO a imperiální politiky vlády USA“ (Dopis M. Grebeníčka předsedovi ÚV KSČM V. Filipovi, 24.2.2006). M. Grebeníček se poté i nadále, ačkoliv byl lídrem kandidátní listiny jihomoravského kraje, vyjadřoval velmi kriticky k vedení strany a nezúčastnil se několika předvolebních akcí KSČM (např. setkání lídrů kandidátních listin).

⁸⁷ V volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996 to bylo jen 56 % hlasů, v roce 1998 o 60 % a v roce 2002 šlo dokonce jen o 55 % (Český statistický úřad, 1996 – 2002)

⁸⁸ SRŠ vznikla v březnu 2005, k prioritám strany patří zavedení kvót pro ženy na všech stranických kandidátkách, ve státní správě a v dozorčích radách podniků. Prosazuje také udržení mezigenerační solidarity (www.rovnost-sanci.cz). Lze ji tak, dle mého názoru, zařadit mezi levici.

⁸⁹ Strana ve volbách do PS PČR získala 0,2 % hlasů (Český statistický úřad, 2006).

(tzv. Kubiceho zpráva⁹⁰, výstup J. Paroubka a přirovnání výsledků voleb k únorovému puči a další řada osobních útoků). Sestavení vlády, která by získala podporu Poslanecké sněmovny, bylo v takové atmosféře a při vyrovnaném poměru hlasů velmi obtížné. Nakonec až koalice ODS, KDU-ČSL a SZ s přispěním M. Melčáka a M. Pohanky⁹¹ získala 19. ledna 2007 důvěru PS.

ČSSD interpretovala vznik koaliční vlády jako politickou korupci, díky které došlo k přeběhnutí dvou bývalých sociálních demokratů Melčáka a Pohanky na stranu vládní koalice. „Toto řešení umožnilo sociální demokracii zachovat si tvář důsledně opoziční strany před voliči, podobně jako v době, kdy za ni podporu vládě Václava Klause na konci roku 1997 zajišťovali poslanci Wagner, Machovec a další“ (Bureš 2008, 64). Prakticky ihned od vyslovení důvěry vládě tak ČSSD přistoupila k ostré kritice vládních kroků a návrhů zákonů, jejímž jednoznačným cílem bylo odstranění „vlády přeběhlíků“ (Zpráva předsedy ČSSD na 34. sjezdu ČSSD, 24. 3. 2007). Podobně nekompromisním, i když rétoricky překvapivě méně expresivním, postojem vystupovala také KSČM.

34. sjezd ČSSD v březnu 2007 se nesl v podobném duchu, což je patrné z rezolucí přijatých na tomto sjezdu: „ČSSD vyzývá vládu Mirka Topolánka, aby si nezahrávala s destabilizací policejních složek a nepodlehla pokušení vytvořit politickou policii a zneužít tajné služby ve prospěch vybraných politických sil. Podlehnutí takovému pokušení může mít z dlouhodobého hlediska jediný výsledek – odstoupení z principů právního státu (...) ČSSD schvaluje zahájení kampaně „ODS mínus přichází“ a doporučuje ji jako vhodný nástroj politické soutěže a otevřené kritiky v souvislosti s asociální politikou ODS a vládní koalice“ (Rezoluce schválené 34. sjezdem ČSSD, 25. 3. 2007). Sjezd znovu zvolil předsedou strany J. Paroubka, který však zvítězil nepřilíš přesvědčivým způsobem. Přestože neměl protikandidáta, získal jen 60 % delegátských hlasů. O určitém vnitřním pnutí ve straně svědčí mimo jiné nepřijetí předsedou prosazované změny stanov nebo vystoupení M. Zemana z ČSSD z důvodu sporů s J. Paroubkem (Kopeček; Pšeja 2007, 53). Sjezd také přijal předpokládané usnesení, které odmítlo podporu kandidatury V. Klause a vyzvalo poslance a senátory ČSSD k hledání podpory jiného kandidáta napříč politickým spektrem (www.cssd.cz).

---

⁹⁰ Zpráva Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu o propojení vládních politiků s organizovaným zločinem (Bureš 2008, 63).

⁹¹ Dva poslanci za ČSSD, kteří byli následně vyloučeni ze strany.

8.5.2. Prezidentská volba

Na počátku roku 2008 proběhla prezidentská volba. Obě levicové strany si od této volby velmi slibovaly. ČSSD chtěla napravit nepovedenou předchozí prezidentskou volbu. Podle usnesení z 34. sjezdu se ČSSD snažila nalézt protikandidáta dosavadnímu prezidentovi Václavu Klausovi. ČSSD se rozhodla podporovat Jiřího Švejnara. Toho J. Paroubek označil za politika středu, který má vzhledem k rozložení sil v parlamentu šanci oslovit širší spektrum volitelů. Zároveň předseda ČSSD napsal otevřený dopis V. Filipovi, v němž vyzval KSČM, aby pomohli sociálním demokratům zvolením J. Švejnara zamezit „modré totalitě“ (Paroubek, 6. 1. 2008).

KSČM však cítila možnost, podobně jako v roce 2003, sehrát rozhodující roli při prezidentské volbě a opět tak posílit vlastní pozici. Komunisté se rozhodli nepostavit vlastního kandidáta a od října 2007 veřejně nabízeli jednání představitelům ostatních parlamentních stran ohledně podpory jejich kandidátů. Komunisté si oficiálně stanovili pět podmínek, které musí kandidát splnit, aby získal hlasy jejich volitelů: „rovný přístup ke všem politickým stranám, postoj k americkému radaru v ČR, zákonu o referendu a reformě veřejných financí a záruka, že bude dbát o identitu a prestiž ČR“ (Filip, 15. 2. 2007). Zároveň však například předseda komunistických poslanců a jeden z hlavních vyjednávačů strany P. Kováčik prohlásil: "Jsme standardní politická strana zvolená v demokratických volbách do parlamentu. Bude-li po volbách taková konstelace, že bychom mohli vstoupit do vlády, neměla by být tato šance KSČM zpochybňována. Když se v tomto směru jeden či druhý kandidát vyjádří, mohou padnout mnohé naše pochybnosti, které o obou máme“ (Kováčik, 14. 1. 2008). Podobné prohlášení, kdy se komunisté veřejně přihlásili o účast ve vládě, zaznělo poprvé od pádu komunistického režimu v Československu.

KSČM se nakonec více neztotožnila ani s jedním kandidátem a tak mohla, vzhledem k rozložení sil v parlamentu, v průběhu první i druhé volby využít mediální publicity k propagaci významu svých volitelů, respektive strany jako celku. Prezidentem byl nakonec zvolen V. Klaus, byť komunističtí poslanci ani senátoři pro něj nehlasovali.

Po neúspěšné prezidentské volbě obvinil J. Paroubek předsedu KSČM, že neměl zájem zvolit J. Švejnara a že spolupráci s KSČM pod vedením V. Filipa si

dovede představit jen velmi obtížně (Paroubek, 16. 2. 2008). Předseda KSČM se snažil situaci spíše bagatelizovat a zdůraznil nutnost spolupráce ČSSD a KSČM. „Reálně myslím, že jestli chceme (společně) něco prosadit, tak jsme si spíš souzeni, než abychom se hádali" (Filip, 16. 2. 2008).

8.6. Volby do zastupitelstev krajů

V říjnu roku 2008 se konaly volby do zastupitelstev krajů. Obě levicové strany vstupovaly do těchto voleb z pozice opozičních stran a podle toho také vypadala jejich předvolební strategie. KSČM se ve své kampani zaměřila především na kritiku asociální politiky vlády. „Životní úroveň většiny nízko a středněpříjmových skupin občanů se výrazně zhoršila po lednové vlně masového zdražování. (...) ODS za podpory koaličních partnerů prolomila proklamované právo na bezplatnou zdravotní péči hrazenou z prostředků veřejného zdravotního pojištění“ (Důmyslnější a promyšlenější lži vládní koalice!, 2008). Obdobně postupovala ČSSD pod vedením J. Paroubka, který sjednotil stranické řady v tvrdém opozičním boji proti Topolánkově vládě a stejné téma zůstalo i základem předvolební kampaně ČSSD: „Každý získaný hlas přiblíží konec Topolánkovy vlády (...) Topolánkova moc, která není založena na výsledku voleb, ale na politické korupci, se vysmívá dvěma třetinám občanů, kteří nechtějí platit u lékaře“ (Volební program ČSSD, 2008). Cílem sociálních demokratů bylo podat komunální volby jako referendum o vládě a jejích reformách a „přilákat“ tak k volbám co nejvíce voličů. Vyšší volební účast totiž nahrává právě ČSSD, která nemá tolik disciplinované voliče jako ODS nebo právě KSČM. Souvisí to s rychlým nárůstem volební podpory ČSSD v polovině 90. let a tento jev částečně přetrvává u sociální demokracie dodnes. Jedná se právě o disciplinovanost jejích členů a sympatizantů a nízkou hustotu organizační sítě (Mlejnek 2006, 38). S tím souvisela dosud nižší úspěšnost ČSSD ve volbách s menším celostátním významem (komunální, krajské, senátní).

Úspěch zvolené strategie sociální demokracie potvrdil výsledek voleb. K volbám se dostavilo přes 40 % voličů, což bylo o více jak 10 % než v posledních volbách do zastupitelstev krajů v roce 2004. Z vysoké volební účasti „vytěžila“ ČSSD 35, 85 % hlasů a tedy nárůst oproti roku 2004 o více jak 20 %. ČSSD se stala

jednoznačným vítězem voleb do krajských zastupitelstev, když tak jednoznačné vítězství nepředpovídala ani sama strana⁹². ČSSD se podařilo přenést poněkud populistickou, ale zároveň velmi efektivní volební kampaní celostátní témata na nižší úroveň voleb a oslovit tak s vládní politikou nespokojené voliče. Naproti tomu pro KSČM byla ztráta téměř 5 % hlasů oproti roku 2004 neúspěchem. Ztrátu hlasů a druhé pozice, kterou KSČM obsadila v roce 2004, lze nejspíše přičíst silné kampani ČSSD a vysoké volební účasti. Přesto si KSČM ziskem 15,03 % hlasů udržela silné postavení, které již „tradičně“ má v krajských volbách (Český statistický úřad, 2008).

Ihned po volbách deklarovala ČSSD ochotu jednat se všemi politickými stranami, přičemž J. Paroubek již před volbami upřednostňoval koalice se středolevými stranami nebo s KSČM před ODS (Paroubek, 4. 10. 2008). V povolebním vyjednávání se nakonec ČSSD, jako vítěz voleb, také rozhodla v některých krajích opřít o hlasy komunistických zastupitelů při sestavování krajských rad. V Moravskoslezském kraji vstoupila ČSSD přímo do koalice s KSČM. Podobně tomu bylo v Karlovarském kraji, kde ke spolupráci přibrala ještě další subjekty. Ve Středočeském, Libereckém, Plzeňském kraji a v kraji Vysočina se ČSSD dohodla na menšinovém kabinetu s podporou KSČM. Zajímavostí je, že sedm sociálně demokratických hejtmanů působilo před rokem 1989 v KSČ. Podle J. Hellera z KSČM musela strana při sestavování krajských vlád čelit silnému antikomunismu jak ze strany ODS a médií, tak ze strany části sociálních demokratů, kteří se snažili dohodnout s ODS a komunisty vyloučit. Zároveň připustil, že do některých funkcí neměla strana vhodné lidi ani dostatečné vyjednávací schopnosti (Heller, 6. 5. 2009).

Přesto je účast KSČM na krajských „vládách“, ať už přímá či nepřímá, bezpochyby dalším mezníkem v polistopadovém vývoji ČR. Poprvé došlo k zapojení komunistické strany do formování krajských rad, a v některých krajích komunisté získali exekutivní posty. Jde tak jednoznačně o další oslabení snah o izolaci KSČM. Na hodnocení spolupráce ČSSD a KSČM na úrovni krajů je podle mnou oslovených politiků ještě příliš brzy (Jičínský, Exner, Heller). Přesto je velmi pravděpodobné, že ČSSD přizváním KSČM ke spolupráci sledovala i další záměr než jen oficiální „plnění programu“. Jako nejpravděpodobnější se jeví jakási příprava voličů ze strany ČSSD na případnou spolupráci s KSČM na vládní úrovni (nejspíše menšinová vláda ČSSD

---

⁹² „ČSSD vyhraje procentuálně v České republice jako celku. Zvítězíme ve všech moravských krajích a také v některých českých“ (Paroubek, 17.10.2008).

s podporou komunistů). Na druhé straně postupné zapojování KSČM do systému, může straně odebírat její protestní potenciál a odlákat jí některé voliče právě k ČSSD.

9. Demografie elektorátu KSČM

Samostatnou kapitolu věnuji demografii voličů KSČM, protože ta je jedna z mála stran na světě s tak specifickou věkovou strukturou voličů (Linek 2008, 326). Jde o velmi zajímavý a vzhledem k celému stranickému systému podstatný jev. Tato kapitola si nedělá ambice hlubšího sociologického rozboru⁹³, na což nemá autor ani vzdělání ani prostor, spíše jde o snahu stručně nastínit základní charakteristiky členské a voličské základny KSČM a zastavit se nad většinou přijímaným tvrzením, že komunisté časem vymřou (Kubát 2000, 21; Drda a Dudek 2006, 95).

Podle zprávy ÚV KSČM⁹⁴ měla strana v roce 2003 stále 100 781 členů, což je přibližně stejně jako všechny ostatní parlamentní strany v ČR dohromady (ČSSD v současnosti udává počet členů okolo 16 tisíc). Oproti roku 2002 je to pro KSČM však úbytek o více jak sedm tisíc členů a oproti roku 2000 dokonce více jak dvacet tisíc členů.

Každoročně dochází u KSČM ke konstantnímu úbytku zhruba 6 % členů⁹⁵. To je způsobeno především vysokým věkem členské základny KSČM, jejíž průměr byl v roce 2003 68,1 let. Podíl členů strany ve věku do 40 let je jen 1,4 % a ve věku do 30 let dokonce jen 0,5 %. Tyto nízké hodnoty se ještě více zvýrazní, pokud k nim přidáme údaje o úbytku členů. Ve věku do 30 let ubylo v roce 2003 oproti roku 1999 14 % členů, v kategoriích do 40 let a do 50 let je to shodně dokonce 56 %. Nejmenší změnu zaznamenala KSČM ve zmiňovaném období ve věkové skupině nad 70 let, kde jí ubylo jen 1 % členů. Přestože procenta jsou poměrně vysoká, jen odráží složení členské základny KSČM. V roce 2003 bylo možné zařadit 50 % jejích členů do kategorie nad 70 let a dalších zhruba 20 % do věkové hranice 61 – 69 let.

Nelze však podceňovat ani údaje o nově přijatých členech. Strana udává, že členové přijatí v období mezi roky 1990 a 2003 tvoří 5,7 % její členské základny v roce 2003. Zpráva ÚV KSČM však již bohužel nenabízí údaje o věkové struktuře

---

⁹³ Podrobnější analýzu na toto téma nabízí například Linek, L. (2008): Kdy vymřou voliči KSČM? K věkové struktuře elektorátu KSČM. In: Politologický časopis 4/08, str. 318 – 336.

⁹⁴ Veškeré údaje o počtu členů KSČM v této kapitole vycházejí ze Zprávy ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po 5. sjezdu KSČM. Údaje jsou k roku 2003, novější zpráva s podobně podrobnými informacemi o členské základně KSČM dosud nebyla zveřejněna.

⁹⁵ Pokud bychom zachovali průměrný roční úbytek členů okolo 6 %, můžeme odhadovat stav v roce 2009 okolo 75 tisíc členů KSČM.

těchto nových členů, přesto je údaj velmi vysoký. „Údaj, že po roce 1989 vstoupilo do strany pouze 5,7 % členů, znamená 5 700 nových komunistů. O takových počtech členů se většině českých demokratických stran ani nesnilo“ (Mlejnek 2006, 47 – 48). Přesto je úbytek členské základny KSČM markantní.

Při pohledu na volební výsledky KSČM je patrné, že stranu nevolí jen její členové. KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny v rozmezí let 1996 – 2006 volí zhruba mezi 650 a 710 tisíci oprávněných voličů. Ze zmíněných výsledků se vymykají volby v roce 2002, ve kterých byla podpora KSČM, od vzniku samostatné České republiky, zcela výjimečná a strana zde získala více jak 880 tisíc hlasů. Příčin tohoto úspěchu KSČM je více („opoziční smlouva“, posun ČSSD do středu atd.) a pokusil jsem se je postihnout výše ve své práci.

Přesto je patrné, že i když dochází k neustálému úbytku členů KSČM, strana je stále schopna oslovovat vysoký počet potenciálních voličů. Podle Linka (2008, 328 – 330) je však věková struktura těchto nečlenů sympatizantů, kteří jsou ochotni volit KSČM, velmi podobná věkové struktuře členské základny. Dá se proto předpokládat postupné oslabování volebních zisků KSČM, i když podle Linka bude pomalejší, než se předpovídalo. „Výsledky modelování hypotetické volební podpory KSČM ukazují, že v příštích patnácti letech nedojde k oslabení podpory KSČM natolik, aby to ohrozilo její zvolení do PS za současných volebních pravidel. Celková podpora KSČM mezi oprávněnými voliči byla v roce 2006 na úrovni 8,2 % a do roku 2023 klesne maximálně na 5,1 %“ (Linek 2008, 332).

10. KSČM: transformace a demokratizace?

Na závěr své diplomové práce považuji za vhodné vložit kapitolu o transformaci Komunistické strany Čech a Moravy. Výše ve své práci jsem konstatoval, že po 3. sjezdu KSČM, na kterém zvítězilo konzervativní křídlo, došlo k ukončení všech snah o transformaci strany. KSČM tak odmítnutím reformy zůstala jedinou netransformovanou komunistickou stranou mezi konsolidovanými demokratiemi bývalého východního bloku⁹⁶. Ve všech těchto zemích se původní komunistické strany přeměnily na socialistické či sociálně demokratické subjekty a prošly „zkouškou“ jejich transformace účastí ve vládách⁹⁷. Toto konstatování však nabízí hned několik otázek. Skutečně KSČM neprošla transformací? A pokud ne, proč se tomu tak stalo? Je v tom případě třeba se obávat KSČM? Především na tyto otázky se pokusím stručně odpovědět v následující kapitole. Tu považuji za zvlášť důležitou i vzhledem k oslabování exkluze KSČM, jak jsem ji popsal v předchozích kapitolách své diplomové práce.

Že KSČM neprošla stejným vývojem po pádu komunistického režimu jako ostatní postkomunistické strany v bývalém východním bloku je evidentní. Příčin proč toho KSČM nebyla schopna, respektive ochotna, je hned několik. Nejprve je třeba si uvědomit, že všechny postkomunistické země, ačkoliv na první pohled mohou vypadat identicky, mají značně rozdílné a specifické rysy. Historické, národnostní, geografické, sociálně-ekonomické, politické, kulturní, konfesijní a další parametry zásadně ovlivňovaly vývoj nejen celé země, ale právě i jednotlivých postkomunistických stran. (Holzer 2000, 19).

Hloušek s Kopečkem (2005, 18) v této souvislosti upozorňují na dělení Kitschelta, který rozlišuje tři základní typy komunistických režimů: patrimoniální, byrokraticko-autoritářský a národně akomodací. Ty se od sebe odlišují mírou industrializace dané země, soutěživostí mocenských elit, možností artikulace zájmů a mnoha dalších faktorů. Především však u nich lze najít odlišný vývoj nástupnických stran. Kitschelt komunistické Československo řadí mezi tzv. byrokraticko-autoritářský

---

⁹⁶ Kubát (2003, 90) za země kde jsou také dosud nezreformované komunistické strany, označil ještě Rusko, Ukrajinu, Bělorusko a Moldavsko.

⁹⁷ Např. Maďarská socialistická strana, Sociální demokracie Polské republiky, Bulharská socialistická strana atd. (Fiala; Holzer; Strmiska 2002).

typ, ale zároveň dodává, že je to hraniční typ s odkazem na existenci odlišného Slovenska (Kitschelt in: Hloušek; Kopeček 2005, 18). Podobných kategorizací je jistě celá řada, dle mého názoru, však nemá řazení komunistického Československa pro účely mé práce význam. Specifický vývoj a fungování KSČ se tak pokusím nastínit zdůrazněním několika zásadních odlišností oproti ostatním komunistickým režimům v zemích střední a východní Evropy, které v důsledku vedly k odlišnému vývoji po pádu komunistických režimů.

Komunistická strana Československá byla jedna z nejkonzervativnějších stran ve východním bloku. To lze jednoznačně přičíst událostem z roku 1968. Reformní síly, které se v tuto dobu dostaly do vedení strany, byly srpnovou okupací eliminovány a do pádu komunistického režimu se již nedostaly do čelních pozic ve straně. V KSČ tak neexistoval významnější reformní proud. Naopak do vedení strany se dostalo, nebo lépe řečeno bylo dosazeno, konzervativní vedení, zcela podřízené Moskvě. To způsobilo prakticky nulovou soutěživost stranických elit a nemožnost artikulace zájmů. KSČ tak byla překvapena poměrně překotným vývojem ve východním bloku a do poslední chvíle odmítala jednat s opozicí. Na události roku 1989 nestačila KSČ včas zareagovat a zůstala zakonzervována kdesi v normalizačním období.

Předlistopadový důraz na ideologickou homogenitu strany, zapříčinil absenci výraznějších proreformních osobností v KSČM, které by mohli tento trend zvrátit. Snahy o transformaci strany, vedené slabým reformním křídlem tak neměly větší šanci uspět. Strana si zachovala konzervativní identitu jak ve vedení, tak v elektorátu. „Tím, že KSČ, resp. KSČM neprovedla z výše popsaných důvodů transformaci strany na postkomunistický subjekt, ztratila možnost nabízet levicovou alternativu společenské a politické transformace, jak se to podařilo postkomunistickým stranám v jiných středo- a východoevropských zemích“ (Fiala; Mareš 1999, 201).

KSČM tedy neprošla sociáldemokratizací jako tomu bylo ve většině zemí bývalého východního bloku, přesto zůstává důležitým prvkem v českém stranickém systému. Otázkou však zůstává, zda je KSČM hrozbou pro demokratický vývoj České republiky. Podle Kubáta (1999, 9) lze nedemokratický charakter politické strany působící v pluralitní demokracii mimo jiné poznat pomocí pěti následujících kritérií:

- 1) vnitřní organizační struktura
- 2) okolí, ve kterém se pohybuje (přidružené organizace, spřátelené strany apod.)

- 3) postavení v politicko-stranickém systému
- 4) funkce, kterou plní
- 5) program a ideologie.

Prvním bodem je vnitřní organizační struktura, o níž nejlépe vypovídají stanovy strany. Na 3. sjezdu KSČM došlo ke změně stanov, které v nezměněné podobě platí dodnes. Nově přijaté stanovy KSČM se výrazně liší od stanov předlistopadové KSČ. Strana se vzdala organizační struktury tvořené tzv. buňkami⁹⁸ stejně jako tzv. demokratického centralismu⁹⁹. Její současná vnitřní struktura plně odpovídá ukotvení strany v právním řádu České republiky, což je pochopitelné při neustále probíhající diskuzi o možném zákazu KSČM.

Je zde tak patrný důraz kladený na demokratické principy jak v cílech strany, tak v jejím vnitřním fungování (např. povinné vnitrostranické referendum v důležitých otázkách). Ve stanovách KSČM se tak můžeme dočíst, že usilují o „demokratickou společnost svobodných, rovnoprávných občanů, společnost politicky a hospodářsky pluralitní, postavená na maximální občanské samosprávě, prosperující a sociálně spravedlivá, pečující o zachování a zlepšování životního prostředí, zabezpečující lidem důstojnou životní úroveň a prosazující bezpečnost a mír. (...) Při tvorbě orgánů KSČM, v jejich jednání a rozhodování se uplatňují principy vnitrostranické demokracie, samosprávy a kolektivnosti. (...) O zásadních otázkách KSČM rozhodují členové strany v referendu“ (Stanovy KSČM, 2009).

Přesto lze ve stanovách najít i některá specifika, která neodporují demokratickým principům, ale u ostatních českých parlamentních stran je nenalezneme. Charakteristická je jejich důslednost a propracovanost, která je mezi českými politickými stranami výjimečná (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja, 1999). Dále se stanovy zmiňují o tom, že strana usiluje o masový charakter, vychází z marxisticko-leninského učení a jejím programovým cílem je socialismus. Její členové se mají podle paragrafu 22 podílet „na uskutečňování programu KSČM, získávat pro něj další stoupence. Politicky a odborně se vzdělávat. Propagovat a objasňovat politiku strany mezi občany, přispívat ke spolupráci levicového hnutí a všech sil usilujících o demokracii a sociální spravedlnost“ (Stanovy KSČM, 2009). Vnitřní organizační

---

⁹⁸ Buňky byly zakládány na pracovištích malou a uzavřenou skupinou. Jednotlivé buňky spolu vzájemně nespolečně pracovaly a fungovaly striktně na vertikálním principu. Tato opatření souvisela s poloilegální činností komunistické strany v jejích počátcích.

⁹⁹ Dohled nad dodržováním rozhodnutí vedení strany, které bylo přijato na základě vůle většiny strany.

struktura KSČM je jen tří stupňová (tzv. základní organizace, okresní organizace a celostranické orgány) oproti běžné čtyřstupňové. Specifické je také velmi silné postavení předsednictva strany. Delegáti na sjezdu volí na čtyři roky předsedu strany (např. v ČSSD nebo v ODS na dva roky), který se automaticky stává členem ústředního výboru (ÚV). Členové ÚV KSČM si pak sami volí své místopředsedy opět na čtyři roky (Stanovy KSČM, 2009). Poměrně nízká frekvence sjezdů (zpravidla jednou za čtyři roky jej svolává ÚV) omezuje vliv členů strany na rozhodování o její strategii a personální politice.

Za pozornost jistě stojí i částečně přetrvávající nadřazenost funkcí ve vedení strany nad členstvím v parlamentu nebo ve vládě. Vůdci strany jsou sice zároveň poslanci, ale princip nadřazenosti strany nad poslanci zůstal zachován¹⁰⁰. Například poslanci a senátoři odevzdávají několik tisíc korun ze svých platů stranickému ústředí (Kubát 1999, 10). Přesto lze v případě stanov konstatovat, že plně odpovídají, i přes určité „výstřelky“, demokratickému systému.

Při pohledu na přidružené a spřátelené organizace KSČM, lze již leccos o charakteru komunistické strany usuzovat. Je třeba zdůraznit, že se jedná o pestré škálu organizací (v širším slova smyslu) od občanských sdružení, přes politické strany a hnutí až po odbory. K těmto subjektům je třeba navíc připočíst různé neregistrované organizace, které však svou činností KSČM různě podporují (např. skupiny příspěvatelů soustředěných kolem určitých tiskovin a nakladatelství). „Mnohé přidružené organizace KSČM si vzhledem k menšímu mediálnímu zájmu mohou dovolit být mnohem radikálnější a otevřenější než samotná KSČM“ (Kubát 1999, 10).

Sem jednoznačně patří Komunistický svaz mládeže (KSM), do kterého mohou vstoupit všichni občané ČR ve věku 14 – 35 let. KSM jako svého nejbližšího spojence udává právě KSČM. Stejně tak KSČM podporovala činnost KSM a dlouhodobě deklaruje svůj zájem oslovovat mladé lidi, potenciální voliče, a nabízet jim své možnosti řešení sociální a politické situace. „Budoucnost levicové politiky závisí zejména na tom, zda pro ni bude získána mládež, především ti mladí lidé, kteří se dostávají do sociální tísně a uvědomují si ohrožení svých životních perspektiv“ (KSČM na přelomu tisíciletí, 1999). Vzájemné vztahy těchto dvou organizací byly proto vždy velmi těsné a vzájemně se podporovaly.

---

¹⁰⁰ Z nejužšího vedení pouze 1. místopředseda KSČM V. Balín, nebyl poslancem ani senátorem (Obsahové materiály 6. sjezdu KSČM, 2004).

Také vnitrostranický vývoj v KSM kopíruje ten v KSČM. I zde proběhl názorový střet a odštěpení liberálnějších přívrženců. Radikálnější mládežnická organizace se však nebránila i kritice KSČM, především z důvodů jejího údajného revizionismu a nízkého revolučního odhodlání (www.ksm.cz). KSM lze označit za radikální levicové uskupení, které usiluje o „revoluční překonání kapitalismu a o nastolení ekonomických – odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a jeho nahrazení vlastnictvím společenským – a společenských – zavedení socialistické demokracie - podmínek pro budování socialismu, jako prvního stupně k vytvoření společnosti komunistické, jejíž vybudování je konečným cílem“ (Program KSM, 2006). V roce 2006 došlo, právě z důvodu usilování KSM o nahrazení soukromého vlastnictví společenským, k jejímu zákazu z rozhodnutí ministerstva vnitra (Výpis ze seznamu občanských sdružení MV ČR, 2006). Organizace i její internetové stránky však nadále existují a vykazují činnost.

Jako další významnější spřátelené organizace lze jmenovat Sdružení nájemníků ČR, Klub českého pohraničí, Vlastenecké sdružení antifašistů, Levicové kluby žen a další (viz. Fiala; Holzer; Mareš; Pšejja 1999, 202). Mezi spřízněnou odborovou organizací lze zařadit především Odborové sdružení Čech, Moravy a Slezska (OS ČMS), i když obě úzké kontakty mezi sebou oficiálně popírají. OS ČMS však například sídlí v budově KSČM a v Haló novinách (viz. níže) má OS ČMS vlastní poradnu. OS ČMS je však poměrně slabou odborovou organizací a v posledních letech se i KSČM snaží více orientovat na významnější Českomoravskou konfederaci odborových svazů (ČMKOS), která je však úžeji spojena s ČSSD¹⁰¹. „KSČM respektovala a podporovala snahy relativně malého Odborového sdružení Čech, Moravy a Slezska. (...) Nebylo však schopno naplnit představy, se kterými vzniklo a rozvíjelo se v prvních letech své existence“ (Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci, 1999).

Na závěr druhého bodu je třeba zmínit tiskoviny a nakladatelství blízké KSČM. Ty jsou velmi „důležitou součástí stranického života KSČM. Pomáhají udržovat informovanost o dění ve straně a poskytují čtenářům takový náhled na společensko-politické problémy, který odpovídá jak jejich světovému názoru, tak i zájmům vedení KSČM“ (Fiala; Holzer; Mareš; Pšejja 1999, 204). To je jednoznačně

---

¹⁰¹ Předseda ČMKOS v letech 1994 – 2002 Richard Falbr byl v letech 1991 – 1992 místopředsedou ČSSD. V roce 1998 byl za tutéž stranu zvolen do Senátu ČR a v roce 2004 do Evropského parlamentu (www.falbr.cz).

případ deníku Haló noviny, který je sice ztrátový (jeho provoz musí dotovat strana), ale přesně plní tuto funkci. Dále je třeba zmínit týdeník Naše pravda a velký počet místních či regionálních tiskovin (např. Nový zítřek, Svoboda, Pravda atd.). Mezi nejvýznamnější nakladatelství, které svou produkci zcela nebo částečně zaměřují na příznivce KSČM, lze zařadit Futura a.s., Orego, publikace z edice tzv. „malé knihovničky“ Haló novin a dříve nakladatelství SAKKO (Fiala; Holzer; Mareš; Pšeja 1999, 205 – 207).

Třetím bodem je postavení strany v politicko-stranickém systému. O tomto bodě jsem již psal v předchozích částech mé diplomové práce, proto již tuto problematiku jen stručně shrnu. KSČM dlouhodobě dosahuje v parlamentních volbách zisku okolo 12 % hlasů a patří mezi tři nejsilnější strany v České republice. Nic na tom nemění ani často zmiňovaný faktor o vysokém věku jejího elektorátu. KSČM se však stále nachází na okraji škály levice – pravice a její koaliční potenciál je velmi nízký. Proto lze stranu označit podle G. Smithe jako tzv. marginální (Smith in: Kubát 1999, 10). Přesto můžeme zvláště v posledních letech vidět prolamování této izolace a postupné začleňování strany do funkcí, úřadů a dalších atributů moci.

Čtvrtým bodem je funkce, kterou strana plní. M. Novák (1997, 41 – 42) rozvíjí úvahu G. Lavavaua, který přichází s tzv. tribunskou funkcí stran. Tu připisuje těm stranám, které hájí skupiny, jež mají dojem, že jsou vyloučeny z účasti v daném systému. (...) To má znamenat, že fakticky přestávají být revoluční, dále, že nabyly dost síly a reprezentativity k tomu, aby mohly účinně blokovat nebo překážet fungování systému, aniž by se ten zmoohl odpovědět na to represí nebo jejich zákazem, konečně že mají dostatečnou autoritu nad skupinami, za jejichž mluvčí se vydávají, aby jim zabránily pořádat divoké akce (Novák 1997, 41). Je patrné, že většinu z těchto podmínek KSČM splňuje. Především je reprezentantem většiny s polistopadovým vývojem nespokojených občanů, částečně blokovala politický systém a úspěšně dokázala čelit snahám o zákaz své existence.

Pátým a zároveň posledním bodem je program a ideologie strany. Oficiálním programovým východiskem strany je tzv. kladenský program, který přijala v roce 1992. Zde se strana přihlásila k „vybudování moderní socialistické společnosti, společnosti svobodných, rovnoprávných občanů, společnosti demokratické, samosprávné, politicky a hospodářsky pluralitní, prosperující a sociálně spravedlivé“ (Kladenský program, 1992). V případě všech postkomunistických stran, zvláště pak v případě KSČM, která se hrdě hlásí k odkazu KSČ, je však nutné oddělit oficiální

stanoviska od neoficiálních, která zaznívají ve vlastním komunistickém tisku, projevu na komunistických demonstracích či různé interní materiály strany.

Například předseda OV KSČM v Praze 4 F. Hoffman na první straně bulletinu *informace obvodního výboru KSČM v Praze 4* (květen, číslo 2/99) prohlásil: „Především se domnívám, že je nutné oddělit cílový program strany od programu „přechodného období“ od porážky k vítězství. (...) Je lepší se na čas vzdát některých svých přístupů, abych o ně nepřišel trvale. (...) Změnit tvář ještě neznamena změnit charakter a osobnost. (...) Především je třeba vypracovat jasný program přechodného období od porážky k vítězství – zde přijmout nutné a taktické kompromisy, které umožní vytvoření široké fronty politických sil, která povede k porážce kapitalismu a vytvoření nové sociálně spravedlivé společnosti“ (Hoffman in: Kubát 1999, 11). KSČM se oficiálně hlásí k odstranění kapitalistického zřízení a jeho nahrazení socialistickým. Změna společenského uspořádání však má oficiálně proběhnout ústavní cestou (Exner, 6. 5. 2009). Značně rozporuplný vztah představitelů a členů KSČM k vlastní minulosti svědčí nejlépe o nedostatečné transformaci této strany.

Příklady, kdy KSČM minimálně nevyužila šance na důsledné distancování se do předlistopadové minulosti, nalezneme celou řadu a to i v podání předních činitelů a poslanců této strany. Například již v programovém dokumentu KSČM z roku 1991 nalezneme požadavek novelizace restitučních zákonů tak, aby se za oprávněné osoby považovaly pouze osoby nezákonnostmi postižené, nikoli jejich příbuzenstvo, a aby jejich majetkové nároky byly přednostně uspokojovány formou cenných papírů. (Fiala, Holzer, Mareš, Pšeja 1999, 163).

Negativní postoj KSČM k lustračním osvědčením není nijak překvapivý. Komunisté však ani jedním hlasem nepodpořili zákon z roku 2002 o odškodnění osob odvečených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech. Nebo v květnu 2004 společně s ČSSD odmítli návrh zákona na odškodnění obětí sovětské okupace 1968 – 1991. Stejně se postavili k zákonu o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, který zveřejňuje archiválie bývalé komunistické špionáže. Návrh poslanců napříč parlamentními stranami, aby se 27. červen, den popravy Milady Horákové stal významným dnem – Dnem obětí komunistického režimu, komunisté razantně odmítali. Například „poslankyně Jitka Gruntová (bezpartijní, zvolena na kandidátce KSČM), civilním povoláním učitelka dějepisu, navrhla přejmenovat svátek na Den obětí studené války, neboť termín komunistický

režim nepovažuje jako historik za správný“ (Balík 2004, 3). Na druhé straně je třeba připomenout finanční příspěvek M. Ransdorfa na památník M. Horákové.

Tato, spíše výjimečná gesta, však působí minimálně paradoxně při projevech některých jeho spolustraníků, ať již při oslavách 1. máje, 28. října či jinde. Čím komornější a méně medializované ono shromáždění je, tím menší zábrany i čelní politikové mívají. Právě v tuto chvíli nastupuje do popředí potřeba kladného hodnocení vlastní minulosti (Balík 2004, 4). Vhodným příkladem může být vystoupení tehdejšího poslance a místopředsedy ÚV KSČM Zdeňka Klanici v listopadu 1996 na pietním aktu ke stému výročí narození Klementa Gottwalda. Zde Klanica prohlásil, že KSČ podle něj již v roce 1963 rehabilitovala nevinně odsouzené z politických procesů v padesátých letech, přičemž distance strany od jejích přehmatů prý zvláště vyniká ve srovnání s tzv. západními demokraciemi, „kde v době studené války neváhali spáchat justiční vraždu na manželech Rosenbergových a popravit je jen proto, že to byli bojovníci za mír“ (Klanica, 1996).

O názorech řadových členů nejlépe vypovídá nevole, kterou u většiny z nich vyvolal soudní proces s A. Grebeníčkem, „kauza“ bratrů Mašinů nebo odškodnění obětí komunistického režimu.

Slova čelních představitelů KSČM o vyrovnání se strany s minulostí a o tom, že KSČM je běžnou demokratickou stranou, tedy nejsou pravdivá. Stručný popis těchto pěti bodů, jakýchsi indikátorů reformovanosti a demokratičnosti strany, toto tvrzení, podle mne, jasně prokázalo. Přestože se KSČM nevzdala svých idejí, její nebezpečnost je dnes omezená. I vzhledem ke změně mezinárodní situace je opakování února 1948 nepravděpodobné. Přesto je však nutné mít na paměti, že při stále silném postavení KSČM a současném oslabování exkluze této strany, bude KSČM stále více zasahovat do politického dění a sehrávat ve vnitřní i zahraniční politice významnější úlohu. V této souvislosti je vhodné si připomenout slova M. Nováka: „Komunistická strana je v pluralitním režimu jakýmsi dočasným poutníkem v slzavém údolí, který se tam osvědčuje a připravuje na plný život v budoucím systému jediné totalitní strany“ (Novák 1997, 71).

Závěr

Téma mé diplomové práce byl *Vztah České strany sociálně demokratické a Komunistické strany Čech a Moravy po roce 1989*. Jejím cílem však nebylo popsat jen bezprostřední kontakty mezi těmito stranami, ale také zachytit nepřímé vzájemné působení. Jak politika jedné strany ovlivňuje pozici druhé a nakolik jsou obě levicové strany nuceny se vůči sobě vymezovat.

Nejprve jsem definoval základní rozdíly mezi samotným sociálně demokratickým a komunistickým hnutím. Přestože obě ideologie mají společné kořeny, poměrně brzy došlo k jejich oddělení. Zatímco sociální demokracie postupně akceptovala začlenění do politického systému daného státu, respektive stát jako takový, komunisté tento krok odmítli a považovali jej za revizionistický a za zradu dělnického hnutí.

Podobný vývoj pak můžeme sledovat i v Československé republice po roce 1921, kdy se z Československé sociálně demokratické strany dělnické vydělila Komunistická strana Československa. ČSDSD se stala plně státoprávní stranou, hrála významnou roli v tzv. pětce a podílela se, vyjma jedné, na všech vládách první republiky. Naproti tomu KSČ vystupovala v průběhu celé první republiky jako antisystémová strana, která se sice zúčastňovala voleb, ale odmítala jak politický systém Československé republiky, tak samotnou její existenci. V průběhu první republiky tak nemůžeme mluvit o žádné formě spolupráce, s jedinou výjimkou, podíl poslanců KSČ na zvolení Beneše prezidentem. Tato prakticky jediná shoda obou levicových stran, způsobená především pobytem Gottwalda v exilu, byla maximem možného v období první republiky.

Po konci druhé světové války došlo s přijetím Košického vládního programu k omezení politického a stranického systému Československé republiky. V něm od počátku dominovala KSČ, která přistoupila k poměrně radikálnímu obratu své politiky. KSČ zpočátku vystupovala s poměrně umírněným programem a aktivně se podílela na vládě. Na úspěšné období první republiky se pokusila navázat také sociální demokracie, jež však postupně ztrácela svůj vliv. Od přesvědčivého vítězství KSČ ve volbách v roce 1946 můžeme u této strany postupnou přípravu na převzetí moci ve státě. Postupné obsazování všech silových složek, „přitvrzování“ rétoriky a nátlak na ostatní parlamentní strany vyústil až v komunistický převrat v únoru 1948.

V červnu 1948 pak došlo ke sloučení ČSSD s KSČ, které však mělo již jednoznačný „rukopisů nedemokratického režimu a jednalo se především o likvidaci sociální demokracie. V období třetí republiky můžeme nalézt určité formy spolupráce obou levicových subjektů, ale ze strany KSČ šlo jednoznačně o spolupráci účelovou.

Komunistický režim v Československu pochopitelně nedovolil volnou politickou soutěž, proto jsem se tomuto období nevěnoval. Výjimku byl rok 1968, kdy došlo k pokusu o obnovu sociální demokracie na našem území, a proto jsem tuto etapu zahrnul do své práce. Nastínil jsem se zde emancipační snahy sociální demokracie, ale i limity reformního komunismu v Československu. Ten prakticky od počátku, i na nátlak „spřátelených“ zemí, tuto obrodu sociálně demokratické strany odmítal a nakonec ji ještě před vstupem vojsk států Varšavské smlouvy na naše území definitivně zastavil.

Pádem komunistického režimu v Československu v roce 1989 začala druhá část mé diplomové práce. Tu jsem rozdělil do tří hlavních kapitol, které podle mne odpovídaly procesům probíhajícím v obou levicových stranách.

Prvním je období mezi lety 1989 – 1993, které je u obou stran charakteristické snahou o rychlou konsolidaci a zisk, respektive udržení si významného postavení na české politické scéně. Sledované období příznačně končí volbou nových předsedů v obou levicových stranách, které se později ukážou pro obě strany jako zásadní.

Druhá kapitola sledovala další vývoj obou stran a vzájemných vztahů až do roku 2002. KSČM s nástupem M. Grebeníčka do čela strany definitivně opouští snahu o zreformování sama sebe. Strana se zaměřuje na své tradiční voliče a kritiku polistopadového vývoje. Toho dokáže využít ČSSD v čele s M. Zemanem, která postupně získává dominantní postavení v levé části politického spektra. Druhou kapitolu zakončuji po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002, kdy ČSSD a KSČM poprvé v historii České republiky získávají v Poslanecké sněmovně nadpoloviční počet hlasů.

Třetí kapitola začíná povolebním vyjednáváním v roce 2002 a končí až zatím posledními volbami do krajských zastupitelstev v roce 2008, kdy ČSSD přizvala KSČM do krajských vlád, což lze chápat jako jakýsi mezník spolupráce těchto dvou stran. Tento krok předsedy ČSSD J. Paroubka byl dosud jakýmsi vrcholem postupného začleňování KSČM do politického systému. Těchto případů je však zvláště v posledních letech stále více: zvolení V. Filipa do křesla místopředsedy PS PČR v roce 2002 a 2006, žádost premiéra Grosse o podporu vlády při hlasování o

důvěře vládě v roce 2005 nebo veřejná snaha všech prezidentských kandidátů (vyjma J. Moserové) jak v roce 2003, tak v roce 2008 získat hlasy komunistických volitelů. Jen tento výčet nejmarkantnějších příkladů potvrzuje mou hypotézu o postupném odbourávání izolace KSČM a jejím postupným začleňování do politického systému ČR.

Bude však zajímavé sledovat, jak postupné zapojování KSČM do politického systému, které se dnes zdá jisté, ovlivní elektorát KSČM. Dá se předpokládat, že postupné zapojování komunistické strany do exekutivních funkcí způsobí ztrátu schopnosti této strany oslovovat protestní voliče. Je však otázkou, jak velká tato skupina nespokojených voličů v budoucnu bude a v neposlední řadě nakolik a na jak dlouho by pro ně byla přitažlivá strana bez reálné možnosti měnit vládní politiku a prosazovat svůj program. Na druhé straně se však stejně tak dá předpokládat, že zisk, nebo i šance zisku, exekutivních funkcí a tedy reálná možnost ovlivňovat politiku země, by straně přivedla jak nové členy strany, tak případné voliče.

Druhou hypotézu má diplomová práce již přímo neprokázala. Ta vycházela z předpokladu, že účast ČSSD ve vládě a KSČM v opozici nemusí sama o sobě znamenat nárůst hlasů pro KSČM ve volbách do Poslanecké sněmovny. Důležitým faktorem v této mé hypotéze byla vzdálenost postavení ČSSD od pozice extrémní levice stranického spektra, respektive od pozice KSČM.

Zatímco po volebním období 1998 – 2002, kde komunistická strana působila jako striktní opozice proti menšinové vládě ČSSD s podporou ODS, dosáhla KSČM mimořádného volebního zisku, ve volbách 2006 KSČM ztratila více jak 6 % hlasů. A to nejspíše na úkor právě ČSSD, která v letech 2002 – 2006 byla součástí vládní koalice. ČSSD však před volbami 2006, na rozdíl od roku 2002, udělala onen „útok“ zpět doleva.

Tento stručný výčet informací, by nepřímou potvrdil mou hypotézu. Je však patrné, že na dvou zmíněných volebních výsledcích se podílelo podstatně více faktorů. Mezi nejviditelnější lze zařadit „opoziční smlouvu“ a její přijímání veřejností, osoby M. Zemana a J. Paroubka a jejich vliv na voliče, rozdíl v předvolebních kampaních v roce 2002 a 2006 či bipolarizaci voleb v roce 2006. Proto pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy bude potřeba počkat na budoucí volby (ne jedny) a případnou účast ČSSD ve vládě a KSČM v opozici.

Summary

Diploma thesis *The relationship between the Czech Social Democratic Party (ČSSD) and the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) after 1989* with special attention given to not only its immediate communication, but also its indirect interaction.

First of all, basic differences between social democratic and communist movement are defined. Even though both ideologies have common roots they separated rather quickly.

Very similar development as in the most of the European countries was in Czechoslovakia after 1921, when the Czechoslovak Social Democratic Worker's Party became a loyal party to the state political system and regularly took part in the Cabinet. By contrast, the Communist Party of Czechoslovakia was performing as an anti-system party during the whole age of the First Czechoslovak Republic.

After the World War II., the Czechoslovak party system was regulated and during that time the Communist Party of Czechoslovakia achieved a dominant position in post-war Czechoslovakia. Since the convincing victory in elections 1946 communists started to prepare taking over power in the state which led into the putsch in 1948. In June 1948 political situation reached the integration of the Czechoslovak Social Democratic Worker's Party and the Communist Party of Czechoslovakia. It meant, above all, the liquidation of social democrats in Czechoslovakia.

The era of the communist regime is not examined in this paper because there was no free political competition at that time in Czechoslovakia with the tiny exception of the year 1968. Post-communist age is divided here into three main chapters. First period starts after the fall of iron curtain in 1989 and last till 1993 when new chairmen of the both parties were elected.

The second one describes development of parties between years 1993 and 2002. At that time KSČM left efforts to reform it self and focused on its traditional electorate. This chapter ends by elections in 2002 in which both the Czech Social Democratic Party and the Communist Party of Bohemia and Moravia achieved for the first time Czech history absolute majority in Chamber of Deputies.

The last part starts with negotiations after the elections in 2002 and is ended by ČSSD chairman's invitation for KSČM to join local governments after the elections in

autumn 2008. This step could be seen as a revolutionary turning-point in cooperation of both parties and integrating of communists into political system.

Použitá literatura a prameny

Literatura

Balík, S. (2004): KSČM a její vztah k vlastní minulosti. In: *Středoevropské politické studie*, roč. 6, č. 2 – 3, online (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=200>), dne 7. 5. 2009.

Balík, S.; Hloušek, V.; Holzer, J.; Šedo, J. (2003): *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Balut; Cabada (2000): Postkomunistické strany v České republice a ve Slovinsku. In: *Politologická revue* 2000/1.

Bastl, M.; Gonda, R. (2003): KSČM a volby 2002. In: Linek; Mrklas; Seidlová; Sokol (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Bureš, J. (2008): Příklad úspěšně obnovené strany: Vývoj české sociální demokracie po roce 1989. In: *Politologická revue* 2008/2.

Cabada, L. (2005): *Komunismus, levicová kultura a česká politika 1890 – 1938*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Cabada, L. (2006): Vztahy sociálních demokratů a komunistů v období první a druhé československé republiky. In: Fajmon, Balík, Hloušková (eds.): *Dusivé objekty. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Čaloud, D.; Foltýn, T.; Havlík, V. (2006): Politické strany a jejich systém v období 2002 – 2006. In: Čaloud, D.; Foltýn, T.; Havlík, V.; Matušková, A. (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Fiala; Holzer; Mareš; Pšejka (1999): *Komunismus v České republice*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Fiala; Mareš; Pšejka (2005): Komunisté a jejich strany. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.

- Fiala; Holzer; Strmiska (a kol.) (2002): *Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Fiala; Mareš (1999): KSČM a koalice Levý blok. In: *Politologický časopis* 2/1999, str. 183 – 206.
- Fiala; Mareš (1998): Programatika politických stran. In: *Politologický časopis* 1/1998, str. 3 – 20.
- Harna, J. (2005): Stranickopolitický systém v Československu v letech 1918 – 1938. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Heywood, A. (2004): *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Hloušek; Kopeček (2002): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Honajzer, J. (1996): *Občanské fórum. Vznik, vývoj a rozpad*. Praha: Orbis.
- Holzer, J. (ed.) (2000): *Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Janýr, P. (1998): *Neznámá kapitola roku 1968. Zápas o obnovení Československé sociální demokracie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.
- Hrubý, K. (ed.) (1996): *Léta mimo domov. K historii československé sociální demokracie v exilu*. Praha: Nakladatelství Hrubý.
- Joch, R. (2006): Socialismus a komunismus: Styčné body a rozdíly. In: Fajmon, Balík; Hloušková (eds.): *Dusivé objetí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Kaplan, K. (1993): *Československo v letech 1967 – 1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Kaplan, K. (1997): *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk.
- Kárník, Z. (1996): *Habsburk, Masaryk nebo Šmeral? Socialisté na rozcestí*. Praha: Karolinum.
- Kárník, Z. (2008): *Malé dějiny československé (1867 – 1939)*. Praha: Dokořán.
- Klíma, M. (1999): Skrytá tichá velká koalice. In: *Politologický časopis* 1999/2, str. 170 – 182.
- Klíma, M. (2000): Volební reforma v České republice v letech 1998 – 2000. In: *Politologický časopis* 2000/3, str. 223 – 241.

- Kopeček; Pšeja (2005): Česká strana sociálně demokratická. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Kopeček; Pšeja (2007): ČSSD a KSČM: na cestě ke spolenectví? Nástin souvztažností vývoje a vzájemných vlivů. In: *Politologická revue* 2007/2, str. 35 – 59.
- Kořalka, J. (2005): Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: Malíř; Marek a kol. (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Kubát, M. (2003): *Postkomunismus a demokracie. Politika ve středovýchodní Evropě*. Praha: Dokořán.
- Kubát, M. (1999): Rudý Fénix? Čeští komunisté deset let po listopadu. In: *Proglas* 1999/7, str. 9 – 13.
- Kuklík, J. (2005): Národní strana práce. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Kunc, J. (1998): *Stranické systémy v rekonstrukci*. Praha: SLON.
- Kunštát, D (2003): Strany a voliči v zrcadle předvolebních výzkumů veřejného mínění. In: Linek; Mrklas; Seidlová; Sokol (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Lebeda, T. (2004): Zmařený pokus o volební reformu v České republice. In: Novák; Lebeda (a kol.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Luža, R. (2001): *Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu 1948 – 1989*. Praha – Brno: Doplněk.
- Malíř, J. (2005): Systém politických stran v českých zemích do roku 1918. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Marek, P. (2005): Komunistická strana Československa. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.
- Mareš, M. (2002): Česká republika. In: Fiala; Holzer; Strmiska (a kol.): *Politické strany ve střední a východní Evropě*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Marx, K.; Engels, B. (1970): *Komunistický manifest*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

- Matušková, A. (2006): Volební kampaň 2006: nástup politického marketingu do České republiky. In: Čaloud; Foltýn; Havlík; Matušková (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Meyer, T. (2000): *Transformace sociální demokracie*. Brno: Doplněk.
- Miller, D. (ed.) (2000): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Barrister & Principal.
- Mlejnek, J. Jr. (2006): Od konkurence ke spolupráci? Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989. In: Fajmon; Balík; Hloušková (eds.): *Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Navrátil, J. (1993): Vyvrcholení vnitřní i vnější krize. In: Kural; Moravec; Janáček; Navrátil; Benčík: *Československo roku 1968. Obrodný proces*. Praha: Parta.
- Novák, M. (2004): Geneze a problémy českého stranického systému. In: Novák; Lebeda (a kol.): *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Novák, M. (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Pehr, M. (2005): KSČ a volby 1946. In: Kárník, Z.; Kopeček, M.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek V*. Praha: Dokořán a Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.
- Pernes, J. (2006): Vztahy ČSSD a KSČ v době třetí republiky. In: Fajmon; Balík; Hloušková (eds.): *Dusivé objetí. Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Plecitá-Vlachová, K. (2003): Volby do Poslanecké sněmovny 2002 – voličské profily stran podle názorových štěpení. In: Linek; Mrklas; Seidlová; Sokol (eds.): *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Pšeja, P. (2005): *Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989 – 1998*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Rupnik, J. (2002): *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Valeš, L. (2004): *Dějiny politických teorií*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.

Večerník, J. (ed.) (1998): *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 – 1998*. Praha: Academia.

Vošahlíková, P. (2005): Československá sociální demokracie. In: Malíř; Marek (a kol.) (2005): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*. Brno: Doplněk.

Programové dokumenty a stranické materiály

Bohumínské usnesení (1995). In:

(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Dopis Jiřího Svobody členům KSČM a sympatizujícím (1993). In:

(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Dopis M. Grebeníčka předsedovi ÚV KSČM V. Filipovi (24. 2. 2006). In:

(<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2006022402>)

Důmyslnější a promyšlenější lži vládní koalice! (2008). In:

(<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3878&item=38690>)

Kladenský program (1992). In:

(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Košický vládní program (1945). In:

(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

KSČM na přelomu tisíciletí (5. 12. 1999). In:

(<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2677&itmID=24002&chapter=1297>)

Nominační projev S. Grosse (24. 3. 2005). In:

(<http://www.cssd.cz/dokumenty/archiv/archiv-2005/xxxii-sjezd-cssd/projevy>)

Nominační projev Z. Škromacha (24. 3. 2005). In:

(<http://www.cssd.cz/dokumenty/archiv/archiv-2005/xxxii-sjezd-cssd/projevy>)

Obsahové materiály 6. sjezdu KSČM (2004). In:

(<http://www.kscm.cz/subThema.asp?thema=2682&category=>)

oMylníky ČSSD (2006). In: (<http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3878&category=>)

Program KSM (2006): (<http://www.ksm.cz/dokumenty/program-ksm.html>)

Programové teze Demokratického fóra komunistů (27. 11. 1989). In:

(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Prohlášení ČSSD (1968). In: Hrubý, K. (ed.) (1996): *Léta mimo domov. K historii československé sociální demokracie v exilu*. Praha: Nakladatelství Hrubý.

Prohlášení k občanům ČSSR (20. 12. 1989) In:
(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Prohlášení platformy pro renesanci ČSSD k současné situaci uvnitř strany i ve společnosti (14. 5. 2005). In: (<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2005033101>)

Projev J. Svobody (1993): Všechny důvody k ofenzivní činnosti. In:
(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Projev M. Grebeníčka na 7. zasedání ÚV KSČM (1. 10. 2005). In:
(<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2005100107>)

Projev předsedy ÚV KSČM Vojtěcha Filipa na celostátním shromáždění komunistů k zahájení volební kampaně (4. 3. 2006). In:
(<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2006022502>)

Protistátoprávní prohlášení českých sociálních demokratů na říšské radě. In: Veselý, Z. (2005): *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing.

Provolání k bývalým členům KSČ, vyloučeným a vyškrtnutým po období 1968 – 69 (20. 12. 1989). In: (<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)

Prohlášení k občanům, kteří se hlásí k idejím sociální demokracie (1989). In: Hrubý, K. (1996): *Léta mimo domov. K historii československé sociální demokracie v exilu*. Praha: Nakladatelství Hrubý.

Průzkum stranických preferencí CVVM (2004 – 2005). In:
(<http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=zpravy&=0&r=1&s=1&offset=101&shw=100502>)

První parlamentní řeč K. Gottwalda. In: Veselý, Z. (2005): *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing.

Přehled činnosti PK KSČM 2004 – 2006 (29. 5. 2006).

Referát Bohumíra Šmerala na ustavujícím sjezdu Komunistické strany Československa. In: Veselý, Z. (2005): *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing.

Rezoluce schválené 34. sjezdem ČSSD (25. 3. 2007). In:
(<http://www.cssd.cz/dokumenty/sjezdove-dokumenty/s10565/>)

Rezoluce sociální demokracie o poměru k Rakousku-Uhersku. In: Veselý, Z. (2005): *Dějiny české politiky v dokumentech*. Praha: Professional Publishing.

Stanovisko ÚV KSČM k situaci v Levém bloku (1994).

Stanovy KSČM (2009). In: (<http://www.kscm.cz/index.asp?thema=2680&category=>)
Usnesení 33. mimořádného sjezdu ČSSD (13. 5. 2006). In:
(<http://www.cssd.cz/dokumenty/sjezdove-dokumenty/xxxiii-mimoradny-sjezd-cssd/>)
Volební program ČSSD (2008): In: (<http://www.cssd.cz/program-nadeje/volebni-program-cssd/katalog.html>)
Volební strategie ODS a jak jí čelit (2006). In:
(<http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2006011203>)
Výpis ze seznamu MV ČR: In: (http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickyh-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=99).
Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR v období mezi IV. a V. sjezdem KSČM (4. 12. 1999). In: (<http://www.kscm.cz/subThema.asp?thema=3764&category=>)
Zpráva o činnosti klubu KSČM v PS PČR pro 6. sjezd KSČM (20. 4. 2004). In:
(<http://www.kscm.cz/subThema.asp?thema=2682&category=>)
Zpráva předsednictva ÚV KSČ pro mimořádný sjezd KSČ (20. 12. 1989). In:
(<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006061903>)
Zpráva předsedy ČSSD na 34. sjezdu ČSSD (24. 3. 2007). In:
(<http://www.cssd.cz/dokumenty/sjezdove-dokumenty/s10565/>)
Zpráva ÚV KSČM o činnosti KSČM v období po IV. sjezdu v Liberci (1999). In:
(<http://www.kscm.cz/subThema.asp?thema=3764&category=>)

Internetové zdroje

Český statistický úřad (1990). In: (<http://www.volby.cz/pls/sl1990/u4>)
Český statistický úřad (1992). In: (<http://www.volby.cz/pls/sl1992/u4>)
Český statistický úřad (1996). In: (<http://www.volby.cz/pls/ps1996/u4>)
Český statistický úřad (1998). In: (<http://www.volby.cz/pls/ps1998/u4>)
Český statistický úřad (2002). In: (<http://www.volby.cz/pls/ps2002/ps2?xjazyk=CZ>)
Český statistický úřad (2004). In: (<http://www.volby.cz/pls/ep2004/ep11?xjazyk=CZ>)
Český statistický úřad (2006). In: (<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>)
Český statistický úřad (2008). In:
(<http://www.volby.cz/pls/kz2008/kz62?xjazyk=CZ&xdatum=20081017>)

Hlasování PS PČR (15. 4. 1998)

(<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/024schuz/s024041.htm>)

Výpis ze seznamu občanských sdružení (2006). In: <http://aplikace.mvcr.cz/seznam-obcanskych-sdruzeni/SearchResult.aspx>

Výpis z rejstříku MV ČR (1990). In:

(http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politicky-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=107).

Výpis z rejstříku MV ČR (1990b). In: (http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politicky-stran/Vypis_Rejstrik.aspx?id=99).

www.cssd.cz

www.just.wz.cz

www.ksm.cz

www.mvcr.cz

www.psp.cz

www.sds.cz

www.volby.cz

Novinové články a rozhovory

Dolejš, J. (3. 10. 2005): Přichází Filip, Grebeníček s lidskou tváří. In: Mladá fronta Dnes.

Exner, V.: Odpovědi v dotazníku ze dne 6. 5. 2009 (Příloha 2)

Filip, V. (15. 4. 1998): 24. schůze PS PČR. In:

(<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/stenprot/024schuz/s024036.htm#r2>)

Filip, V. (16. 2. 2008): Komunisti Filip: S ČSSD jsme si souzeni, nemůžeme se hádat. In: Mladá fronta Dnes.

Filip, V. (15. 12. 2007): Švejnar má definitivní podporu ČSSD, komunisté budou dál vyjednávat. In: Mladá fronta Dnes.

Grebeníček, M. (19. 8. 1998): 3. schůze PS PČR. In:

(<http://www.psp.cz/eknih/1998ps/stenprot/003schuz/s003063.htm>)

Grebeníček, M. (12. 9. 2005): Nesmíme promarnit nabízené šance, rozměšňovat náš vliv. In: Haló noviny.

Grebeníček, M. (2. 4. 2005): Zůstane tady jenom ten bordel. In: Mladá fronta Dnes.

Gross, S. (31. 3. 2005): Gross prosil o záchranu komunisty. In: Mladá fronta Dnes.

Heller, J.: Odpovědi z dotazníku 12. 5. 2009 (Příloha 3).

Klanica, Z. (1996): Klement Gottwald: vlastenec a bojovník za práva chudiny. In: Naše pravda 49/96.

Kováčik, P. (14. 1. 2008): Za hlasy chceme do vlády, zní od komunistů. In: Mladá fronta Dnes.

Lánský, E. (28. 6. 1999): In: Mladá fronta Dnes.

Mečl, J. (15. 12. 1992) In: Mladá fronta.

Paroubek, J. (5. 12. 2005): ODS vydírá primitivním antikomunismem. In: Lidové noviny, str. 13.

Paroubek, J. (11. 10. 2005): Je moudré zrušit KSČM. In: Právo, str. 9.

Paroubek, J. (23. 4. 2005): In: Mladá fronta Dnes.

Paroubek, J. (6. 1. 2008): Oni jsou schopni udělat úplně všechno, aby si udrželi moc. In: Právo.

Paroubek, J. (17. 10. 2008): Jak tipujete výsledek? In: Mladá fronta Dnes.

Paroubek, J. (4. 10. 2008): Paroubek: Můžeme jít radši s komunisty než s ODS. In: Mladá fronta Dnes.

Paroubek, J. (16. 2. 2008): Komunistů Filip: S ČSSD jsme si souzeni, nemůžeme se hádat. In: Mladá fronta Dnes.

Svoboda, J. (1992): Svoboda si nepřestává šlapat na jazyk. In: Naše pravda 59/1992.

Škromach, Z. (12. 1. 2005): Sen o nové důvěře. In: Britské listy.

Výsledky průzkumu Střediska empirických výzkumů (1999) In: Mladá fronta Dnes 5. 10. 1999.

Zaorálek, L. (1. 11. 2002) In: Právo

Zeman, M. (1990): Stát v poznané pravdě. In: Lidové noviny 4. 5. 1990, str. 1.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Odpověď J. Paroubka na mou žádost o spolupráci formou vyplnění dotazníku

Příloha č. 2: Vyplněný dotazník od poslance KSČM V. Exnera

Příloha č. 3: Část vyplněného dotazníku J. Hellera

Příloha č. 4: Rozhovor se Z. Jičínským ze dne 5. 5. 2009 na CD

Příloha 1

Vážený pane Prskavče,

dostal jsem od Vás dopis, ve kterém uvádíte, že píšete diplomovou práci na téma "Vztah ČSSD a KSČM po roce 1989". Především chci vyjádřit potěšení a poděkovat Vám a vedoucímu Vaší práce, že se tomuto tématu na akademické úrovni věnujete. Méně potěšen jsem Vaší žádostí o vyplnění dotazníku, který jste mi poslal. Nemyslím si totiž, že to je cesta, jak se se zadaným tématem na úrovni odpovídající vysokoškolskému studiu politologie vypořádat. Domnívám se, že taková práce musí být založena na studiu literárních zdrojů, programových dokumentů obou stran a na studiu dalších dokumentů. Zajišťování podkladů dotazníkem (nebo snad anketou - pokud se také dotazujete dalších dotčených politiků nebo dalších veřejně či odborně činných osob) je metoda vhodná pro zpracovávání statistických informací a má-li snad Váš dotazník být formou interview, jehož výsledek by byl použitelný do odborné práce, tak si myslím, že by vyžadoval trochu jinak formulované otázky.

Po přečtení otázek mohu konstatovat, že až na výjimky můžete nalézt odpovědi na ně ve veřejně dostupné literatuře. Třeba při pečlivém čtení publikací shrnujících mé články z novinového tisku a z časopisů. V tomto smyslu je k dispozici rozsáhlá kniha "Můj život v politice" (Nakladatelství EPOPCHA, 2006), ve které jsou zveřejněny texty z let 1996 až 2006. Odpovědi na minimálně pět Vašich otázek naleznete například v článku "ODS vydírá primitivním antikomunismem", který jsem publikoval 5. 12. 2005 v Lidových novinách (viz výše citovaná kniha str. 582). Na některé další otázky je odpověď obsažena v článku "Je moudré zrušit KSČM?" (tamtéž, str. 553).

Další kniha zahrnující mé články až do roku 2008 vyšla v nakladatelství Regia v r. 2008 pod názvem "Česko, Evropa a svět očima sociálního demokrata. Doporučuji Vám, abyste si názor na mé postoje v oblastech, jichž se týkají vaše dotazy, vytvořil podle dostupných textů zveřejněných nejen v těchto publikacích (například v archivech deníků). Pokud se jim budete pečlivě věnovat, naleznete v nich odpovědi nejen na ně, ale i moje další názory na řadu politických aspektů, které souvisejí s Vaší prací. Co se týče programových rozdílů, tak Vám doporučuji provést srovnávací analýzu programových dokumentů obou stran. I mne by její závěry, učiněné nezainteresovanou osobou velice zajímaly. Naše programy různého typu a času vzniku jsou k dispozici na webových stránkách www.cssd.cz. A na Vaši předposlední otázku, která se týká minulého půl roku, bych rád odpověděl, že ČSSD jako vedoucí síla krajských koalic spolupracuje na úrovni krajských rad nejen s KSČM, ale i s dalšími politickými subjekty bez jakýchkoliv problémů, které by vyplývaly z rozdílné politické orientace. Rovněž jsem neshledal žádné záporné postoje od občanské veřejnosti - samozřejmě mimo některé novinářské kruhy a komunistožrouty.

Přeji Vám úspěšné splnění zadání a budu rád, když mi Vaši práci po jejím zpracování dáte přečíst.

S pozdravem

Jiří Paroubek

Příloha č. 2

Jaký je Váš postoj k případné spolupráci s ČSSD ať už po předčasných či řádných volbách (rozlište prosím přímou spolupráci na vládní koalici a tichou podporu)?

Jsem kdykoli pro spolupráci rovný s rovným (s přihlédnutím k míře podpory veřejnosti každé ze stran).

V čem spatřujete přínosy a rizika případné spolupráce s ČSSD?

Přínosem jsou (a byly) výrazně lepší výsledky levicové politiky. V rovnoprávné spolupráci rizika nevidím. Vadila by přirozeně všem antikomunistům ze zásady.

Jaký je podle Vás zásadní rozdíl v programu KSČM a ČSSD?

KSČM usiluje o změnu společenského uspořádání (ústavní cestou). ČSSD je „systémovou“ stranou – o zásadní změnu neusiluje.

Spatřujete nějaké rozdíly mezi voliči KSČM a ČSSD?

Všichni jsme občané. Volby odráží názorové a politické priority – u sympatizantů a členů KSČM spíš pevnější a dlouhodobé.

Distancovala se podle Vás KSČM dostatečně od politiky KSČ?

Od věcí, které nechce nikdy opakovat, ano. KSČM je právní i politický nástupce KSČ. Je tedy naopak obhájcem a pokračovatelem KSČ v zásadních věcech, pokud jde o budoucí uspořádání společnosti i řešení řady aktuálních otázek.

Jak hodnotíte účast a dosavadní spolupráci s ČSSD v krajských vládách?

Na hodnocení je zatím brzy. Spolupráce přitom může být a je různá podle zvoleného způsobu účasti v Radách krajů. Výsledek voleb celkově dával větší možnosti spolupráce v zájmu voličů obou stran.

Příloha č. 3

Odpověď panu Lukáši Prskavcovi

Vážený pane,

Ač jsem v tom zcela nevině, padla na mne povinnost se Vám omluvit za to, že jsme dosud nevyřídili Vaši žádost o odpověď na otázky pro Vaši diplomovou práci, a napravit co se dá. Bohužel se domnívám, že už je pozdě.

Nejprve k té omluvě – jsme dosti velká instituce, ale máme málo lidí a probíhá volební kampaň. Snažíme se žádosti Vašeho typu promptně vyřizovat, ale, jako v každé instituci, i u nás občas zařadí šotek a něco se někde ztratí, založí apod. Asi Vám je jedno, že se to neztratilo u mne, ale u jedné kolegyně. Ale já se to alespoň pokusím napravit formulací odpovědi.

Omlouvá se

PhDr. Josef Heller, CSc, odborné zázemí ÚV KSČM

(...)

Tu poslední otázku – hodnocení spolupráce v krajských vládách – Vám nezodpovím, na tomto úseku nepracuji a osobní zkušenosti nemám a naše příslušné oddělení je zavaleno prací a s tím je nemohu otravovat, asi by mi nabili. Měli jsme, jak víte velké problémy – v řadě krajů se antikomunistické síly v ČSSD velmi snažily dohodnout s ODS a nás vyloučit, děly se různé podrazy a lumpárny, někde jsme to zvorali sami, že jsme neměli vhodné lidi do funkcí a neuměli dobře vyjednávat. Televize proti nám v té době vedla velikou a bezostyšnou kampaň, pokoušela se zneužívat i některých z těch stalinistů, aby zdiskreditovala ty socdemáky, kteří s námi jednat ochotni byli atd. na hodnocení je ještě brzy, nic moc to nebude, ale rozumnější většina ve straně ví, že nikoho lepšího než socdemáky ke spolupráci nemáme a sami zůstat nemůžeme.

(...)

Tak – to je všechno – snad jste z textu pochopil, že (část vynechaná autorem diplomové práce na přání J. Hellera) nespělo být někde citován nebo publikován. V tom případě by bylo od Vás poctivé se o tom nějak dohodnout.